

Архивный фонд

1922

7 архив

059

7-13

06 JUN 2009

ՍՐՈՒՆ ԴԱՐԱՆՃԵԱՆ

ԴՐՊԵՆԻ

552

ՏԱՐԵՅՈՅՅ

1922

Գ.

ՏԱՐԻ

059

7-13

ՏՊԱԳՐ. ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՆԸՔԵԱՆ

Գին 40 Ղրճ. Ամերիկայի համար 40 սկնր եւրոպայի համար 2 Շիլլին կամ 4 ժրանգ:

ԱՐԱՐԱՏ

ԱՅՐԵՆԱՐԱՆ-ԲՆԹԵՐՅԱՐԱՆ

ՍԻՄՈՆ

ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ

ԳԻՆ 25 ՂՐՇ.

Իր մեթոտիկ յօրինումքով, նուրբ պատկերն
րով, գեղարուեստական կողքով եզակի է ԱՐԱՐԱ
ընթերցարանը. Այա օգտակար եւ հրապուրիչ գոր
մը, որ յաջողակ մրցակիցն է մեր լաւագոյն ընթեր
ցարաններուն. Ի՞նչո՞ւ այս դասագիրքը աշօրան րա.
մատեսակ ընթերցարաններէ վերջ: Այս մեղադրան
կը չրուի ինքնին գործին իսկական արժանիքով ե
իրաւունք կուտայ անոր՝ լայն տեղ գրուելու մե
ամէն կրթարաններուն մէջ:

Թուղթ րնջիւր, կազմ տկուն, սպագրութիւն նա
շակաւոր եւ անմրցելի:

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1922

ՊԵՏԻ

Գ. ՏԱՐԻ

Կ Ա Ջ Մ Ե Տ

ՍԻՄՈՆ

ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ

ԳՐԱՏՈՒՆ

Ս. ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Չագագնըլար, Թիւ 50

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱԼԳԻՃԵԱՆ

2.03.2013

13447

15 ՕԳՈՍՏՈՍ 1921

Այս հարաշուք թուականը կը յիշեցնէ ինձ այն աղէտը՝ որ զիս հարուածեց ուժգին: Այդ օրն իւսկիւ տարու ահաւոր հրդէհը ընդարձակ տարածութեան մը վրայ իր աւերները գործեց. չինայեց այն իմ սիրուն տնակիս ալ, արդիւնք իմ աշխատութեանս, ոչ կաւասններուս և ոչ հաղարաւոր գրքերուս, նոյնպէս ձեռագիր աշխատութիւններուս, որոնց մէջ էր նաև 1922 ի ծարեցոյցիս ձեռագիրը: Զրկուած ամէնէն անհրաժեշտ պիտոյքներէ, մնացի պահ մը յուսահատ: Բայց ահա բարեկամներ հեռուէն թէ մօտէն անկեղծ համակրութեան հետ խառն կարեկցութիւնով մը ցաւակից եղան ինձ և վանեցին ինձմէ յուսահատութիւնս:

Առով զօրացած կրկին աշխատեցայ սոյն համետ գործիս, աւետելու թէ կրկին պիտի կանգնեմ տնակս: Ծնորհակալութիւն կանխառն անոնց՝ որ այս ճաշակեցոյցիս հրատարակութիւնը առիթ մը պիտի նկատեն քաջալերելու զիս՝ որպէս զի փութով իրագործեմ ջերմագին բաղձանքս տանս վերաշինութեան:

Իցե՛ւ իբրեւ փիւնիկ իւսկիւտար դուրս ելլէ իր աւերներէն և նոր գարնան բարձրանան հոն հայ տուներ, առաջինէն աւելի գեղեցիկ, որովհետեւ իւսկիւտար մուսայարան մըն է, ժառարան հայ գեղարուեստի և հայ գրականութեան, նոյնպէս յիշատակարան մեր մեծ մարդերուն՝ Տերոյեանցին, Միսաքեանին, Իգմիրլեանին, Ռ. Յ. Պէրպլերեանին ու վաղամեծիկ բանաստեղծ Պետրոս Դուրեանի, իւսկիւտարու սոխակին:

9685-71

5-11-1921

ԲԱՐՁՐԱՇՆՈՐ Հ
Տ. Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐԲԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԺ Ս. ՍԱԴԻՄԱՅ

Գանահայր՝ արժանաւոր,

Հոգին՝ որ եւ խորեանդ մէջ կը հանգչի, պաւ-
սելի է իբրեւ հուրական մատուն մը, որովհետեւ այն
խառնուրդ մըն է գրագէտի, խնաստանքի, բանաստեղծի,
Հայոքեան բիր բիր վերեւ կ'ապխանան, այրացած
հայրենիք կը թօթափէ իմէ սուգի հանդերձամբ, երբ
սնահ հայրենի այնքան վանկերու, եկեղեցիներու քամակի
կործանումէն յետոյ Ս. Յակովբեանց վանքը Յիսուսի
սուրբ ոսկերուն հետքեր կրող հողին վրայ կը փայլի
հրաւոյնդ պայծառութեամբ Աստուծոյ. քող այդ լոյսը
մնայ անշեշտ երկար տարիներ:

Անա միակ իղծը ինչպէս ամենուն, նոյնպէս

խոնարհ Սանիկ

ՍԻՄՈՆ ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ

5 Սեպտ. 1921 յ. Պոլս

= 4 =

ԲԱՐՁՐԱՇՆՈՐ Հ

Տ. Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐԲԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ

= 5 =

ԴԻՏԵԼԻԲ.— Տումարն է այն գեղքը, որ հը խօսի
ժամանակի լատինացիներուն և փոփոխութիւններուն
վրայ, արեւու և լուսնի շրջաններուն համեմատ:

Հին Տումար.— Մագուսը շատ հին է բնականա-
բար: Յուլիոս Կեսար Բրիտանիոյ ծնունդէն 40 տարի
առաջ կարգադրեց զայն: Տարին հաշուուեցաւ 365 օր.
իսկ 6 ժամը որ 4 տարուան ընթացքին կ'ըլլար 24
ժամ կամ օր մը, բարդեց 4 րդ տարւոյն վրայ և այդ
տարին կոչուեցաւ նախանշ տարի. առաջին երեք տա-
րիները կոչուեցան նասարակ տարիներ:

Այս տոմարը ի պատիւ Յուլիոս Կայսեր կոչուե-
ցաւ Յուլեան Տոմար և տարւոյն հինգերորդ ամիսն
այ նուիրուեցաւ իր անուան և կոչուեցաւ Յուլիս:

Յետոյ Գրիգոր Ժ.Գ. Պապն 1581 ին տոմարական
խոստրումները շտկելու համար ժողովեց իր ժամանակի
գիտուններն ու աստղագիտները, որոնք վճռեցին
մարտ ամսոյ 10 օրերը կտրել և Մարտ 21 ը հանգիպե-
ցնել նոյն ամսոյ լուսնի լրման:

Այս է Նոր Տոմար, որ կ'ըսուի նաև Գրիգորեան
Տոմար ի պատիւ Գրիգոր Ժ.Գ. Պապին, իսկ Յուլեանը
եզաւ: Հին Տոմար: Հայոց Տոմարական թուականը գրե-
նելու համար պէտք է հանել Բրիտանիոյ թուականէն
551 ը, զոր օր. 1922 ներկայ թուականը կը գտնուի
551 հանելով 1371 կը մնայ, որ է Տոմարական թուա-
կան. կը գրուի հայերէն այլաբեանով: Այս եղած է Մով-
սէս Բ. Եզրիարդեցի կաթողիկոսի ատեն (574—604):

ԾԱԳՈՂ ԱՐԵՒԻՆ

Կեանք եւ լոյս կարող նանանչեղ ոսկի
 Խայսան մեր սրեր, հայ աշխարհ յայտի.
 Հային ձիւն եւ սառ թող հայ դառեցեան,
 Տեղան բարիքներ մեզ առաջդնեն:

Ողջո՛յն, ո՛ր Արեւ, տո՛ւր մեզ նոր գարուն,
 Ծաղկեցուր շուտով դախսք հայուն.
 Քաղցր երջանկութեան երկնային հրեշտակ
 Ահոր դրան առջեւ կանգնի թող պահակ:

ՅԻՄՈՆ ԳԱՅԱՄԱՆԻԱՆ

1.3.

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

1 19 † Կիր. Դ. Յիսնակաց, Հարստնիք, Հատինաց
 Տօն Տնօրինութեան Գր.ի. եւ Կաղանդ եւ Տարեմուտ
 1922 թուին, Տաճկաց ձեմագիւլ Էվկել 2 (1340 թուա-
 կան).

2 20 Բշ. Սրբոցն Իզնատիոսի, Աղդէի եւ Թէոպոմ.

3 21 Դշ. Նախավկայ Ս. Արգարու թագաւորին
 մերոյ.

4 22 Դշ. Պահր.

5 23 Եշ. Սրբոցն Դաթի Մարգարէին եւ Յակոբայ
 առաքելոյն.

6 24 Ուր. Պահր. Հատինաց՝ Յայտնութիւն Տեառն.

7 25 Շր. Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային. Յու-
 նաց՝ Ս. Իւնոսի.

8 26 † Կիր. Ե. Յիսնակաց, Հարստնիք:

9 27 Բշ. Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի.

10 28 Դշ. Սրբոցն Որդւոցն Որոտման Յակոբայ
 Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին. Բարեկեն-
 դան պահոց ծննդեան.

11 29 Դշ. Պահր.

12 30 Եշ. Ա. օր պահոց ծննդեան.

13 31 Ուր. Բ. օր » Լատինաց՝ Տօն
 մկրտութեան Տեառն մերոյ Յս.ի Գր.ի.

14 1 Շր. Դ. օր ծննդեան. ԿԱՂԱՆԴ եւ Տարեմուտ
 1922 թուին ըստ ճին Տոմարի. Սրբոյն Բարսեղի հայ-
 րապետին Յունաց՝ Տօն Անուանակոչութեան Տեառն
 եւ յիշատակ Բարսեղի. Հայրապետին:

15 2 † Կիր. Դ. օր պահոց ծննդեան.

16 3 Բշ. Ե. »

1.8.

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

2. օր պահոց ծննդեան Լատինաց

Ս. Անտոն.

18 5 Դշ. ձրագալոյց ծննդ. Նաւակատիր.

19 6 ԻՅԶ.ՏՕՆ ԵՆԵԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒ-

ԹԵԱՆ ՅՍ.Ի ՔՐ.Ի. Յունաց՝ Մկրտուքիւն Տեառն:

20 7 ԻՆԵ.Բ. օր ծննդեան եւ Յիշատակ Մեռելոց.

21 8 ԵՐ. Գ. » » Հարսանիք: Լատինաց:

Ս. Ազնէսի Կուսին, Անճաւաքեւ հողմունք.

22 9 Ի Կիր. Դ. օր ծննդեան.

23 10 Բշ. Ե. » »

24 11 Դշ. Զ. » »

25 12 Դշ. Է. » »

26 13 Ի Են. Տօն Անուանակոչութեան Տեառն.

Հարսանիք:

27 14 Ուր. Պահր. Լատինաց՝ Ս. Յովհան Ոսկերբերան.

28 15 ԵՐ: Տօն ծննդեան Սրբոյն Յովհ. Կարսաւետին.

Խոնար օդ.

29 16 Ի Կիր. Ա. զկնի ծննդեան. Հարսանիք:

30 17 Բշ. Սրբոյն Պետրոսի Հայրապետին, Վլասայ
Եպիսկոպոսի եւ Արքիտղոմայ Սարկաւագին, Տաճկաց
Ախրըր արպային, որ է վերջ քառասուն աւուրց
աւաջնոյ մասին ծմբան, Զիւնաքեւ հողմունք.

31 18 Դշ. Սրբոյն Անտոնի ծգնաւորին, Տաճկաց
Էվֆէլը Խամսին, որ է սկիզբն յիսուն աւուրց երկ-

1.8.

ՓԵՏԲՈՒԱՐ

1 19 Դշ. Պահր.

2 20 Են. Ս. Քէոդոսի Թագաւորին եւ մանկանցն.
Լատինաց՝ Տեառնընդառաջ.

3 21 Ուր. Պահր.

4 22 ԵՐ. Սրբոց հայրապետացն Աթանասի եւ
Կիւրղի:

5 23 Ի Կիր. Բ. զկնի ծննդեան. Բարեկենդան
Առաջաւորաց, Զիւնախառն անձրեւ.

6 24 Բշ. Ա. օր պահոց առաջաւորաց:

7 25 Դշ. Բ. » »

8 26 Դշ. Գ. » »

9 27 Են. Դ. » »

10 28 Ուր. Յիշատակ Յովնանու մարգարէին.

11 29 Են. Սրբոյն Սարգիսի զօրավարին եւ որդւ-

ւոյն Մարտիրոսի.

12 30 Ի Կիր. Գ. զկնի ծննդեան. Հարսանիք: Զիւ-

նաքեւ հողմունք.

13 31 Բշ. Սրբոց Ատոմանց զօրավարաց:

14 1 Դշ. Սրբոց Սուքիասանց վկայից.

15 2 Դշ. Պահր.

16 3 Են. Սրբոց Ոսկեանց քահանայից:

17 4 Ուր. Պահր.

18 5 ԵՐ. Սրբոյն Իսահակայ Պարթեւի հայրապե-

տին.

19 6 Ի Կիր. Դ. զկնի ծննդեան. Հարսանիք:

Լ.Յ.

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

- 20 7 Բշ. Սրբոցն Մարկոսի եպիսկոպոսին, Պիոնի
րահանային, Տաճկաց՝ ձեմբէի էվվէլ պէ հապա, որ
է օր իջանելոյ ջերմութեան արեւու յօղս:
- 21 8 Դշ. Սրբոց Հիւնդեանց րահանայից,
- 22 9 Դշ. Պահր,
- 23 10 † Դշ. ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ ԶՕՐԱՎԱՐԱՅ հա-
լար երեսուն եւ վեց վկայից, Յիւստակ մեռլոց եւ
Տօն ազգային:
- 24 11 Ուր. Պահր,
- 25 12 Շր. Կ. Պօլտոյ Ս. Ժողովոյն 150 հայրապետաց,
- 26 13 † Կիր. Բուն Բարեկենդան. եւս Յունաց եւ
Հատինաց,
- 27 14 † Բշ. Տեառնդառաջ, Տաճկաց ձեմբէի սա-
նի պէ ապ, որ է օր իջանելոյ ջերմութեան արեւու
ի ջուրս, Անճար եւ ձիւն:
- 28 15 Դշ. Բ. օր մեծ պահոց, Տաճկաց՝ Բէճէպ եւ
իւ ալլար.

Լ.Յ.

ՄԱՐՏ

- 1 16 Դշ. Գ. օր մեծ պահոց,
- 2 17 Եշ. Դ. » » »
- 3 18 Ուր. Ե. » » »
- 4 19 Շր. Ս. Թէոդորոսի Զօրավարին, *
- 5 20 Կիր. Բ. րառամնորդական պահոց,
- 6 21 Բշ. Բ. օր մեծ պահոց, Տաճկաց ձեմբէի սա-
նի ֆիւլ թիւրապ, որ է օր իջանելոյ ջերմութեան
արեւու ի հոգն, Ամպամած օր:

== 12 ==

Լ.Յ.

ՄԱՐՏ

- 7 22 Դշ. Թ. օր մեծ պահոց,
- 8 23 Դշ. Ժ. » » »
- 9 24 Եշ. ԺԱ. » » »
- 10 25 Ուր. ԺԲ. » » »
- 11 26 Շր. Սրբոցն Կիւրղի Երուսաղէմի հայրապե-
տին, Տաճկաց էվվէլի պէրաիւ ամեւ, որ է սկիզբն
ցրտոյն պառաւանց. տեւէ Եօթն տիւ եւ ութ գիշեր:
- 12 27 † Կիր. Դ. Բառամնորդական պահոց, Անա-
ռակին,
- 13 28 Բշ. ԺԵ. օր մեծ պահոց,
- 14 1 Դշ. ԺԶ. » » » Յունաց՝ Մարտ,
- 15 2 Դշ. ԺԷ. » » »
- 16 3 Եշ. ԺԸ. » » » Տաճկաց՝ Ախլըր
պէրա իւլ ամեւ, որ է վերջ ցրտոյն պառաւանց,
- 17 4 Ուր. ԺԹ. օր մեծ պահոց,
- 18 5 Շր. Սրբոցն Յովհաննու եւ Երեմեայ մար-
գարէին,
- 19 6 † Կիր. Դ. րառամնորդական պահոց, Տնտե-
սին,
- 20 7 Բշ. ԻԲ. օր մեծ պահոց,
- 21 8 Դշ. ԻԿ. » » » Գարնանամուտ եւ
հասարակած. լինի տիւ եւ գիշեր հաւասար, Տաճ-
կաց՝ Իթիտալը քէպիի եւ Ախլըր խամսիյն, որ է
վերջ յիսուն աւուրց երկրորդի մասին մմերան, Պար-
սից նէվրուզ, որ է օր արքայական եւ է նոցա
ամառոր եւ պայրամ,

== 13 ==

Լ.Յ.

ՄԱՐՏ

- 22 9 ԴՂ. ԻԹ. օր մեծ պահոց, Միջինը,
 23 10 ԵՂ. ԻԵ. " " "
 24 11 Ուր. ԻԶ. " " "
 25 12 Շր. Սրբոց քառասուն մանկանց, Լատինաց
 Աւետում,
 26 13 † Կիր. Ե. քառասներորդական պահոց, Դա-
 տաւորին,
 27 14 ԲՂ. ԻԹ. օր մեծ պահոց,
 28 15 ԴՂ. Լ. " " "
 29 16 ԴՂ. ԼԱ. " " "
 30 17 ԵՂ. ԼԲ. " " "
 31 18 Ուր. ԼԴ. " " "

Լ.Յ.

ԱՊՐԻԼ

- 1 19 † Շր. Ս. Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին
 մուտն ի վիրապն,
 2 20 † Կիր. Զ. քառասներորդական պահոց: Դա-
 լստեան:
 3 21 ԲՂ. ԼԶ. օր մեծ պահոց:
 4 22 ԴՂ. ԼԷ. " " "
 5 23 ԴՂ. ԼԸ. " " "
 6 24 ԵՂ. ԼԹ. " " "
 7 25 Ուր. Խ. " " "

= 14 =

Լ.Յ.

ԱՊՐԻԼ

- 8 26 Շր. Յիշատակ Յարութեան Դազարու:
 9 27 † Կիր. Յաղկազարդ: Եւս Յունաց եւ Լատ,
 10 28 ԱԻԱԿ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ: Պահր:
 11 29 " ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ: Յիշատակ տաւն կու-
 սանաց: Պահր:
 12 30 ԱԻԱԿ ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ: Պահր:
 13 31 † ԱԻԱԿ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ: Յիշատակ ընթրեաց
 եւ ոտնալուայի: Պահր:
 14 1 ԱԻԱԿ ՈՒՐԱԹ: Յիշատակ Զարչարանաց
 Տեառն մերոյ Յս.ի Քր.ի: Պահր, Յունաց՝ Ապրիլ,
 15 2 ԱԻԱԿ ՇԱԲԱԹ: Ճրագալոյց Ս. Զատկի: Նա-
 ւակատիր:
 16 3 † Կիր. Ս. ԶԱՏԻԿ. եւս Յունաց եւ Լատինաց:
 17 4 † ԲՂ. Բ. օր Զատկի: Յիշատակ մեռելոց:
 18 5 † ԴՂ. Դ. " "
 19 6 ԴՂ. Դ. " "
 20 7 † ԵՂ. Ե. " " Աւետում Ս. Աստուա-
 ծածնի:
 21 8 ԵՂ. Զ. " " Յունաց Տօն Պալքլքլի:
 22 9 Շր. Է. " " Դիսաւորման Յովհաննու
 Մկրտչի:
 23 10 † Կիր. Նոր Կիրակէ: Հարսանիք:
 24 11 ԲՂ. Թ. օր Յինանց: Տօն յիշատակի համօրէն
 Հայ նահատակաց. Կատարի հանդիսաւոր հոգեհան-
 գիստ յամենայն եկեղեցիս:

= 15 =

Լ.Յ.

ԱՊՐԻԼ

- 25 12 ԴՁ. ժ. օր Յինանց;
 26 13 ԴՁ. ժԱ. » »
 27 14 ԵՁ. ժԲ. » »
 28 15 Ուր. ժԳ. » » Տաճկաց՝ Բամազան:
 29 16 Շր. ժԴ. » »
 30 17 ՝ Գիր. ժԵ. » » Կանանչ Կիւրակէ: Հար-
 սանիք:

Լ.Յ.

ՄԱՅԻՍ

- 1 18 ԲՁ. ժԶ. օր Յինանց;
 2 19 ԴՁ. ժԷ. » »
 3 20 ԴՁ. ժԸ. » » Պահր:
 4 21 ԵՁ. ժԹ. » »
 5 22 Ուր. Ի. » » Պահր:
 6 23 Շր. ԻԱ. » »
 7 24 ՝ Գիր. ԻԲ. օր Յինանց: Կարմիր Կիւրակէ:
 Հարսանիք:
 8 25 ԲՁ. ԻԳ. օր Յինանց;
 9 26 ԴՁ. ԻԴ. » »
 10 27 ԴՁ. ԻԵ. » »
 11 28 ԵՁ. ԻԶ. » » Պահր:
 12 29 Ուր. ԻԷ. » » Բաշխառն Եղանակ:
 13 30 Շր. ԻԸ. » » Պահր:

— 16 —

Լ.Յ.

ՄԱՅԻՍ

- 14 1 ՝ Գիր. Տօն Երեւման Խաչի: Հարսանիք: Յու-
 նաց՝ Մայիս:
 15 2 ԲՁ. Լ. օր Յինանց;
 16 3 ԴՁ. ԼԱ. » »
 17 4 ԴՁ. ԼԲ. » » Պահր:
 18 5 ԵՁ. ԼԳ. » »
 19 6 Ուր. ԼԴ. » » Պահր: Պաշտառ. օր:
 20 7 Շր. ԼԵ. » »
 21 8 ՝ Գիր. Վեցերորդ Կիւրակէ: Հարսանիք:
 22 9 ԲՁ. ԼԶ. օր Յինանց;
 23 10 ԴՁ. ԼԸ. » »
 24 11 ԴՁ. ԼԹ. » » Պահր:
 25 12 ՝ ԵՁ. ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՆ Գր. Ի, Եւս՝ Յունաց Եւ-
 Լատինաց,
 26 13 Ուր. ԽԱ. օր Յինանց: Պահր: Զուարթ Եւ-
 պալմառ. օր:
 27 14 Շր. ԽԱ. օր Յինանց;
 28 15 ՝ Գիր. Եօթներորդ Կիւրակէ. Բ. Եղեղա-
 զարդ. Հարսանիք: Տաճկաց՝ Պաշտառ:
 29 16 ԲՁ. ԽԴ. օր Յինանց;
 30 17 ԴՁ. ԽԵ. » »
 31 18 ԴՁ. ԽԶ. » » Պահր:

9685-74

Լ.Յ.

ՅՈՒՆԻՍ

- 1 19 ԵՂ. ԽԷ. օր Յինանց: Երկնային գիծակ:
1 20 Ուր- ԽԷ. » » Պահր: Զուարթագին
սուտրփ:
3 21 Շր. ԽԺ. » »
4 22 † Կիր. Հոգեգալստ: եւս Յունաց եւ Լա-
տինաց: Բարեկենդան Եղիական պահոց:
5 23 ԲՂ. Բ. օր Հոգեգալստեան: Պահր:
6 24 ԴՂ. Դ. » » »
7 25 ԴՂ. Դ. » » »
8 26 ԵՂ. Ե. » » »
9 27 Ուր. Զ. » » »
10 28 Շր. Է. » » »
11 29 † Կիր. Ա. Կիւրակէ Յարութեան: Ս. Եղիա:
Ա. պտակ. Հարսանիք: Լատինաց՝ Ս. Երրորդութիւն:
12 30 ԲՂ. Սրբոց Հոգիսիրմանց կուտանաց:
13 31 ԴՂ. » Դայիանեանց »
14 1 ԴՂ. պահր: Յունաց՝ Յունիս:
15 2 ԵՂ. Սրբոյն Յովհաննու Կարապետին եւ Աթա-
նագինեայ եպիսկոփ:
16 3 Ուր. Պահր:
17 4 † Շր. Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին եւն ի
վիրապէն: [սանիք:
18 5 † Կիր. Բ. Տօն Կաթողիկէ եկեղեցոյ: Հար-
19 6 ԲՂ. Սրբոց մանկանցն Բեթղէմի:
20 7 ԴՂ. Սրբոց կուտանացն Նունեայ եւ Մանեայ:

== 18 ==

Լ.Յ.

ՅՈՒՆԻՍ

- 21 8 ԴՂ. Պահր:
22 9 ԵՂ. Սրբոցն Սահակայ եւ Յովսեփայ:
23 10 Ուր. Պահր: [դայ եպիսկոփ:
24 11 Սրբոյն Ներսէսի Հայրապետին մերոյ եւ Խա-
25 12 † Կիր. Գ. Բարեկենդան Լուսաւորչի պահոց:
Հարսանիք:
26 13 ԲՂ. Պահր: Սրբոյն եպիսկոփն Կիւրացոյն:
27 14 ԴՂ. » Կոստանդիանոսի Թագաւորին եւ
մօրն Հեղինեայ:
28 15 ԴՂ. Պահր: [բժշկին:
29 16 ԵՂ. » Սրբոցն Թէոդիտոսի եւ Դաւիթեայ
30 17 Ուր. »

Լ.Յ.

ՅՈՒՆԻՍ

- 1 18 † Շր. Գիւտ Նշխարաց Ս. Գրիգոր Լուսա-
ւորիչի:
2 19 † Կիր. Դ. Զկնի հոգեգալստեան: Հարսանիք:
3 20 ԲՂ. Սրբոց վկայիցն Անտոնիոսի, Թէոփիլոսի,
Անիքտոսի:
4 21 ԴՂ. Սրբոցն Դանիէլի մարգարէին եւ երից
մանկանցն Սեղարայ, Միսարայ եւ Արեղնաբովի:
4 22 ԴՂ. Պահր: Տօրագին եւ պարգ:

== 19 ==

6 23 † ԵՂ. Սրբոց Թարգմանչաց Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

7 24 Ուր. Պահր:

8 25 Շր. Սրբոյն Տրդատայ Թազաւորին, Աշխէն տիկնոջ եւ Խոսրովիդատոյն:

9 26 † Կիր. Ե. Դիւտ տօիոյ Ս. Աստուածածնի: Հարսանիք:

10 27 ԲՂ. Սրբոյն Կալիսարատոսի եւ 49 վկայից:

11 28 ԴՂ. Սրբոյն Զաքարիա մարգարէին: Տաճկաց (Էվվէլը Էյեամ իւլ պահուր. Սամ Եէլի) սկիզբն աւուրց շնիկ աստեղան:

12 29 ԴՂ. ԴՂ. Պահր:

13 30 ԵՂ. Սրբոյն Եղիսէի մարգարէին:

14 1 Ուր. Պահր: Յունաց՝ Յուլիս:

15 2 Շր. Սրբոց Երկոտասան առաքելոցն Քրի

16 3 † Կիր. Զ. Զինի Հոգե. Բարեկենդան Վարդավառի:

17 4 ԲՂ. Ա. օր պահոց վարդավառի:

18 5 ԴՂ. Բ. " " " " Տաճկաց (ախրը Էյեամիւլ պահուր) վերջ շնիկ աստեղան:

19 6 ԴՂ. Դ. օր պահոց վարդավառի:

20 7 ԵՂ. Դ. " " " "

21 8 Ուր. Ե. " " " "

22 9 Շր. Յիշատակ տապանակին հնոյ: Նաւակա

23 10 † Կիր. ՎԱՐԴԱՎԱՐ. Այլակերպութիւն Քրի:

24 11 † ԲՂ. Բ. օր վարդավառի: Յիշատակ մեռելոց:

25 12 ԴՂ. Դ. օր վարդավառի: Հարսանիք:

26 13 ԴՂ. Պահր:

27 14 ԵՂ. Սրբոյն Եսայեայ մարգարէին:

28 15 Ուր. Պահր:

29 16 † Շր. Սրբոյն Թադէոսի առաքելոյն եւ Սանդիստոյ Կուսին:

30 17 † Կիր. Բ. գինի վարդավառի: Հարսանիք:

31 18 Սրբոյն Կիպրիանոսի եպիսկոպոսին:

1 19 ԴՂ. Սրբոյն Աթանազիոսեայ եպիսկոպոսին եւ յն:

2 20 ԴՂ. Պահր:

3 21 ԵՂ. Սրբոց նախահարցն Ադամայ, Աբէլի, Սեթայ, Ենոսայ, Ենոքայ, Նոյի, Մեքիսդեղեկի, Աբրահամու, Իսահակայ, Յակովբայ, Մովսէսի, Ահարոնի, Եղիազարու, Յեսուայ, Սամուէլի, Սամիսոնի, Յեփթայեայ, Բարակայ, Դեղէոնի, եւ այլոց նախահարց: Տաճկաց՝ Գուրպան պալլամբ:

4 22 Ուր. Պահր:

5 23 Շր. Սրբոց Որդոց եւ Թուանց Ս. Լուսաւորի:

- 6 24 † Կիր. Գ. Զկնի վարդավառի: Հարսանիք:
 Լատինաց՝ Այլակնրպուժիւն Յս.ի:
 7 25 Բշ. Սրբոց Մակարայեցւոյն եղիազարու քա-
 ղանային եւ Շամունեայ եւ Եօթն որդւոց նորին:
 8 26 Գշ. Սրբոց երկոտասան մարդարէիցն Ովսեայ,
 Ամովայ, Միքեայ, Յովելայ, Արդիու, Նառւմայ, Ամ-
 բակումայ, Յովնանու, Սոփոնեայ, Անգեայ, Զաքարեայ,
 Մաղաքեայ:
 9 27 Դշ. Պահր:
 10 28 Եշ. Սրբոցն Սոփիայ եւ երից զստերացն
 Պիստոսի, Ելլիսի եւ Ագապեայ:
 11 29 Ուր. Պահր:
 12 30 Շք. Սրբոյն Գրիգորի աստուածաբանին:
 13 31 † Կիր. Գ. Զկնի վարդա. Հարսանիք:
 14 1 Բշ. Սրբոցն Կիրակոսի, Յուղիտայի եւ Գոր-
 տիոսի: Յունաց, Օգոստոս:
 25 2 Գշ. Սրբոցն Վահանայ Գողթացւոյն, Եւզինեայ
 կուսին:
 16 3 Դշ. Պահր: Տօրագին Էղանակ:
 17 4 Եշ. Սրբոցն Եւզինէոսի, Մարկարիոսի, եւն:
 18 5 Ուր. Պահր:
 19 6 Շք. Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն 200 հայրապետաց:
 20 7 † Կիր. Ե. Զկնի Վարդա. Բարեկենդան Ս.
 Աստուածածնի:

- 21 8 Բշ. Ա. օր պահոց Ածածնի:
 22 9 Դշ. Բ. » » »
 23 10 Դշ. Գ. » » »
 24 11 Եշ. Դ. » » »
 25 12 Ուր. Ե. » » »
 26 13 Շք. Տօն շողակաթի. Նաւակատիք:
 27 14 † Կիր. ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱՅԱՅՆԻ:
 28 15 † Բշ. Բ. օր Վերափոխ. Յիշատակ մեռելոց:
 29 16 Դշ. Գ. » » Հարսանիք:
 30 17 Դշ. Դ. » » Պահր:
 31 18 Եշ. Ե. » »

- 1 19 Ուր. Զ. օր վերափոխ. Պահր:
 2 20 Շք. Է. » » Տօն՝ աշուրէ կիւնիս:
 3 21 † Կիր. Ը. » » Հարսանիք:
 4 22 Բշ. Թ. » »
 5 23 Դշ. Սրբոցն Յովակիմայ եւ Աննայի:
 6 24 Դշ. Պահր:
 7 25 Եշ. Սրբոյն Երեմեայ մարգարէին:
 8 26 Ուր. Պահր:

- 9 27 Շր. սրբոց առաքելոցն Թովմայի, Յակովբայ,
Շմաւոնի:
10 28 † Կիր. Գ. Զկնի վերափոխ. Դիւտ Գօտույ
Ս. Աստուածածնի: Հարսանիք:
11 29 Բշ. Սրբոցն Ստեփանոսի Ունեցւոյն եւ վկա-
յիցն, Դոնարինեայ, Ծամիտոսի, Տուրիկոսի եւ Ռա-
տիկոսի:
12 30 Դշ. Սրբոց մարգարէիցն Յղեկիէլի, Եզրի, եւ
Հարարիայի:
13 31 Պահր:
14 1 Եշ. Սրբոցն Յովհ. Կարապետին եւ Յոբայ
արդարոյն:
15 2 Ուր. Պահր:
16 3 Շր. Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն 318 հայրապետաց:
17 4 † Կիր. Դ. Զկնի վերափոխ. Բարեկենդան
Ս. Իսայի:
18 5 Բշ. Ա. օր պահոց խաչի.
19 6 Դշ. Բ. » » » »
20 7 Դշ. Գ. » » » »
21 8 † Եշ. Դ. » » » »
22 9 Ուր. Ե. » » » »
23 10 Շր. Տօն եկեղեցւոյ ի նաւակատիս Ս. խաչի.
24 11 † Կիր. ԽԱՉՎԵՐՈՅ.
25 12 † Բշ. Բ. օր խաչի. Յիշատակ մեռելոց.
26 13 Դշ. Գ. Տօն եկեղեցւոյ. Հարսանիք.
27 14 Դշ. Գ. » » » Պահր.
28 15 Եշ. Ե. » » »
29 16 Ուր. Զ. » » »
30 17 Շր. Է. » » »

- 1 18 † Կիր. Բ. Զկնի խաչի: Բարեկենդան Վարա-
գայ խաչի. Հարսանիք:
2 19 Բշ. Սրբոցն Մամասայ, Փիլիկղիմոնի եւ Սի-
մէոնի սիւնակեցւոյն: Պահր:
3 20 Գշ. Սրբոց կուսանացն Փեփրոնեայ եւ Մա-
րիանեայ եւ վկայուհւոյն Շուշանայ: Պահր:
4 21 Դշ. Դշ. Պահր:
5 22 Եշ. Սրբոց հայրապետաց Բարադամու, եւն.
Պահր:
6 23 Ուր. Պահր:
7 24 Շր. Սրբոցն Գէորգայ զօրավարին, Ադոկտոսի
եւ Ռամանոսի երգեցողին:
8 25 † Կիր. Գ. Զկնի խաչի: ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
Հարսանիք:
9 26 Բշ. Սրբոցն Դաւթի դընեցւոյն եւ վկայիցն
Ղամբէոսի եւ Ղամբէուհւոյն:
10 27 Դշ. Սրբոցն Եւդոքիոսի եւ կնոջն Թէոփիստ-
եայ, եւ կուսանացն Երմոնեայ եւ Նեքտարինեայ:
11 28 Դշ. Պահր:
12 29 Եշ. Սրբոցն Սահակայ եւ Համօզասպայ:
13 30 Ուր. Պահր:
14 1 Շր. Սրբոց 72 աշակերտաց Քր.ի: Յունաց
Հոկտեմբեր:
15 2 † Կիր. Դ. Զկնի խաչի: Հարսանիք:
16 3 Բշ. Սրբոցն Փոկասու հայրապետին:

17 4 Գշ. Սրբոց կուսանաց Թեկղեայ, Վառվառեայ
 եւ Պեղեգեայ:
 18 5 Դշ. Պահր:
 19 6 Եշ. Սրբոցն Պանդալեոնի բժիշկին, Երմողեայ
 եւ Եպրաքեայ կուսին:
 20 7 Ուր. Պահր: Հողմաբեր եղանակ:
 21 8 Շր. Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն մե-
 րոյ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի բերթողին, Դաւթի
 փրկիստփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն, Ներսէսի Շը-
 նորհալւոյն եւ Ներսէսի Լամբրոնացւոյն:
 22 9 † Կիր. Ե. զկնի խաչի, Հաւսանիք,
 23 10 Բշ. Սրբոցն Գրիգորիսի Աղուանից կաթողի-
 կոսի, եւ սրբոց հարցն Թաթլոյ, Վարոսի, Թովմասու,
 Անտոնի եւ Կրօնիղեայ, Սրբոց առաքելոցն Անանիայի,
 Մատթէոսի, եւն:
 24 11 Գշ.
 25 12 Դշ. Պահր:
 26 13 Եշ. Սրբոցն Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյն:
 27 14 Ուր. Պահր:
 28 15 Շր. Սրբոց աւետարանչացն Մատթէոսի,
 Մարկոսի, Դուկասու եւ Յովհաննու:
 29 16 † Կիր. Զ. զկնի Խաչին: Հաւսանիք,
 30 17 Բշ. Սրբոցն Դուկիանոսի եւ Յովսեփայ Ասա-
 ուածահօրն եւ Յովսեփայ Արեմաթացւոյն:
 31 18 Գշ. Սրբոցն Թէոդոտոսի քահանային, Զենոնի
 եւ Մակարայ, Եւտրոքեայ եւ Ռամելայ:

1. 3. ՆՈՅՆՄԱՐԵՐ

1 19 Դշ. Պահր: Լատինաց՝ Տօն ամենայն Սրբոց:
 2 20 Եշ. Սրբոց Խարիթեանց վկայիցն Արտեմուայ
 եւ Քրիստափորի, եւ Երկուց կանանցն Կալինիկեայ եւ
 Ակիւլինեայ: Լատինաց՝ Տօն ննջեցելոց:
 3 21 Ուր. Պահր:
 4 22 Շր. Սրբոց երկոտաձան վարդապետացն Թե-
 թէոսի, Դիոնեսիոսի, Սեղբեստրոսի, Աթանասի, Կիւր-
 դի Երուսաղեմացւոյն, Եփրեմի Խուրին Ատուրոյ, եւն:
 5 23 † Կիր. Է. զկնի Խաչի: Գիւտ Խաչ: Հաւսանիք:
 6 24 Բշ. Սրբոցն Անաստասայ քահանային եւ Վա-
 րոսի եւ Թէոդորիտեայ:
 7 25 Դշ. Սրբոց Հեփերիկեանց Մարտիրոսաց:
 8 26 Դշ. Պահր:
 9 27 Եշ. Սրբոցն Ստեփանոսի Սեբաստացւոյն:
 10 28 Ուր. Պահր:
 11 29 Շր. Սրբոցն Յովհաննու Ոսկեբերանին:
 12 30 † Կիր. Ը. զկնի Խաչին: Հաւսանիք,
 13 31 Բշ. Սրբոցն Ստեփանոսի Հոսովմայ. հյրպետին:
 14 1 Գշ. Սրբոցն Ակիփսիմեայ Եպիսկ.ին, Յովսե-
 փայ քահանային, Այիթալայ տարկաւագին եւ Պղա-
 տոնի վկային:
 15 2 Դշ. Պահր:
 16 3 Եշ. Սրբոց հայրապետաց Մեսրոփանոսի, եւն
 17 4 Ուր. Պահր:

- 17 4 Գշ. Սրբոց կուսանաց Թեկղեայ, Վառլառեայ
 եւ Պեղեգեայ:
 18 5 Դշ. Պահր:
 19 6 Եշ. Սրբոցն Պանդալէոնի բժիշկին, Երմոզեայ
 եւ Եւպրատեայ կուսին:
 20 7 Ուր. Պահր: Հողմաբէր Եղանակ:
 21 8 Շր. Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն մե-
 րոյ Մեսրոպայ, Նղիշէի, Մովսէսի բերթողին, Դաւթի
 փիլիսոփային, Դրիգորի Նարեկացւոյն, Ներսէսի Շը-
 նորհալոյն եւ Ներսէսի Լամբրոնացւոյն:
 22 9 † Կիր. Ե. զկնի խաչին: Հարսանիք:
 23 10 Բշ. Սրբոցն Գրիգորիսի Աղուանից կաթողի-
 կոսի, եւ սրբոց հարցն Թաթլոյ, Վարոսի, Թովմասու,
 Անտոնի եւ Կրօնիղեայ, Սրբոց առաքելոցն Անանիայի,
 Մատթէոսի, Եւն:
 24 11 Գշ.
 25 12 Դշ. Պահր:
 26 13 Եշ. Սրբոյն Դիոնեսիոսի Արիպագացւոյն:
 27 14 Ուր. Պահր:
 28 15 Շր. Սրբոց աւետարանչացն Մատթէոսի,
 Մարկոսի, Դուկասու եւ Յովհաննու:
 29 16 † Կիր. Զ. զկնի խաչին: Հարսանիք:
 30 17 Բշ. Սրբոցն Դուկիանոսի եւ Յովսէփայ Ասա-
 ուածահօրն եւ Յովսէփայ Արեմաթացւոյն:
 31 18 Գշ. Սրբոցն Թէոդոտոնի քահանային, Զննոնի
 եւ Մակարայ, Եւդոքսեայ եւ Ռամելայ:

- 1 19 Դշ. Պահր: Լատինաց՝ Տօն ամենայն Սրբոց:
 2 20 Եշ. Սրբոց Խարիթեանց վկայիցն Արտեմեայ
 եւ Դրիստափորի, եւ Երկուց կանանցն Կալինիկեայ եւ
 Ակիւլինեայ: Լատինաց՝ Տօն ննջեցելոց:
 3 21 Ուր. Պահր:
 4 22 Շր. Սրբոց Երկոտածան վարդապետացն Ռե-
 թէոսի, Դիոնեսիոսի, Սեղբեստրոսի, Աթանասի, Կիւր-
 դի Երուսաղեմացւոյն, Եփրեմի Խուրին Ասորւոյ, Եւն:
 5 23 † Կիր. Է. զկնի խաչին: Գիւտ խաչ: Հարսանիք:
 6 24 Բշ. Սրբոցն Անաստասայ քահանային եւ Վա-
 րոսի եւ Թէոդորիտեայ:
 7 25 Գշ. Սրբոց Հեփերիկեանց Մարտիրոսաց:
 8 26 Դշ. Պահր:
 9 27 Եշ. Սրբոյն Ստեփանոսի Սեբաստացւոյն:
 10 28 Ուր. Պահր:
 11 29 Շր. Սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին:
 12 30 † Կիր. Ը. զկնի խաչին: Հարսանիք:
 13 31 Բշ. Սրբոյն Ստեփանոսի Հուովմայ հյրպետին:
 14 1 Գշ. Սրբոցն Ակիփսիմեայ Եպիսկոպին, Յովսե-
 փայ քահանային, Այիթալայ տարկաւագին եւ Պղա-
 տոնի վկային:
 15 2 Դշ. Պահր:
 16 3 Եշ. Սրբոց հայրապետաց Մեսրոփանոսի, Եւն:
 17 4 Ուր. Պահր:

- 18 5 Շր. Սրբոց Հրեշտակապետացն Գարրիէլի եւ Միրայելի:
19 6 † Կիր. Թ. Ջլնի Խաչին: Հարսանիք: [եւն:
20 7 Բշ. Սրբոցն Մելիտոսի Անտիոքայ հյրապոն:
21 8 Դշ. Սրբոցն Գեմետրեայ վկային եւ Ռասիլի-
կոսի քահանային:
22 9 Դշ. Պահր:
23 10 Եշ. Սրբոցն Գուրիասայ, Սամուէասայ եւ Արի-
բայ սարկաւագին:
24 11 Ուր. Պահր:
25 11 Նր. Սրբոց առաքելոցն Անտրէի եւ Փիլիպ-
պոսի:
46 13 † Կիր. Ժ. զկնի Խաչին: Հարսանիք:
47 14 Բշ. Սրբոցն Անտրէի զօրավարին:
18 15 Դշ. Սրբոցն Անդրիանոսի եւ կնոջն Անատոլայ:
19 16 Դշ. Պահր:
30 17 Եշ. Սրբոցն Արքահամու, Խորենայ, Կոզմայի,
Աստուածաբոյ:

- 1 18 Ուր. Պահր:
2 19 Շր. Տօն ամենայն Սրբոց հնոց եւ նորոց:
3 20 † Կիր. Ժ. զկնի Խաչին: Բարեկենդան Յիս-
նակաց:
4 21 † Բշ. Ա. օր պահոց Յիս. Ընծայումն Ս. Ածնի:
5 22 Դշ. Բ. » » »
6 23 Դշ. Գ. » » »
7 24 Եշ. Դ. » » »
8 25 Ուր. Ե. » » » Լատինաց՝ Յզու-
թիւն Ս. Աստուածածնի:
9 26 Շր. Սրբոցն Դրիգորի սրանչելա. Նիկողա-
յոսի եւ Միւսնայ:
10 27 † Կիր. Ա. Յիսնակաց: Հարսանիք:
11 28 Բշ. Սրբոց կուսանացն Յուլիանեայ եւ Վասի-
լուհոյ:
12 29 Դշ. Սրբոցն Դուկիանոսի քահանային եւն:
13 30 Դշ. Պահր:
14 1 Դշ. Սրբոցն Կղեմայ հայրապետին եւ Բագա-
րատայ: Յունաց՝ Դեկտեմբեր:
15 2 Ուր. Պահր:
16 3 Շր. Սրբոց առաքելոցն Թադէոսի եւ Բարթո-
ղիմէոսի:
17 4 † Կիր. Բ. Յիսնակաց: Հարսանիք:
18 5 Բշ. Սրբոցն Գենարիոսի Եպիսկ.ին, Մերկե-
րիոսի, եւն:
19 6 Դշ. Նախավկայ Արգաւրու Թագաւորին մերոյ:
20 7 Դշ. Պահր:

21 8 ԵՂ. Սրբոց Հարցն Եգիպտացոց Պօղոսի, Գօղայ, Մակարայ, Եւագրի, Յովհաննու Դբնեցւոյն, Յովհաննու կարճատակին, Նեղոսի, Արսէնի, Սիսիանու, Դանիէլի, Սրապիոնի, Պիմէնի,

22 9 † Ուր. Պահր. Յղութիւն Ս. Աստուածածնի յԱննայէ:

23 10 Եր. Սրբոյն Նիկողայոսի որանչեկագործին:

24 11 † Կիր. Դ. Յիսնակաց, Բարեկենդան Ս. Յակոբայ, Հարսանի,

25 12 ԲՅ. Սրբոյն Մինասայ, Երմոգինեայ, Եւ Դրաբոսի, Յովհաննու Եւ Ալեքսիանոսի, Պահր. Չմեռնամուտ Եւ արեւադարձ այժեղքեր, ցորեկն սկսանի երկարիլ Եւ գիշերն կարճանալ, Տաճկաց ինգիլապը շիթէվի կամ Էվվէլի արպային, որ է սկիզբն քառասուն աւուրց առաջնոյ մասին ձմրան, Կիւն Տէօնիւմի Քուրբուխար. Գարագը (Ձէմների), Հատինաց ԾԸ. Նոնի, Դ.

26 13 ԴԵ. Սրբոցն Կուռնելիոսի հայրապետին, Եւն. Պահր.

27 14 ԴԵ. Պահր.

28 15 ԵՂ. Սրբոցն Եւստրատիոսի, Օգսենտիոսի, Եւ զինէոսի, իվրեստոսի Եւ Մարգարիտոսի, Պահր.

29 16 Ուր. Պահր.

30 17 Եր. Սրբոյն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարութի հօնաւորին, Մելիտոսի Եպիսկոպին.

31 19 † Կիր. Դ. Յիսնակաց, Հարսանի,

ԵՄՆՈՒԹ.— Կարսի անկումէն վերջ Օհանջանեանի գահիւնճը հրաժարած է իր տեղը տալով Բաջազնուրիի գահիւնճին, քանի մը որ վերջ ան ալ տապալուելով վերացեան կազմած է քայլիսիւն գահիւնճ մը, որ որոշած է Թուրքիոյ հետ հաշտութիւն կնքել նախկին Աջ հազար քառակուսի քիլոմէթրոց — Երեւանը Եւ Սեւանայ լիճը պարունակող — Հայաստանի սահմանները ընդունելով: Դրո իր խումբերով Երեւանի վրայ քայլելով կառավարութիւնը տապալած Եւ զինուորական տիկտատորութիւն հռչակած է: Այդ օրերը Հայ պօլիէիկ կառեան իր ընկերներով Եւ հայ պօլիէիկ զօրախումբով մը Պաքուէն մտած է Տէլիճան Եւ հռչակած է հայ բոմբիւնիստական կառավարութիւն: Դրո զանոնք ճրաւիրած է Երեւան Եւ ինքն ու իր գործակիցը Տէրաէրեան՝ մտած են այդ բոմբիւնիստական գահիւնճին մէջ, որ վարեց Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններ Սոսկուալի հովանաւորութեամբ:

ԱՐԴԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅՍՏԱՆԻ

Ա. ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ, Վարչապետ, զինուորական քոմիտեի և անդամ կոմիտեան զին. կոմիտեի:

ԱՍՔԱՆԱԶ ՄՈՍԿՈՎԱՆ, Արտաքին գո. ծոց քոմիտեի և նախագահ Երևանյա ֆեդերալի:

ՊՕՂՈՍ ՄԱԿԱՆՅԱՆ, Ներքին գործոց քոմիտեի:

Ա. ԲԵԿՉԱԿԵԱՆ, Պարենալոգիան և արտաքին առևտուրի:

Ա. ԶԱՀԱԼԻՍՏԱՆ, Բանոր զեղացիական տեսչութեան:

Ա. ԽԱՆՈՅԵԱՆ, Երևանական:

ԱՐՏԱՇԷՍ ԿԱՐԻՆԵԱՆ, Արքայադատութեան:

ԱՇՈՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ, Լուսաորութեան:

ԱՐՇԱԿ ԽԱՉԻԿԵԱՆ, Աշխատանքի:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԵՐԶԵԿԵԱՆ, Երկրագործական:

ԲԺ. ՍԱԲՈ ՀԱՄԱՐԱԶՈՒՄԵԱՆ, Առողջապահութեան:

ՍՄԱԿ ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Թղթատարական և չեռազբական:

ՍՆ. ՏԻՐԿԷՐԵԱՆ, Սոցիալիստական ապահովութեան և գաղթական:

ԱՐԱՊԻՈՆ ԱՐԱՊԻՈՆԵԱՆ, Ժողովրդական տնտեսական հոգեւորական և «սոցիալիստական» նախագահ:

ՄԻԿԱԵԼ ԴԱՐԱՐԷԳԵԱՆ, Ֆեդերալ քարտուղար:

ՀՈԳԵՒՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ

Տ. Տ. ԴԷՈՐԳ Ս. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Գահակ Արարատեան համազգային նախամեծար Աթոռայ Ս. Էջմիածնի:

Տ. Տ. ՍԱՀԱԿ Ս. Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ:

Տ. Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. Արքեպիսկ. Դուբեան, Պատրիարք Ս. Երուսաղէմի:

Տ. Տ. ԶԱԽԷՆ Ս. Արքեպիսկ. Տ. Եղիայեան, Պատրիարք Կ. Պոլսոյ:

ՊԱՇՏՈՆ. ԱԶԳ. ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆԻ

Տ. ԳԵԼԷՍ Ս. Էպիսկ. Գալէմբեարեան, պատրիարքական փոխանորդ:

Տրդատ Աւագ քհնյ. Պոյաճեան, Արձանագիր առաւմուծութեան:

Յակոբ Համամճեան, Ազգ. գործակատար:

ՄԻՆՐԱՆ Զուխանեան, Դիւանապետ:

Գրեգոր Մարգարեան, Ուսումն. խորհրդայ քարտուղար:

Եղիա Ռոտիկեան, Տնտես. խորհրդայ քարտուղար:

Արշակ Վարդանեան, օգնական քարտուղար
Տիգրան Նշասթաճեան, ելեւմտական ճիւղի
տնօրէն և դանձապահ:

Երեմիա Սրապեան, Օգնական
Արշակ Պէլեան, Համարակալ
Արմենակ Թէլլալեան, Արձանագրութեանց տնօրէն
Հայկ Պատմաճեան, Դատաստան, խորհրդի
քարտուղար (այժմ վախճանած)
Հմայեակ Վրդ, Պաղատաարեան և Արամ Շերինեան
Փոխանորդ արանի քարտուղար:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Դանիէլ Ս. Արքեպիսկ. Յակոբեան
Փառէն ծ. վ. Մելքոնեան
Մեսրոպ վ. Ամատունի
Գէորգ ծ. վ. Ապանեան
Վահան. Ա. Քհնյ. Խոյեան
Բարթող քհնյ. Թաղբաճեան
Խորէն Ա. քհնյ. Յարութիւնեան
Արէլ » » Երէցեան
Արիստակէս Ա. քհնյ. Վարժապետեան
Մեսրոպ » Տէր Մեսրոպեան
Զաւար քհնյ. Կեօգիբեան
Արիստակէս Ա. քհնյ. Հիսարեան

Ընտրուած 17 Յունիս 1921

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ. ՎԱՐՁՈՒԹԻԻՆ

Դաւիթ Տէր Մովսէսեան	Ատենապետ
Յարութիւն Դարբինեան	Ատենադպիր
Սերովիէ Պէրպէլեան	
Աւետիս Թէրզիպաշեան	
Խաչիկ Գէորգեան	
Մատթէոս Նալպանդեան	
Հայկ Անտոնեան	
Սիմոն Մելքոնեան	
Արամ Գալէտէր	
Լեւոն Թօփալեան	
Երուանդ Լաթիֆեան	

Ընտրուած 1921 Ապրիլ 12

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Բրոֆ. Ալբրահամ Տէր Յակոբեան
Կարապետ Քէրքեճեան
Դատաւար Թիւյսիզեան
Ստեփան Կուրսիկեան
Յակոբ Անտոնեան
Հայկ Պէրպէլեան
Տօբթ. Յակոբ Միսքեճեան

Ընտրուած 3 Յունիս 1921 ին

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ստեփան Արտակուն
Թորոս Իսրայելյան
Մխչրան Գարազաշ
Խաչիկ Գաֆեճեան
Աբշակ Սեղոսեան
Սեփոն Սերունեան
Պետրոս ձեռնադրեան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Տ. Վարդան Աւագ քհնյ. Դերձակեան
Տ. Հմայեակ քհնյ. Արապաճեան
Տ. Արբաճամ » Էպեան
Տ. Յուսիկ » Քերէտեճեան
Տոքթ. Կ. Մութաֆեան

Արթուր Մաղաքեան
Յակոբ Ալիքիարմաքեան
Թովմաս Տէր Սահակեան

ՈՒՍՈՒՑՁԱՅ ՕԳՆ. ՍՆՏՈՒԿԻ ՀՈԴԱԲՍՐՁՈՒԹԻՒՆ

Յակոբ Նիկողոսեան
Կարուծիւն Հաղարապետեան
Տոքթ. Բարսեղ Տինանեան
Յակոբ Տէր Յակոբեան
Կարապետ Քիւրքեան

Վերակազմուած 11 Ապրիլ 1921 ին

ՎԱՆՕՐԷԻՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Տէր Դանիէլ Ս. Արքեպիսկ. Յակոբեան
Տ. Արիստղոմ քհնյ. Թորոսեան
Սմբատ Դաւիթեան
Լեւոն Խաղբեան
Արմենակ Չալուքեան
Բաֆֆի Թընկերեան
Տոքթ. Բաղէոս Սիրսեան

Վերընտրուած 16 Ապրիլ 1921 ին
ԵԼԵՒԻՏԻՑ ՀՈԴԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Աղէքոսեան Ասատուրեան
Ներսէս Ներսէսեան
Գրիգոր Չօրեան

Ընտրուած 6 Մայիս 1921 ին
ԵՆԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՐԴԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Յովհաննէս Ս. Արքեպիսկ. Արշարունի
Դանիէլ » Յակոբեան
Դիւլ Եպիսկ. Դաւիթեան
Մեսրոպ » Նարոյեան
Գեորգ ծ. վ. Ասլանեան
Փառէն ծ. վ. Մելքոնեան
Բարթոլ քհնյ. Թադրմեան
Զարմայր » Կէօղիւրեան

Յ. ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ ԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Արշարունի Սրբազան
Տոքթ. Յ. Թօփեան
Բրոք. Արբաճամ Տէր Յակոբեան

ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բերա, Ս. Երրորդութեան շրջափակ
Հետաձայն Բերա 1338 թիւ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

(Ազգ. Պատրիարքարանի կողմէ ընտրուած)

Տոբթ. Գ. Դաւիթեան	Ատենապետ
Հրանդ Կերեամեան	Ատենադպիր
Արտաշէս Մկրեան	Կոխ Ատենապետ
Հայկ Խոճատարեան	

Մեքայէլ Ալեմշահ, հայ Կաթողիկ պատրիարքա-
րանի կողմէ

Գրեկոս Եւսէպպ, Աղգապետարանի կողմէ (Վախ-
ճահած Հոկա. 17ին)

Պետրոս Տէրոյեան, ընդհանուր Տնօրէն

Խնամատարութեան ամսական ծախքն է 40000
Թմ: սակի, որ կը հայթայթուի Հայրենիքի տուրքէ,
Որքերու թոշակի եւ Ամերիկեան Կաթոստամոսոյցէն
ԵՒԵՒՄՏԱԿԱՆ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՉԵԱԺՈՂՈՎ

Ներսէս Չճահեան

Արտաշէս Ֆէպեան

Խորէն Ճամճեան

Խաչիկ Արվաճեան

Իբրահիմ Իբրահիմեան

Յովսէփ Տէյրեմէնճեան

Ընտրուած 23 Ապրիլ 1921 ին

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ԳԵԴՐՈՆ, ԲԵՐԱ, ԱՍՄԱՆԸ ՄԷՃԻՏ ԹԻՒ 33

ՀԵՌԱՉԱՅԵ, ԲԵՐԱ 2216

Ձեռագրաբարէն վերջ բարեւեր հայ տիկիներու
և օրերդներու նախաձեռնութեամբ հիմնուած կա-
րեւոր հաստատութիւն մըն է սա, տարագրեալներու
և որբերու մէջ գոնեւող հիւանդները և վերադարձները
շարժանելու համար, Առաջին օրէն գտած է Ազգէն
համակեր բնութենէլութիւն և օտար շրջանակներէ
պաշտպանութիւն վայելած է: Զոր օր. Ֆրանսական
կ. խաչը 2000 անկողինի կազմած նուիրած է: Մի-
ջողգային կ. խաչի Արեւելքի ներկայացուցիչը Պուլ-
կարահայ կ. խաչի շարժուն հիւանդանոցը ձրխապէս
Պոլսէն Տրապիզոն փոխադրած է: Ամերիկեան Կաթա-
ստամոսոյցը 1919 էն սկսեալ 500 սակի նպաստ մը
խաղաղացած է. նոյնպէս հազարաւոր սակեայ արժե-
քով նիւթեղէններ, Անգլ. Իշխանութիւնը Հ. կ. խա-
չին տրամադրութեան տակ զբաւ է գտնադոն. թու-
ղերու մէջ պէտք եղած շէնքերը:

Ստանձնած է Ազգ. Կեդր. վարչութեան 27 Յուլի-
վար 1920 թուակեր պաշտօնագրով Ազգ. Հիւանդա-
նոցի Հոգա արձու թիւնը և զգապարութիւններ ունե-
ցած է նոյն հաստատութեան մինչև Հոկտ. 1921.

Օգնած է Կիլիկեան վերջին ազգային 1500 սակի

փութացնելով Ատանա, բաշխելու համար արկածեալ-
ներու՝ Ատանա, Հոճըն, Տէօրտ-Եօյ, Տարսն:

Իր հասօյթները եղած են թէշուազահանդէս-
ներէ, պատի Օրացոյցներէ, քօքարներէ, նուէրներէ:

ԿԵԴՐՈՆ. ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Ս. Գարանան,	Ա. Ատենապետ
Տիկին Մ. Սթամպոյլեան	Բ. Ատենապետ
Տիկին Զ. Պահրի	Ա. Ատենապետ
Տօքթ. Ա. Բարսեղեան	Բ. Ատենապետ
Թ. Սուքիասեան,	Գանձապետ

Տիկին Աստինէ Կիւմրի-չկերտան

Օր. փանտեան

Հ. Փափազեան

Յ. Էջեան

Գ. Խնճեան

Ա. Չաքրեան

Տօքթ. Բ. Եղգուպ

» Գասապեան

» Միսքեան

Մեզք Աբմէն.

Կեդրոնի Տնօրէն.

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂՆԵՐ

Բերա կը պահէ Մանկանոց-Դարմանատուն

Գաւազէլ » Դարմանատուն

Գում-գափու կը պահէ Դարմանատուն

Էտիքնէ-Գափու » Մանկանոց

Հայ Կղզի

Մաքրիգիւղ կը պահէ Դարմանատուն

Սամաթիա » »

Սկիւտար » »

Վոսփոր » »

Շէշլի » »

Մեծ Կղզի » »

Կ. Խաչը գաւառներու մէջ ալ ունեցած է եր

Մանածիւղերը, որոնցմէ շատը դժբախտաբար չեն
կրցած զարգանալ քաղաքական դէպքերու հետեւան-
քով:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅԻ

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ, ՉԱՔՄԱՔՃՐԼԱՐ, ՄԵՍ ՆՈՐ ԽԱՆ

Հեռաժայն 796

Տօքթ. Կ. Եղգուպեան, Ատենապետ
Տիկին Մառի Սթամպոյլեան, Պատուակալ ատենա-
պետուհի:

Արմենակ Չալուքեան,

Լեւոն Եաղրուեան,

Գառնիկ Խնճեան

Երուանդ Երսուջեան

Հրանդ Դարակէօղեան

Մարթէն Յակոբեան

Մկրտիչ Չալաք

Ստեփան Դարաւեան

Տօքթ. Անտրէ վահրամ

» Գր. Ֆրնարքլեան

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

ԿԵԴՐՈՆՍԵՆՂԻ Կ. ՊՈԼԻՍ, ՊԱՀՃԷ ԳՈՒԴՈՒ,

ՃԷԼԱԼ ՊԷՅ ԽԱՆ, ԹԻՒ 5

Հեռագրայն Կ. Պոլիս 1370

Հ. Օ. Մ. ք յաջորդած է Հայ բանակին հուրահա-
ւած մարմիններն: Հ. Օ. Մ. ի բնականուր ժողովը կազ-
մուած է Մամուլի, կուսակցութեանց, Պոլսոյ մէջ գո-
յութիւն ունեցող միութեանց երկրբնու հերկայացու-
ցիչներէն, Մինչև ցարդ կազմակերպած է Հոկտմի օր,
Կաթի շաբաթ, որոնց համար շատ սրտաշարժ կոչեր
ուղղած է հայ ժողովուրդին եւ յաւարդինք յառաջ
բերած է շփրեկած է Հայաստանի ձիթապատդ, յաբիւս,
բրինձ, կաթ, եւն:

Հ. Օ. Մ. ք իր մասնաճիւղերը ունի Պոլսոյ գրեթէ
բոլոր թաղերուն մէջ:

Հ. Օ. Մ. ի ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՒԷԻ ՄԱՅՐ ԴԻԻԱՆ

Զ. Ամատունի,

Ա. Ատենապետ

Հ. Պատուհասեան:

Բ.

Օր. Վ. Գալանթար

Ա. Ատենադպիր

Յ. Սարուխան

Բ.

= 42 =

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Տոբթ. Վ. Այթունեան,

Ատենապետ

Ներկայացուցիչ Ռամիւրար Կուսակցութեան

Յովհանէս Չալրքեան

Ատենադպիր

Ներկայացուցիչ Հայ Սպայից Միութեան

Երուանդ Յովհանէան

Դանձապետ

Ներկայացուցիչ Հ. Յ. Դաշնակցութեան

Միհրան Դալիշեան

Համարակալ

Ներկայացուցիչ Ազատական Կուսակցութեան

Տեկէն Աղաւորի Նիկողոսեան

Ներկայացուցիչ Կանանց Լիկայի

Ուգբակ Բարեան

Ներկայացուցիչ Հնչակեան Կուսակցութեան

Կարօ Ղազարոսեան

Ներկայացուցիչ Լարանական Համագործակցական
Միութեան

Տօբթ. Ա. Բարսեղեան

Ներկայացուցիչ Հայ Կարմիր Խաչի

Արսէն Երէցեան

Ներկայացուցիչ Հայրենակցական Կեդր. Միութեանց

= 43 =

ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԻՒՆ Ս. ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ

Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԲՆՏՐԵԱԼ ՊԱՏՐԻԱՐԺ Ս. ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ

5 Սեպտեմբերի 1921 Ազգ. Ժողովին

(Հակիրճ կենսագրական).

Եղիշէ Արքեպիսկ. Դուրեան, որու աշխարհական անունն էր Միհրան, ծնած է 1860 Փետր. 25 ին, Սկիւտարու Նոր թաղը: Հայրն էր Արքահամ, արհեստով երկաթագործ եւ մայրը Սրուսեակ, ունեցան չորս զաւակներ: Անդրանիկն էր Յարութիւն որ կանուխ մեռած է, երկրորդը Պետրոս, վաղահաս հանձար մը որ թրթռացուցած է իր քնարը եւ հայ թատրոնին նուիրած է գեղեցիկ գործեր: Ան ալ քսանամեայ մնում է: Այս երկուքէն վերջ կուգան Ազրիպաս, այժմ բարեհամարու Իրաւագէտ եւ Միհրան:

Պ. Միհրան ուսած է Իւսկիւտարու ձեմարանն, եղած է միշտ դպրոցատէր եւ բարեպաշտ, լուրջ եւ ժրջան ուսանող: Տժգոյն եւ նիհար ֆիզիքապէս թէի, բայց մանկութեան առաջին օրերէն սիրելի ամենուն, Հայերէնի մասին տաճած սէրը ֆէլէկեանի տուած դասերով չէր յագեցնար, ուստի ինքնաշխատութեամբ եւ մանաւանդ Պուէտ Խաչատուր Միսարեանի առաջնորդութեամբ կը կարդայ Բագրատունիի եւ Հիւրմիւզի արտադրութիւնները եւ կանուխէն երեւան կը բերէ իր հանձարը հանդիսական օրերու մէջ արտասանած ճառերով:

Ռուսնորութեան շրջանէն վերջ ուսուցիչ կ'ըլլայ 1876էն սկսեալ. 1879ին եկեղեցականութեան իր փափաքը կը յայտնէ Իզմիրլեան Ս. Ի եւ Հոգեգալստեան տօնի օրը Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ վարդապետ կը ձեռնադրուի եւ կը կոչուի Տ. Եղիշէ. իրեն հետ կը ձեռնադրուի Տ. Մատթէոս վ. Արծրունի եւ Տ. Յովհ. վ. Արշարունի:

1889 ին խորէն Պատրիարք կը վստահի իրեն փափուկ պաշտօն մը եւ այդ պատճառաւ կը շրջի Թումանիա, Անզղիա, Ֆրանսա եւ ուրիշ եւրոպական երկիրներ:

Նոյն տարին Արմաշի դպրեվանքին վերատեսուչ կը կարգուի Օրմանեան Սրբազան: Դպրեվանքը կը բացուի Սեպտ. 18ին. Յաջորդ տարին Եղիշէ վ. Արմաշու ուսուցիչի պաշտօն կ'ստանձնէ, յետոյ կըլլայ փոխ տեսուչ, 91 Էն 96 տեսուչ նորաշէն վարժարանին, Կիւտիւկեանի առատաձեռնութեամբ կառուցուած:

1891 Նոյ. 6 ին երբ Օրմանեան Ս. Պոլսոյ Պատրիարք կ'ընտրուի, Դուրեանի վրայ կը մնայ ամէն աշխատութիւն եւ յաջորդ տարին Ապրիլի վերջը վերատեսուչ կ'ընտրուի: Այս թուականէն վեց ամիս յետոյ փոխ Վանահայրութեան պաշտօնն ալ կ'ըստանձնէ.

Իրենեան Հայրիկ Եղիշէ վ. Ի բարուք ծառայութիւնները գնահատելով 1895ին լանջախաչ կը շնորհէ պնոր որ 1898 Հոկտ. 18 ին Եպիսկոպոս կ'օծուի:

Եղիշէ Սրբազան 1904 Յուլիս 21 ին Զմիւռնիոյ առաջնորդութիւնը կ'ընդունի ու Դպրեվանքի իրեն յաջորդ ընտրել կուտայ Թորգոմ եպիսկոպոսը:

Հարևանից մէջ պիտի աշխատէ գործերէ զատ հպրոցներու բարեկարգութեան մեծ զարկ տուած է: Մենք պահան վարձարանի մէջ հաստատուած է լրացուցիչ կարգ, անոր Հայերէնի եւ Կրօնի դասերը ստանձնելով:

Դուրեան Սրբազան իր ընթերցումներուն շնորհիւ ամբարած է մօրի մեծ պաշար. Ուսած է Լատիներէն, Յունարէն, Ֆրանսերէն, Անգղիերէն լեզուներ, ունի ձեռագիր երկասիրութիւններ քննական, պատմական: Յօրինած է քերթումներ ինքնագիր եւ թարգմանածոյ, իր Հովուական սրիցքը քրօնական քերթումներու անսխան փունջ մըն է, Ունի նաեւ տպեալ դասագրքեր:

1908 ին Օրմանեան Ս. ի Պատրիարքութենէ զտրելէ վերջ ընտրուեցաւ տեղապահ, ըիչ վերջ իգմիրլեան Ս. ի երկրորդ անգամ Պատրիարք ընտրուելէ յետոյ վերադարձաւ իր վիճակը, ուրիշ իրրեւ Պատրիարք 1909 ին Պոլսի առաջնորդուեցաւ:

Թէեւ իր Պատրիարքութիւնը երկար չտեւեց, բայց Ազգը իւր վատահոփիւնը եւ համակրութիւնը չպակեցուց ընաւ իր մասին, իբրեւ ժողովական, իբրեւ պատուակալ բարոյիչ եւ մանաւանդ իրրեւ գերագահոց ուսուցիչ շարունակ աշխատեցաւ օգտակար ըլլալ մեր համայնքին: Բայց Ազգը բաւական համարեց անոր գործունէութիւնը Պոլսոյ մէջ եւ հրաւիրեց զանի Վստփորի ասիւրիէն դէպի Յորդանանու եզերքը, դէպի Ս. Երկիր, բարձրանալու այն Աթոռին վրայ՝ որուն արժանի է Եղիշէ Պատրիարք իր քարեմայն եւ անբասիր հօր եւ հօգօր մոտաւորականի հարուստ ձիրքերով:

ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ ԱՅԱԿՈՐԵԱՆՅ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՄԲՈԶԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱԿԸ 1921 ին

1. Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Դուրեան, Պատրիարք Ս. Երուսաղէմի, Պետ Միաբանութեան:
2. Դանիէլ Արքեպիսկ. Յակոբեան, 'ի Կ. Պոլսի:
3. Մկրտիչ Եպիսկ. Աղաւնուհի, առժամեայ Նախագահ Մեաք. Լիւիշ. Ժողովոյ և Պատ. փոխանորդ:
4. Տրդատ Եպիսկ. Պաշայ, Մաղնիսա (Իգմիր):
5. Եղիշէ Եպիսկ. Չիլիկիերեան:
6. Դեմիտր Վրդ. Մազսուտեան:
7. Մատթէոս » Դայրդճեան, Տեսուչ Ս. Հրեշտակապետաց Վանքին:
8. Կէրակոս Վրդ. Մարգարեան, Ատանա:
9. Իդիսատիոս » Փափաղեան, Ժամօրհնոց:
10. Աթանաս » Արսլանեան, Տեսուչ Ս. Յաւութեան:
11. Յարութիւն Վրդ. Պարոնեան, մատակարար:
12. Համադապ » Դաղարեան, Դրապետ և Տեսուչ Ս. Փրիշի և Ս. Աստուածածնայ:
13. Եփրեմ Վրդ. Պէղիբճեան:
14. Սարգիս » Աճէմեան, Առաջ. փոխ. Սրբապետ:
15. Դուկաս » Յովհաննէսեան, Տեսուչ Ռէմիէի Վանքին:
16. Մեսրոպ » Նշանեան, Տեսուչ Դպրոցաց, Տպարանի, Հեռադրաց մատենադարանի և անդամ

Վանական վարչություն:

17. Վրթանէս Վրդ. Գառապեան, փոխ Տեսուչ
Յուպէի վանքին:

18. Վարդան » Դասապրեան, Ֆրէզնո:

19. Սահակ » Աստուածատուրեան:

20. Գեորգ » Ճանապարհ, փոխ Թարգման
և Գանձապետ:

21. Սարգէս ծ. » Տ. Սարգիսեան, Առաջնորդ,
փոխանորդ Պրուսայի:

22. Դրվոր Վրդ. Յովհաննէսեան, Կիպրոս:

23. Սմբատ ծ » Դաղազեան, Պատր. փոխանորդ
Կ. Պոլսոյ:

24. Խորեն » փոստոյեան, առժամեայ Տեսուչ
Ինթընէնզմի:

25. Մուշեղ Վրդ. Ոսկերիչեան,

26. Աշոտ » Սարգիսեան, Տեսուչ Դամասկոսի
Վանքին:

27. Անդրէաս » Լօքմաճեան, Խոստովանահայր:

28. Ներսէս » Թորոսեան:

29. Յակոբ » Թաշճեան:

30. Ներսէս » Տօլապճեան:

31. Սուրեն » Բէմհաճեան, ՚ի Կ, Պոլիս:

32. Սրսէն » Յովսէփեան, Լուսաբար Ս. Յա-
րութեան:

33. Զաւէն » Վարժեան:

34. Վահան » Գէորգեան:

== 48 ==

35. Յովհ. Սրդ. Գարակէօզեան, Դամասկոս:

36. Ռուբէն » Աստուրեան

37. Դառնիկ » Պէրպէրեան,

38. Առաքել » Մայրասեան

39. Յարութիւն Սրդ. Առաքելեան:

ՎԵՐՁԷՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ ՄԻԱՐԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ

Դուրեան Սրբազան Միաբան Կ'ընտրուի 1921 Ապ-
րիլ 21 Բշ. օրը Միաբանութեան ամօղջ փափաքին
համաձայն, Սրբազանը Պոլսէն Երուսաղէմ գալով՝
երբեք մօտէն քննելէ ետք կը հաւանի ընդունել այդ
անուանումը:

Աղաւնունի Սրբազան նոյնպէս միաբան ընտրուած
է 1921 Ապրիլ 21ին Միաբանութեան ամբողջին հաւա-
նութեամբ: Սրբազանը պատերազմի ընթացքին Պոլ-
սէն Երուսաղէմ արտորուած է և ապրած է խաղաղ և
հանգաբարիկ ընթացքով մը: Ի՞նչ խաղաղասէր ոգին՝
Միաբանական ներքին կեանքին բարի օրինակ մըն է:

Աստուածատուրեան վրդ. Էջմիածնայ Միաբան,
Երուսաղէմ 8 տարիներ առաջ Ս. Ռիտի եկած ըլ-
լալով կը ջնար Վանքին մէջ: Միաբանութիւնը եր-
եսնէմ վարմունքին համար Միաբան ընտրեց զինքը
1921 Ապրիլ 21ին:

Խաղ. Վրդ. Աջապահեան, Միաբան Սոյ և Տե-
սուչ Պէյրութի Վանքին

== 49 ==

1914 ի Ընդհ. Պատերազմի ընթացքին թրքական եղեռնէն նահատակուած գոհերուն անունները.

1. Անահա վրդ. Հազարապետան (Խաբ. երդ. ցե)
2. Յովսէփ » (Սուէտիացե)
3. Կարապետ » Սարգիսեան (Զե. քուչցե)
4. Երեմիա » Լիֆորեան (Բէապցե)
5. Ալ. Գար » Եօթնեղլ ալբեան (Եղեալացե)
6. Սահակ » Սարգիսեան (Վանեցե)
7. Մէլիքիսեղեկ » Հովսէփեան (Երզնկացե)

1914—1921 Ս. Աթուրք կորսնցուցած է ընական մահուամբ հետեւեալ եկեղեցականները:

1. Գրեգոր վրդ. Աղ. Երեկ (Վանեցե)
2. Վահան » Բէշեղեան (Սեբաստացե)
3. Սամուէլ » Կերակոսեան (Սղբւրդցե)
4. Սեբովբէ » Սամուէլեան (Թալապցե)
5. Դարեգին » Պօղոսեան (Դամասկոսցե)
6. Եղիա » Յովհաննէսեան (Վանեցե)
7. Սրբատալէս » Խաչատուրեան (Վանեցե)
8. Ենկոս » Յրանկելեան (Ամասիացե)
9. Գրեգորիս » Պոյաճեան (Բաղբէջցե)
10. Թովմաս » Պետրոսեան (Տիգրանակերացե)
11. Հմայակ » Երէցեան (Սամուէլցե)
12. Գէորգ » Յովհաննէսեան (Վանեցե)
13. Սովսէս » Ոսկերիչեան (Խարբէրդցե)
14. Կարապետ Սրբ. (Թամարզացե)

15. Դաւիթ Ծ. վրդ Տէրաճեան, յուսարարապետ և անդամ վան. վարչութեան, վախճանած եղբրական մահուամբ 1921 Սեպտ. 1.

ՀՈՌՈՄԷԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐ

ԱՌԱՔԵՆԱԿԱՆ ԱՅՅԵՆՈՒ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԵՒ ՏԵՂԱՊԱՆ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒ-ԹԵԱՆ ԱՐՀԻ. ԳԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՊԻՍԿ.

ՆԱԶԼԵԱՆ, ՏԻՏՂՈՍԱՒՈՐ ՏՐԱՊԵՋՈՆԻ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԿԱՆ ԴԻԻԱՆ.

Յովհաննէս Միթէօլէիսեան Գարսուղար
Յակոբ Վ. Կերակոսեան Դիւանապահ
Գրեգոր Վ. Խաճեան Անձնական քարտուղար
ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Արհ. Գրիգորեան Գերծ. Նախագահ
Գեր. Գէորգ Գերծ. Թերզիպաշեան Անդամ
Գեր. Յովհ. Ծ. Վ. Ա. Բիւրեան
Գեր. Պօղոս Վ. Դամասկոսեան
Գեր. Հ. Եղիա Ծ. Վ. Բիւրեան
Վեր. Հայր Դանիէլ Վ. Սահմանեան
Վեր. Հայր Սեդուս. Վ. Ամբիկեան
Գեր. Յովհ. Վ. Ճամբեան
Գեր. Կարապետ Վ. Պատուհասեան

ԱՍՏՈՒԾԵԱՐԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Արհ. Գրիգորեան Գերապայծառ Նախագահ
Գեր. Գէորգ Գերծ. Թերզիպաշեան Անդամ
» Կղէմէս Վ. Աստուրեան
» Ռաֆայէլ Վ. Էփմէքճեան
» Պետրոս Վ. Բէաթեան

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐ
ՎՍԵՄ. ԲՐՈՑ. ԶԵՆՈՐ Ա. ՊԵՋՃԵԱՆ
ԱԶԳԱՊԵՏ ԲՈՂՈՐԱԿԱՆԱՅ ԹՈՒՐԲՈՑ

ՎՍՐԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Նախագահ Ազգապետ Բրոֆ. Զենուր Ա. Պեճճեան
Ատենադպիր Տիար ձեճիգեան Միհրան
Դանձապետ Տոքթ. Տոնիկեան Բիւզանդ
Անդամ Վեր. ձեճիգեան Յովսէփ
» Վեր. Սթամպոլեան Կարապետ
» Պատ. Փանոսեան Վանկէլոս
» Տիար Ա. Էստրեան Արամ
» Տիար Շահպաղեան Գրիգոր (վախճանած)

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ազգապետ Բրոֆ. Զենուր Ա. Պեճճեան Նախագահ
Վեր. Սթամպոլեան Կարապետ Ատենադպիր
Վեր. Գրիգորեան Յովհաննէս Գ. (Ամերիկա)
Վեր. ձեճիգեան Յովսէփ
Վեր. Շմաւոնեան Աբաշ (Ամերիկա)
Պատ. Լէվոնիս Փլաթոն
Պատ. Փանոսիս Վանկէլոս
Տիար Ա. Էստրեան Արամ
Տիար Երուանդեան Պօղոս
» Թապալեան Տոքթ. Տիգրան

» Թումաճանեան Թովմաս
» ձեճիգեան Միհրան
» ձիւաճեան Ոլոն
» Մաթիէոսեան Վահան
» Մարգարեան Միհրան
» Մարմանեան Վահան
» Մարտիկեան Երուանդ
» Նազարեան Տոքթ. Աւետիս
» Նուրճեան Միհրան
» Շահպաղեան Գրիգոր (վախճանած)
» ձիւմէճեան Արամ
» Պարամեան Տիգրան
» Սվաճեան Յակոբ
» Տոնիկեան Տոքթ. Բիւզանդ
» Ֆեմաճեան Յովակիմ (Զուլցերիա)

ԱՄՈՒՍԵԱԿԱՆ ԽՆԴՐՈՑ ՅԱՆԶՆԱԺՈՂՈՎ

Վեր. Կեօգիւրդեան Երան Առաքել
Վեր. Սթամպոլեան Կարապետ
Տոքթ. Տոնիկեան Բիւզանդ

ԵԼԵԻՄՏԱԿԱՆ ՅԱՆԶՆԱԺՈՂՈՎ

Տոքթ. Տոնիկեան Բիւզանդ
Տիար Մարտիկեան Երուանդ
» Նուրճեան Միհրան

ՀԱՄԱԶԴԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ԲՈՂ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ

Աղքատներ Բրոք. Ջենո: Ա. Պէդճեան

Անդամներ Վեր. Սթամպոյլեան Կարապետ

» Տխար Թումաճանեան Թովմաս

ԵԼԵՒՄՏԱԿԱՆ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՉՆԱԺՈՂՈՎԻ

ԲՈՂ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

Տխար Տայէբեան Յակոբ

ՊԱՇՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՊԵՏԱՐԱՆԻ

Տխար Կէօղիւպէօյիւ քեան Առաքել, Գործակատար

Տխար Դալուստեան Դբիւրբ, Ընդհ. քարտուղար

ՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բիւթանական Միութիւն

Կեդրոնական

Կիլիկեան

Խարբերդի

ԿՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ԱՐԻԻՆԸ

(Գ. Թագ. Գ. 23)

Արեւածայրի չքնաղ ցուրերէն

Ջուրերը լիճին կարմիր ներկունք են...

Ու Մովարացիք՝ որ կը դիտեն գայն

Իրենց աչքերովը քանաստրի՝

Մեծ խրախուսանքի մը կ'արձակեն ծայն.

«Արիւն է, արիւն. երթանք աւարի:

Մեր թշնամիներն՝ եղոմն անպիտան.

Անմիտ Իսրայէլն ու խարող Յուդան,

Երեքն ալ զիրար ըսպաններ են հոն...

Մուրն է ըսպառեր գունդերն անարի.

Ո՛վ պայծառ տեսիլ, շրքեղ հորիզոն.

«Արիւն է արիւն. երթանք աւարի.»

Բայց այդ ազգերուն աղեղին դիմաց

Սարսնցաւ Մովսա(*)... ու լայնալծուած

Նետէ մ'աւելի փախչելով սրարշաւ՝

Իր պարըսպին վրայ գամուեցաւ ուժգին...

Ջոհն էր պատրանքի ու զոհեր տրաւ՝

Աւա՛ր, եւ արիւնն իր անդրանիկին:

Կարմիր են ջուրերդ, ո՛չ թէ արեւուն

Հուր ու կենդանի վարսերէն բռնկած

(*) Մովսէսը թագաւորը:

Այլ բոլ զոհերուդ անպարտ ու անհուն
Արիւնի ուխտն համատարած՝
Բոլոր լիճերուդ օթոցն արծաթի:
Գարմիր ներկեցին. աշխարհի անմարդի:

Ոչ որի համար ալ պատրանք մը չէ.
Ըզբօսուն աչքերն անգամ կը դիտեն
Թէ մէջդ իբր առու մը կը խոխոջէ.
Վազող արիւնը սարէն՝ հովիտին,
Ուր դեռ կը լքուին ոռնումներ վայրի,
«Արիւն է, արիւն. երթա՛նք աւարի...»
Է՛հ, եղերական այդ տեղիւրէն վեր՝
Բան մը կայ զոր չի՛ տեսներ թշնամին,
Իրեն՝ ուսկից կան հոյլ հոյլ փեթակներ՝
Ըսպանդի հոտեր կը բերէ քամին...
Մահու ազուաներ, որդեր խաւարի,
Արիւն կ'երազէր ու մասն աւարի:

Յիշեցէ՛ք Մովսան... Եթէ նորարծարծ
Արեւուն ցոլըն, օր մը, հայրենի
Մեր ջուրերն կարմիր գոյն առնեն յանկարծ,
Ու զծեզ շքմորէ խաղկանքն արիւնի...
Հոն պիտի գտնէք պարան ոսկէօղ
Ձեր մէջքին, ու նետ՝ ձեր կուրծքը՝ ծակող:

Ե. ԱՐՔԵՊԻԱԿ, ԳՈՒԵՐՈՒՆ

ՏԵՕՆՄԷ ԷՄԻՆԷ

Գրեց՝ ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Այս վիպակը լոյս տեսած է Լա Ֆրանս էփրէսէի
մէջ (19 օգոստոս 1905): Գ. Մ. Սըվազը անոր անգ-
լիերէն թարգմանութիւնը հրատարակեց Պոստոնի
Առաւելիւն մէջ, եւ յունարէն թարգմանութիւնը
հէլլէն լրագրի մը մէջ:

Նաո մօտէն ծանչցած եմ թուրքերը, ոչ միայն
անոր համար որ 37 տարիներ անցուցած եմ՝ իրենց
եղկըն մէջ, այլ նաեւ անոր համար որ յարաբերու-
թիւն ունեցած եմ իրենց բնտանիքներուն հետ, ինչ
որ ներելի չէ օտարականի մը:

Հառգիւզի մէջ ծնած, Ոսկեղջիւրի վրայ, հոն կը
էնակէի փողոց մը որ հայ թագը Սիւպիճէի թուրք
թագէն կ'անջատէ: Տաճկի տաւներ կը բարձրանային
ճիշտ մեր տանը գիմաց, եւ զբաղի թրքո՛ւհներ
ստէպ մեր տունը կուգային՝ մօրս ու մամերուս հետ
տեսակցելու համար: Երբ հիւրանոցը մտնէին, մօրեղ-
բայրներս ու մեծ Լոգայրս քովի սենեակը կը քաշ-
ուէին, իսկ հրաման պահանջումները յարգելու հա-
մար ինձ գալով, աչիւլու կ'ընէր թոյլ կուտային որ
հոն մնայի, քանի որ դեռատի էի: Ձէին երեակայեր
թէ այս աղէկը գիտէր լսել ու դիտել, եւ պիտի գիտ-
նար ինչէլ:

Այս աչիւլունքուն մէջ, Էմինէ հանրմն էր ամե-

նէն աւելի յաճախողը։ Սովորաբար Տէօնմէ, Էմինէ (Կրօնաւիսն Էմինէ) կը կոչէին զայն, զի Քիսո ծնած հեղեղուհի մ'էր, խայամացած։ Միայն Սիւտիճէի մէջ, քսանի մօտ կը համբուէին այսպիսի քրիստոնեայ աղջիկներ, բռնի մահաբերականացած և իւր գերի ծախուած՝ այն ճարգերէն յետոյ որոնք արիւնջուայ բրինայդ կղզին։ Անոնք չէին մոռցած յունաբէնը, և այն մասնաւոր շէշտը որով թրքերէն կը խօսէին՝ կը մատնէր անոնց հեղեղ ծագումը։

1866 ին, ուր վերջին անգամ տեսայ այս կինը, վաթսիսամեայ էր գրեթէ։ Ճիւղակ մազեր արծաթէ պօսկ մը կը հիւսէին անոր թուխ դէմքին վրայ։ Կոնտուոր ու աղդու գիւմաղծեր ունէր։ Բարձրահասակ ու նիհար, կը մարմնացընէր գոռաբոլորէնը ցիւղի մը որ այնքան փառաւոր անցեալ մ'աւելցած է։

Վրոէն թէ մեր տունը կուգար, զի մահամտաւ կաննէրուն ընկերութիւնէն կը նախընտրէր քրիստոնեաներուն ընկերութիւնը։ Սը մ'ալ յայտարարեց թէ զիս զաւկի պէս կը սիրէր, զի զետէր թէ ես ալ, իրեն պէս, կ'ատէր թուրքերը։

— Սակայն ներեցէք, Էմինէ հանրմ, ո՞վ բաւական թէ թուրքերը կ'ատէմ։

— Խիղճու ին համոզուած եմ թէ լուսամբս քրիստոնեայ մը չի կրնար սէրել այն բարբարոս և արիւնհարբու ցեղը։ Ստէպ տեսած եմ թուրք արիկաներուն ձեռք աչելիդ, մի՛ ուրանար։

— Անոնք կը նախատեն զիս՝ քրիստոնեայ ըլլալու համար, և քար կը նետեն ինձ երբ դպրոց կ'երթամ։ Երբեմն կը պատահի որ համբերութիւնս հասնի, և բնականաբար կը ջնամ ինքզինքս պաշտպանել։

— Շատ իրաւունք ունիս, զաւակս, և այնքան հաճոյք կը զգամ քար մը վերցունելով անոնց ետեւէն վազելիդ տեսնելով՝ որ հազիւ կը զսպեմ ճակատդ համբուրելու փափաքս, վատ նախադրականներու առջև։ Այլ պէտք չէ որ թուրքերուն հասկցնեմ թէ չեմ գաղբած զիրենք ատելէ։ Պէտք է որ գիմակ մը կրեմ ծանր պատճառներու համար զորոնք որ մը պիտի յայտնեմ քեզ։

Ինչ կրնային ըլլալ այս ծանր պատճառները։ Գաղտնիքը կը օրէր կանխահաս տղու հետաքրքրութիւնս։ Քիչ ատենէն խմացայ զայն, և դեռ կը ուրաւամ։

Օր մը, տանս մէջ առանձին քնացած էի։ Դուռը զաւնուեցաւ, Բացի։ Տէճմէ Էմինէն էր։ Յայտնեցի իրեն թէ մեր ամբողջ ընտանիքը բացակայ էր։

— «Իրտեմ, զաւակս, բաւ, և ատոր համար է որ եկայ։ Երկար ատենէն ի վեր կը լրտեսեմ ընտանիքիդ չարժանեքը, պատուահանիս վանդակին մէջէն։ Սըհնէա՛լ ըլլայ Գրիստոս։ Վերջապէս առանձին կը գրտնէմ զքեզ, հոգիս փշիւէ առաջ, կը նախազգամ թէ օր մը այս անիծեալ թուրքերուն դէմ պիտի մտքադիս, հարստահարուած քրիստոնեաներուն իրաւունքը

պաշտպանելու համար: Նախ մատուցել են դեռ, այլ
վստահութիւն կը ներշնչես ինձ, և պիտի պատմեմ
քեզ կեանքիս պատմութիւնը:

Հանեց եւաշմարն ու ֆելքսմէն, որոնք կը ծած-
կէին իր եւրոպեան հաղուստը, և նստաւ լողմոցին
վրայ: Երբ արեւան յուզուած շէր անսած զայն, ոչ
այ արեւան ամբոյն: Գաւաթ մը չուր խնդրեց ինչ,
և զիս իր քով հրաւիրեց դուռն ու պատահանները
զոցելէ յետոյ:

— Ձուակա, բաւ ինձ, Լօքսանտրա և անուռ,
և Բանտէյա զեղադործին աղջիկն եմ: Փիտս ծնած
եմ, և 1822 ապրիլին տասնհինգ տարեկան էի, երբ
Ձէյպէկներն ու Նիւրբերգներն և 15,000 թուրք զին-
ուորներ, տերփոններն ու սօֆթաներէն գրգռուած
ահաւելի ջարդեր գործեցին այդ կղզիին մէջ. կտոր
կտոր բրն մանուկները, կ'ընկնէին փորը ձեղքեցին,
այրերը թէք հանեցին. ծովազրին շուրջը կանգնեցին
կախազանի շարքեր տրկէ դիակներ կը կախուէին,
նաև մարդկային գանկերու բուրդեր բարձրացուցին:
35,000 հոգի գերե վարեցին, մասնաւորապէս դեռա-
հաս աղջիկներ: Այս հեղինակներէն մին եմ ես:
Մենք նախաձառել վրայ էինք, երբ տասնի մօտ թուրք
զինուորներ մեր տանէն նստաւ թուրք, Ամէնա ալ
փախանք պահուստեցանք ուր որ կրցանք, ես վեր-

նայարկը ապաստանեցայ: Հոն առաջին գործս եղաւ
գրպանիս մէջ սահեցնել փաթիկ սրուակ մը, որ ձեր-
մակ փոշի մը կը պահունակէր: Հայրս որ խնամով հոն
կը պահէր զայն, մօրս և ինձ յայտնած էր թէ այս
փոշին առած էր ձեր յոյն զեղադործէ մը, որոյ քով
մեայն կը գտնուէր անոր զեղադործը, իր բնատնիքին
մէջ պահպանուած: Եւ արեւն ի վեր ուր ի պապե-
րէն մին յօրինած էր զայն, Բիւզանդիոնի արքունի-
քին խնդրանք: Մեզ ըսած էր թէ այս փոշին ահա-
ւոր թոյն մ'էր, որ սպիւն մոծու թեւեւ տրուելով
տխրածակի կորուստ կը պատճառէր, հիւստիս կը
բերէր և տասն օրէն կ'ապաննէր: Ձեզուին մէկ ձեզ-
քէն կրցայ նշմարել ինչ որ տեղի կ'ունենար սիգա-
նատան մէջ: Թուրքերը մ'ը տեղերը լռուած էին և
կը լափէին մեր ուտելիքները, առատ օղի ալ կու-
տայով: Առանց դժուարութեան զտած էին հայրս,
մայրս, եղբայրս ու քույրս, որոնց զգացած սարսափը
ոկրտ կը պատուէ: Երբ յաղեցուցին իրենց քաղցին ու
ծարաւը, սինիերուն կապեցին ծնողներս ու եղբայրս
և սկսան կարգով վայրագօրէն բռնադատել կրտսեր
քույրս, հազիւ տասնեակու տարեկան. խեղճը ստակի
տանջանքներու տակ, հոգին փշեց քեզ առնէն:
Քակեցին կտակըրը եղբորս, որ տասնչորս տարեկան էր,
և միւսնոյն կերպով լիկեցին: Երբ յետոյ պատահե-
նէն դուրս նստեցին անոր դիակը: Բռնեցին մայրս,
խեղճօրէն բռնաբարեցին և խեղճեցին. վերջապէս,

հօրս վրայ ինկան ու յօշոտեցին, ոչ առանց անպատ-
ուելու: Կարճ դադար մը առնելէ և օղիի նոր դա-
ւածներ պարպելէ յետոյ, այս ճիւղերը սկսող
խուզարկել տանը այն մասերը որոնց չէին այցած:
Լսեցի անոնց դէպի տանիքը բարձրանալը, նսած կուե-
ցայ հին քուրջ'ընդ դէպի մը տակ: Գտան զիս, և,
ոտքերս բռնելով, իրենց քաշեցին: Մարեցայ ինկայ,
երբ սթափեցայ վերջապէս, տեսայ թէ յանձնուած
էի ծեր թուրքի մը, որ յայտնեց թէ գերիվաճառ էր
և Կոստանդնուպոլս պիտի տանէր զիս: Զինուորները,
յագեցած լմնցած, չէին զպսո՞ ինձ և ծերուկին ծա-
խած էին, զինը իրենց մէջ բաժնելու համար: Մի
քանի շաբաթ յետոյ, Ստամբուլի իսկը Պազարին դե-
րիններուն մէջ կը գտնուէի վաճառականը բարձր գին
մը կը պահանջէր ինձ համար. զի կ'ըսէր, Ուրում
Եօսմասը (յունական գեղեցկութիւն) մ'էի: Զիս ծա-
խեց երկու պոչով (իբի թուղլու) ծեր փաշայի մը, որ
իր Սկիւտարի հարկմը տարաւ զիս: Վաճառեցայ թէ,
ընտանիքիս բոլոր անդամներուն նահատակութիւնը
տեսնելովս երգում ըրած էի անոնց վրէժը լուծելու
նա յոյն արեւն ունիմ երակներուս մէջ: Հէլլենոսհի
մը իրեն եղած նախատինքը չի մարսեր երբեք. կը
լուծէ իր վրէժը ուշ կամ կանուխ, մընչև իսկ եթէ
էդ ուզտին պէս, քառասուն տարի սպասէ: Քիտի
ջարգերուն իւրաքանչիւր տարեդարձին, վրէժին դրու-
թեա՞ն գեւը կ'արթննա՞ր օտիս մէջ, իռովայոյզ գիւ-

շերներ կ'անցունէիս կ'ազէի իսնակներու պինդութեան
զոհել ամուսինս: Այլ կը յետաձգէի ահաւոր խորհուր-
դիս դարձող բովիւնը, կատալին պէս որ կը զբոսնու-
իր բռնած մուկին տանջանայր: Կ'արածեցայ, Ասկէ
գտաւ, ուզածիս պէս ամուսին մ'էր: Ծերութեանը
պատճառաւ հրապոյրներէս օգտուելու անկարող, հաւ-
ղիսա կը թողար զիս, և կը շատաւար երեսնաշաբաթ
հիացած և գլուխ չօղկով: Սակայն տասներկուերորդ
տարեդարձին, անոր խօսեցայ այն տեսարաններուն
վրայ որոնց յիշատակը կը վրդովէր զիս. պատասխա-
նեց թէ թուրքերը շատ լաւ ըրած էին Քիտի կեա-
վութիւնը մորթելով, և չպիտի վարանէին նորէն սկսել
էթէ անհասաւ չունենիր յանդգնէին զյուսի վերցնել:
Արեւնս գլուխ ցտակեց: Հեռեւեալ օրն իսկ բնագան-
դական փոշիէս չափիկ մը գրի այն սուլէպին մէջ որ
եր սիրելի բմակին էր: Չնչմարեց ըրածս, հետզհետեւ
կորնցուց ակործակը եւ սկսաւ հայել մարել: Տասն
օրէն մեռաւ, իր արագափութ թոգստեւ բռնուած:
Լուծեցի ըրոջս վրէժը: Այն իսկամուսինները որոնց ծա-
նօթացած էի Սկիւտարի մէջ, սկսան նոր ամուսին մը
փնտռել ինձ համար: Թողուցի որ փնտռեն, վրէժա-
ռութիւնս չարուհակելու համար: Ընտրեցի թուրք
պաշտօնեայ մը տեղեկացած ըլլալով որ տարեքոտ էր
և կ'ապրէր մայրաքաղաքին մէկ ուրիշ թաղին մէջ:
Պէշիկթաշ, Սկիւտարի թրքու հիններուն հետ ամէն
յարարներութիւն խղեցի, և փակուեցայ կանանցին

մէջ այս անգիստ էֆէնտիկն, որ ծայրահեղութիւններու մէջ սպառած էր իր լոյսը կորովը եւ, արար խարերաներու շատ ոսկի տալով, կը գնէր գուլպէթ մանունու կոշուած կարծեցեայ երիտասարդացուցէլ զեղեր: Սակայն Բիսոսի կոտորածներուն տարեկարծները կը շարունակէին արիւնս բորբոքել: Ո՛րք ամուսնութենէն ի վեր տամբմէկերորդ տարեկարծին չէ կրցայ չը պարտաւել այդ խժդժութիւնները: Ամուսինս պատասխանեց թէ Թուրքերը սխալած էին՝ անհաւատները բնաջինջ չընելով կոտորածնու պոյսոյ գրաւման ատեն, այլ այսուհետեւ, փորձառութեամբ իմաստնացած, չպիտի վարանէին ջնջել զանոնք՝ պատեհ առիթներկայանայուն պէտ: Կատղեցայ, Դրե փոշին այն չայ շէքէրիին մէջ զոր կը սիրէր խմել: Տասն օրէն հոգին փչեց. լուծեցի եղբորս վրէժը:

Պէշիկթաշի Թրքուհիները անոր մասը վերադրեցին ձերութեան ու անկէ անբաժան հիւանդութիւններուն, և միջնորդեցին նոր ամուսին մը գտնելու համար ինձ: Կը կասկածէին կրօնափոխներէն, և կ'ուզէին մահմետական ամուսնի մը քնկերութեանը ենթարկել զիս, նոր կրօնի ամբապէս կապելու համար: Թողուցի որ աշխատին, դեռ պաշտօնիս կէսը միայն կատարած ըլլալով: Հաճութիւն տուի եմիշ-Խակէլիսի խանութպան՝ այլ Ս. Բ. Սարայ բնակող չոր մերդերու վաճառականի մը, իմանալով որ այն սրկկան կին չէր սիրէր: Բնութիւնը մը կամ մահաւանդ խոհարարուհի

մը ունենալու համար էր որ ամուսնանայ կ'ուզէր: Նառ ստակ չէր շահեր, ուստի մերթ րնդ մերթ կուտային իրեն՝ առաջին ամուսնէս առած գոհարներէն մին: Կը ծախէր, ստակը կուտէր հանրային բաղնիքներու մարձիչներուն հետ, և զիս հանգիստ կը ձգէր, Տօթ տարի յետոյ, Բիսոսի սպանդներուն տարեկարծին երազիս մէջ տեսայ մայրս, որ յանդիմանեց զիս՝ իր պէս չառ կը սիրէր աշպանական բմպէլի մը, պօզան, Լուծեցի մօրս վրէժը: Ս. Բ. Սարայի զրացուհիներս սկսան չորբորդ ամուսին մը փնտռել ինձ համար, զի, իսլամական կրօնին համեմատ, անամուսին կին մը դոյութիւն չունի յաշտ Սլլահի: Ո՛րքան կ'առնէի տարիքս, ա՛յնքան կը նուազէին աջողութեան յոյսերս: Երթալով կը կորսնցնէի կին փնտռողներու համարումը: Ի սկզբան երկու պոչով փաշայի մը կինն ըլլալէ յետոյ, վերջապէս ինկայ գնչու կոյսջինջի մը վրայ: Կը ճանչես այն թշուառականը, որուն հետ կ'ապրեմ հոս, Հասգիւղի մէջ, ինը տարեկի վեր: Անկուտի է և իմ ստակս կ'ուտէ. ասոր համար է որ կուրօքէն կը հնազանդի ինձ: Նախորդ ամուսիններուս պէս իրեն ալ անմատչելի մնացած եմ: Սակայն Ապրիլի մէջ եւք, բնատնիքիս քնջման տրիշուայ ամիսը: Երազիս մէջ տեսայ հայրս, որ յանդիմանեց զիս՝ այնքան երկար ատեն մոռցած ըլլալուս համար գայն: Երէկ ամուսնիս

ջուրի սահմանին մէջ դրի փռելու. ինն օրէն, հօրս վրէժը
յուժած պիտի բլլամ: Եւ այն ատեն, վրեժառուի
պաշտօնս կատարած բլլալով, ես ալ միեւնոյն թոյնին
միեւնոյն չաչը կուլ պիտի տամ՝ միեւնոյն պայմանա-
մամբն մէջ մեռնելու համար: Ահա կեանքիս պատ-
մութիւնը: Մահէս յետոյ, հրատարակեւ երգարի
լրագիրներուն մէջ, կ'ուզեմ որ գիտցուի թէ Լոյ-
սանտրա Բանտէիս յուժած է թէ՛ իր քրոջ, թէ՛ իր
մօր, թէ՛ իր հօր վրէժը, որոնք վատթէն լիկուեցան
ու սպաննուեցան Գիտի մէջ, կ'ուզեմ որ դօրաւոր-
ները սովորին թէ չեն կրնար տկարները ջանքահա-
նադատիմ: Յոյն, քրիստոնէայ եւ կոյս պիտի մեռնիմ,
եւ անբրիկեղ պիտի ներկայանամ այն Աստուծոյն դա-
տարանին որ իր Մովսէս ծառային ըսաւ. «Ակն ընդ
ակն եւ ատամն ընդ ատաման»:

Մտիկ ըրած էի, ճակատս ձեռքերուս մէջ, չհա-
մարձակելով անոր երեսը նայիլ: Պաղ քրտինք մը կը
թրչէր քունքերս, եւ սառած շունչ մը կը սահէր ծոծ-
րակիս վրայ: Երբէք ինձ այնքան մօտ չէի տեսած
ոճիւրբ: Ինձ այնպէս կը թուէր թէ այն թանաւորչու-
հին իր չորցած բազուկը պիտի տարածէր՝ չրթնորչուս
վրայ թռթկելու համար իր մարդասպան սրուակը:

Մեռելական յաւթին մը յաչըրդեց այս սոսկալի
պատմութեան: Կը սպառնար տեսական բլլալ երբ
չու որ զարնուեցաւ բարեբախտարար: Կոյսիկնքն էր որ
կուգար իր կինը փնտսել: Ըսաւ անոր թէ տկարու-

Թիւն կը զգար եւ աղաչեց որ տուն վերադառնար,
դարձան տանելու համար իրեն: Կինը դանդաղօրէն իր
վրայ ձգեց քոյն ու կրկնօցը, եւ մեկնեցաւ առանց
բաւ մ'ընելու:

Հաւեր տարի ծերացած կը զգայի զիս: Պար-
տեղ իջայ՝ շունչ առնելու համար, զի մզճաւաճիջը
կոկորդոս կը սեղմէր: Երկինքը աւելի ջինջ երեւցաւ
ինձ, Ոսկեղջիւրը աւելի հանդարտ, արեւը աւելի յա-
սավառ, բոսրները աւելի գեղատկար: Դպրունք
ծառերը կը պծնէր իր երգիներանդ դրասանդներով:
Երբանաթեւ թիթեռնիկներ իրարու ետեւէ կը թռ-
չաւին սիրողաւոր. թռչուններ կը դալլալէին տե-
րեւներուն մէջէն, միջատները կը շնչէին մարդե-
րուն մէջ: Համաշխարհային շարժումն մէկը այն՝ Գե-
ղեցիկին խորանին առջեւ: Երբ բնութիւնը այգեբան
բարի է, պէտք է որ մարդը աչքէն չար բլլայ:
Տիտը չէ՝ տեսնել թէ մարդկութիւնը գարեբաւ մէ-
ջին առելութիւններու եւ ոճիրներու շղթայ մը կը
շարքեն իրեն, մինչ բնութեան լոյսը ձալները տիպե-
կեցանութեան կը հրաւիրեն զայն:

Ինն օրէն, իմացայ գնչաւին մահը, եւ, քրտն օր
յետոյ, Տէօնմէ Իսիդէինը, որ թաղուեցաւ Թաւաղի դի-

Ինքնական գերեզմաննոցին մէջ: Իմաստք դամբանա-
կան մը իրենցով փառարանեց անոր բարեպաշտու-
թիւնը: Քէ. Լ. Կեանքն ծնած, բաւ, իր հողիին
բայր խանդովը յարեցաւ Մուհամմէտի փառաւոր
կրօնին, և չորս ճշմարիտ հաւատացեալները երջան-
կացոյց յաջորդարար: Թող Ալլահ յուսաւոր՝ իր
գերեզմանը, և Թող աշխարհն առաքինի հարս մը բա-
ղուն հեռեւեղներ ունենայ իսլամ աղջիկներուն մէջ:

ՄՏԱՅՈՒՄՆԵՐ

Այսպէս անս վաղ քէ. անագան, վերջանայ կեանք
աշխարհն, զի պէտք է իրիկուն յոցն ալ շնչաւորաւ
վայել եւ երթումս թափի ծաղիկին ըստ բանաստեղծին
եւ ծաղիլ որ՝ վաղեկեան քի կայծ կ'ըլլայ սպաւ մոխիր
յաւիթեան...:

Գ. Ս. ՕՏԵԱՆ

Մեծարեմ. անցեալին, զո՞ւն՝ ներկային, եւ ա-
ն՝ անպիտանին նման:

ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱՅ

Ա Ձ Ա Տ

Ո՛վ հէ՛ք վարեալ, մերկ քափառապա՛ւ,
Տունե՛կ, անդորրե՛կ, երկե՛կ առաքա՛ւ.
Երե՛կ մեծ խիսան, պերճամեհեհա՛ւ շա՛ս
Կը յլիմանայիր. ապօր չունիս հա՛ց.
Բայց մի՛՝ զառապիր, մի՛՝ լար յուսանա՛ս.

Զի կապանք չունիս, եւ կեանք է ագա՛ս:

Բենեգներ հագած կը քշէիր դուն

Ինքնաւոր կառնալ առա՛ւ իրիկուն:

Ոսկի կը քափէր ափերե՛կ առա՛ս

Երբեք ապհաս մը զիմէր եե՛կ նրկուն:

Հիմա՛յ ի՞նչ ունիս գրկեալ կեանքե՛կ գա՛ս.

Սաղան դժբախտ չես, ձեռքերդ ե՛ն ագա՛ս:

Դիտեմ, ունի՛ր զորդեր ու կանե՛ր.

Երբ գիշեր քլար, լուսափայլ ջանե՛ր

Սե՛ք կը վառէին տունիդ մէջ պալա՛ս:

Հիմա՛յ ոչ նրազ ունիս, ոչ լապե՛ր.

Բայց մի՛՝ վրդովիր ու մ'ըլլար փնա՛ս.

Զի անձիդ տուն ես ու կ'ապրիս ագա՛ս:

Թո՛ղ բարե մարդիկ խնայի՛ր եքա՛ն

Մեծասուններուն, եւ ներքոյ կառնա՛ն

Գողին, խաղախին, հառնափն ծղա՛ս:

Դուն գրգռեալիդ տալ՝ մէ՛կ եւ անասան՝

Մի՛՝ կրէիր երբեք, ապե՛՛ միտ ապհա՛ս,

Ըսեալ անօրի՛՝ եւ սաղան ագա՛ս:

Թո՛ղ ոչ ոք իշխէ նոգւոյդ աշխարհին.
 Բո՛ւ գարափարճեղ քլամ նոր կամ հին,
 Էութեանդ անհիւր մատուցն հարազատ,
 Ոչ մէկ լուծի քակ պէտք չէ խոհարհին:
 Օրէնքին, սուրբին, հուրին անկաս՝
 Մի՞տ խորհէ՛, խօսէ՛ ու գործէ՛ ազատ:

Ոչ փառք, ոչ ոսկի, ոչ երկիրդ, ոչ սէր,
 Ոչ սպառնալիք, ոչ անուշ յայտ՝
 Ուղիղ նոգւոյ մը, հաւատքի հաւատս
 Չեն խախտեր, անոր հիմքը չեն սարսեր:
 Կրօնէ՛ տուտիս դէմ, փառքն դէմ անխախտ.
 Եւ ինքանց ալ զոհէ՛ ու մեռի՛ր ազատ:

22 ԹՎ ՌՄՄ. 1921

ՍԻՊԻՆ

Բօթրի

ՀԱՅ ԲՈՇԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԻՇԽԱՆՈՒՇԻ ՏԻԿԻՆ ԲԻՒՐԵՂ

Սիւնեաց արքայական թագին պահագեղ մէկ գո-
 հարն է սա, որ է ըզ Դարու առաջին կէտին սեծ հե-
 շինակութեամբ վարած է Սիսական աշխարհի Հայ-
 կական անկախութիւնը:

Գծադրարար շատ քիչ տեղեկութիւն կայ այս
 մեծամուն Տիկնոջ մասին: անոր վրայ խիստ համա-
 ռօտ կերպով կը խօսին միայն հին ծառքնորները. (1)
 որոնց զրաճը ընդօրինակելով Հ. Չամչեան, Իշխա-
 նութիւն յիշատակը կ'ամփոփէ հա՛գիւ մէկ էջի մէջ (2)
 մինչև Հ. Ալիշան զայն կ'ամուսնացնէ դրուա-
 տալից (3).

Ուրիշ ո՛չ մէկ հեղինակի քով, գէթ առայժմ
 Տիկին Բիւրեղի վրայ գրուած բան չ'ենք գտնար.
 Սա: Օրբելեան Սիւնեաց պատմագիրն իմի լուս կը
 մնայ եւ յայտնի չ'է թէ ինչո՞ւ գրիչը չ'է շարժած
 այս չքնաղ Հայութիւն հաւեր, Երբ ա՛յնպիսի ուրիշ-
 ներ մինչեւ անգամ անհետանաինքն յիշատակելով
 յիշած է (4):

(1) ծառքնորներու զրաճը նոյնութեամբ եւ
 աւելի լաւ կերպով կը կարդանք այժմ, Էջմիածնի
 տպարանէն Նոր նրատարակութեամբ, Ժրգ Դարու պատ-
 մագիր Շապուհ Բագրատունիի աշխատութեանը մէջ
 (էջ 9—14):

(2) «ՉԱՄՉԵԱՆ ՊԱՏՄ. ՀԱՅՈՅ» Հատոր Բ. էջ
 532—533: (3) «ՍԻՍԱԿԱՆ» էջ 7, 14, 118, 472:
 «ՍՏ. ՕՐԲԵԼԵԱՆ» Փարիզ 1859, Հատոր Ա. էջ 53,
 183, 236:

«ՏԻԿԵՆ ՍԻԿԵՍԻ ԻՍՍԱՏՈՒՆ ԲԻԻՐԵԴ», այս-
պէս միշտ կը նշանակուի այն, (1) թէ եւ հարեւանցի՝
բայց սերտի կապուած է անունը Հերակլ կայսեր
զէպի Պարս արշաւանքին պատմութեան, եւ այդ մի-
ջոցին տեղի ունեցած Հացունեաց Խաչի համբաւաւոր
գրոյցին (2):

Հակառակ որ այդ առթիւ Տիկին Բիւրեղի մասին
ուսանողանք ցանցաւ է յոյժ, ուսկան՝ անոր վրայ
փոքր ինչ ուշադիր խոհացող մը շուտով կ'ըմբռնէ, թէ
ինչ մեծ հայրենասիրութիւն բնեցած է այս կինը,
իւր երկրին ու ժողովուրդին բարօրութեանը ու զար-
գացմանը համար ո՞րքան անձնութիւններն ցոյց
տուած է եւ կանացի ինչ օրինակելի իմաստութեամբ
եւ գոգեղի հեռատեսութեամբ վարած է Սիսական
կառավարութիւնը. բազմակողմանի հիմնադրի կեան-
քով մը նա կը պատկերանայ եւ բազմաբղիւն աշխա-
տութիւններու ծանր բեռով, ու յանկարծ՝ բժշկական
գեր մը իրեն վերաբերելու խորհուրդը կը յղացունէ՝
մաքիս մէջ եւ բուռն իրօք մը կուտայ ինձ՝ գինքը Հայ
բժշկական պատմութեան մէջ տեսնելու:

Երբ Հերակլ կայսրը Բրիտանի 627-629 թուին,
Պաքսկաստանի դէմ սաստիկ պատերազմ մղեց, որ-
պէս զի երբուսդէմէն հին տարուած Տէրունական
Խաչը գեղեթափ քնէ, իր բանակովը քիչ մը տօտն
կանց առաւ Գարին քաղաքը. անոր ժամանակ
Խիւնեաց Տիկինը (Իշխանուհի) Բիւրեղ խելով, շտա-

- (1) «ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ» էջ 14:
(2) «ԱՆԴ»:

պեց զայն գիմաւորել, շա՛տ մը Թանկարժէք ընծայ-
ներ տանելով հանդերձ, Հելլէն բանակին նուիրեց
պառուական հանգեհաններ, հազարաւոր ձիեր, չոբիներ,
մեծամանկ զրահներ, ոսկեզանգ զէնքեր, ազգաւոր-
ներ, եւ 3000 նոգիկ ալ բաղկացած պատերազմի վերջ
գորագունդ (1) մը:

Հերակլ կը յաղթէ. Պարսիկները հարաշար պար-
տութեան կը մատնէ եւ ազատելով Ս. Խաչը, կը դառ-
նայ Հայաստան ու կը բնակի Շաւարշան (2):

Տիկին Բիւրեղ դարձեալ մեծագանձ բնծայեցող
ընդառաջ կ'երթայ յաղթական կայսեր, անշո՛ւշա-
խնդակցութիւն յայտնելու, շնորհաւորութիւնները մը-
տուցանելու, եւ կ'երկրպագէ Ս. Խաչին: Հերակլ մեծ
յարգանքներով կ'ընդունի Սիւնեաց Տիկինը եւ անկէ
վայելած Թանկագին ծառայութիւնները եւ աջակցու-
թիւնը, որոնք թերեւս յաղթութեան յաղթանակին
մեծապէս նպաստեցին, վարձատրելու ուզելով,
Տիկինը խնդրանքին վրայ կը նուիրէ անոր Բաշէն
կտոր մը, որուն համար գրուած է՝ թէ ինքնիրենը
կը բաժնուի (3):

Բիւրեղ իշխանուհին Սիւնիք վերադարձած մի-
ջոցին, ճանապարհին վրայ՝ տայն կտորը կը Թաղէ՝

- (1) «ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ» էջ 14: Եւ «ՉԱՄԶ
ԵԱՆ» ու «ՍԻՍԱԿԱՆ»:
(2) «ԱՆԴ»:
(3) «ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ» էջ 13:

Հացունեաց կոչուած դաշտին մէջ. եւ վրան՝ Ս. Նշան
անունով վանք մը կը կանգնէ (1):

Հերակլ Կայսեր այս նուէրին եւ Հացունեաց
խաչին առթիւ գրուած են մեծ հրաշքներու պատ-
մութիւններ, զորս կը թողում նպատակէս դուքս հա-
մարելով. միայն՝ Տիկին Բիւրեղի բնծայարներութիւն-
ները նկատի կ'առնեմ, ու կը խորհիմ, թէ բնատուր
ինչ գեղեցիկ ձիրքերով օծուած կ'ին մէջ այն,
որչափ հանձարեղ, որ աստիճանի լաւ կազմակեր-
պուած բանակներով ապահոված էր նա իր իշխա-
նութեանը ենթակայ երկիրը, որ անմիջապէս երեւ նա-
գաւեաց քաջամարտիկ զօրքերու գունտ մը կը տրա-
մադրէր Հելլէն Կայսեր. որչափ ձօխ արդիւնաբե-
րութեան ատակ ըրած էր Սիւնեաց նահանգը, որ կա-
րող կըլլար շուտով հազարաւոր ձիեր, ջորիներ, ու-
կեկոռու զրահներ, սաղաւարտներ. գէնքեր առա-
տօրէն կազմ եւ պատրաստ ընել. այս կէտին վրայ
կը խորհիմ, եւ խորհելովս՝ չ'եմ կրնար արգիլել զիս
տրամաբանել, ու ըսել թէ իւր Հայրենիքը այդպիսի
հարառութեան. ուստի՝ բարեբաւորութեան տիրացնող
թագուհի իշխանուհի մը կրնամք միթէ անտարբեր
ըլլալ իւր սեպհական ժողովուրդին առողջութեանը
եւ ասոր բարւոք պահպանութեանը վերաբերեալ մի-

[1] «ԱՆԳ» եւ «ԱՄԺԵԱՆ» եւ «ՍԻՍԱԿԱՆ»

ջոցներուն հոգածու չ'ըլլա՞լ. անտարակոյս՝ ո՛չ ...:

Թո՛ղ ներուի ինձ ուրեմն ընգունիլ, թէ Բիւրեղ
Տիկին, Սիւնեաց աշխարհի իշխանութիւնը ա՛յդչափ
խմտտութեամբ վարած պահուն, չ'մոռցաւ երբէ՛ր
երկրին առողջապահական պահանջները, եւ առ այդ՝
անպատճառ հարկ եղածը հոգաց ու տնօրինեց.
վատահարա՞ր ամէն կողմ՝ ուրիշներ, հիւանդա-
նոցներ, որբանոցներ բացաւ, եւ կամ լաւ եւս՝ զո՞նէ,
արդէն եղածներուն (1) աւելի մօտէն խնամածու,
պաշտպան եղաւ նա. եւ այսչափին իսկ քաւական
չ'է՞, որպէս զի՝ Հայ բժշկական պատմութեան մէջ
երեւալու իրաւունք ունենայ:

Իմ այս վարկածին ապացոյց կրնան համարուիլ,
ներսէս Շինող Կաթողիկոսին օրով, Քս.ի 645 թուա-
կանին Սիւնեաց Դուին մայրաքաղաքին մէջ գու-
մարուած եկեղեցական ժողովին սահմանած կանոն-
ներուն Գ. բոլը եւ ԺԱ բոլը, որոնք՝ միանգամայն կա-
րեւոր փաստեր են արդարեւ, եօթներորդ Դարու Հայ
բժշկապատմութեան:

Առաջինը՝ (իմա՝ Գ. ք) կըսէ՝

«Եպիսկոպոսն այգելութիւն տրացէ ի վիճակի իւ-
րում ի վանորայս, ի՞ դպրոցս եւ ի ՀԻՒԱՆԳԱՆՈՅՄ՝
եւ մի՞ իշխեսցէ ասնու ինչ յամենէ բնութեամբ:»

Իսկ երկրորդը՝ (այսինքն ԺԲ.բոլը) կը պատուիրէ՝

(1) Գրդ Դարէն սկսած, Հայաստան շարունակ
ունէր հիւանդանոցներ:

«Իշխանք մի՛ առցեն հարկս ի ՏԿԱՐԱՅ ՈՐ Ի ՀԻ-
ՒԱՆԴԱՆՈՅԱՆ»:

Եւ այնպէս՝ հաստատելով կը հաստատեն, թէ
Հայաստանի մէջ, Սիւնեաց այլեւայլ կողմերը գոյու-
թիւն արդէն ունէին հիւանդանոցներ, որոնց համար
առողջապահական եւ դարմանական ամենակերպ
ժամանակին համաձայն գործադրութեան մէջ էին
հարկաւ, եւ կարելի բան չ'էր որ Բիւրեղ Տիկինի
իշխանութիւնն ալ այդ մասին թերանար:

Տիկին Բիւրեղի իշխանութեան ժամանակը կը
հանդիպի Բրիտանական 627-629 թուականներուն
այսինքն՝ Դուինի ժողովէն 16 տարի առաջ, բայց
չա՛տ հաւանական է, որ նա իշխեց աւելի տարիներ,
թէեւ անունը չ'ենք տեսնար Սիւնեաց թագաւորներու
ցանկին մէջ:(1)

Յայտնի չ'է թէ որու աղջիկ էր այս գեղեցկանուն
եւ սիրանուն իշխանուհին. միայն թէ Հերակլի պա-
տերազմին թուականը եւ Սիւնիքի թագաւորներու
ժամանակագրութիւնը բաղդատելով, կը գտնանք
որ՝ այդ ժամանակամիջոցին Սիսականի թագաւորն
էր՝ «Բաջաց նուիրակ» տիտղոսը կրող ԳՐԻԴՈՐ, որ
կ'ըսուի թէ իշխած է 623—636:(2)

Անհաւանական չ'է ենթադրել, թէ Տիկին Բիւրեղ
(1) ՍՏ. ՕՐԲԷԼԵԱՆԻ ՊԱՏՄ. ՍԻՒՆԵԱՅ՝ Փարիզ.
հատոր Ա. էջ 91-94: (2) «ՍԻՍԱԿԱՆ» էջ 17:

ամուսինն էր այն թագաւորին, բայց գիտնալ պէտք
է՝ որ նա անկասկած 629 ին այլիպեցած ըլլալու էր,
վասն զի՝ Հերակլ կայսր պատերազմէն դառնալուն՝
երբ անոր մատուցած ծառայութիւնները փոխարինել
— վարձատրել կ'ուզէ. կը հարցունէ ըսելով, «Ով կ'իմ
դու, անպիմ աւխտեցաւ, առա՛ իմն զի՞նչ արարից
եկզ փոխարէն. ինդրեա ինձե՛ն աւխտա՛ն՝ կամ ԱՅՐ ՄԵ-
ՆԱԶԳԻԻ, քաջ եկզ»:(1)

Հերակլի խօսքերուն «այր մեծագգի» բառերէն
դատելով, Տիկին Բիւրեղի ամուսինը 629 ին կամ
աւելի առաջ, մեռած կը համարիմ, եւ կ'ընդունիմ
թէ ինքը միայնակ կը վարէր իշխանութիւնը իբրեւ
խնամակալ-թագուհի, բայց միշտ պահելով ամուսինին
անունը. եւ այս պատճառաւ զո՛ւցէ ինքն ալ կը
պակսի Սիւնեաց թագաւորներու ցանկէն: Տիկին Բիւ-
րեղի իշխանութիւնը պէտք է տեսած ըլլայ ուրեմն
մինչեւ 636, ո՛ր ատեն Սիւնեաց զահին վրայ բարձ-
րացած կը գտնանք՝ Հրահատ:(2)

Այս ենթադրութեամբ, Տիկին Բիւրեղ աւելի մօ-
տեցած կ'ըլլայ Դուինի ժողովին, եւ սխալութիւն մը
պատմագրած չ'եմ ըլլար, անոր վերագրելովս գերա-
կատարութիւններ, բժշկութեան հետ աղերս ունեցող:

Այո՛, Տիկին Բիւրեղի Սիւնեաց աշխարհին մա-
տուցած անգին ծառայութիւններուն մէջ՝ պէտք է

(1) «ՇԱՊՈՒԷ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ» էջ 14: (2) ՍԻՍԱԿԱՆ
էջ 17:

հաշուել նաեւ բժշկական խոշոր մաս մը, գոնէ առողջապահութեան վերաբերեալ, որով այս իշխանութիւն իրոյի արժանի կ'ըլլայ, էրդ Դարու հայ բժշկական պատմութեան մէջ էջ մը ժառանգելու, եւ այդու թիւրեղացուցիչ գո'գցես հանդիսանալու այն թանձր մթնոթեան, որով ծածկուած է դեռ մեր հին բժշկութիւնը:

Տիկին Բիւրեղով, զոր Շապուհ Բագրատունի պատմիչը կը ներկայացնէ՝ «Էր հայ կիւն գեղեցիկ եւ իմաստուն յոյժ» տողերով, (1) եւ Հ. Դ. Ալիշան «ճարտարաբան աշխարհամունի, որ տիկնաբար եւ արհայաբար էլ լինոյ առաջ Հեռակիլ» խօսքերով, (2) անգամ մը եւս կը յայտնուի՝ թէ բժշկութիւնը ո'րչափ կարեւորութիւն ունէր եւ որչափ յարգի էր Սիւնեաց նահանգին մէջ, որուն հանրային ջուրերը, կարեւոր ջերմութիւններ եւ բուժարար բաղնիքք ու ակտահալած բոյսերը հանրածանօթ էին վաղուց: (3)

ՏՕԳԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐՈՒՄԵԱՆ.

«ՇԱՊԱՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ» էջ 14:

(2) «ՍԻՍԱԿԱՆ» էջ 17, եւ 118:

(3) ՍՏ. ՕՐԹԷԼԵԱՆ, ՍԻՆԵԱՅ ՊԱՏՄ. էջ 15 հաւորք Ա:

ՄԱՅՐԱՎԱՆԵ
ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
ՆՐՈՒՍԱԳԷՄԻ

Անոնց՝ որ երեսադէմ ալցելելու բախտը չեն ունեցած՝ զէթ մօտէն տեսնելու հայ ազգին սեփական սրբազան ուխտատեղիքը, ահա կը փութամ, ծանօթացնել զանոնք որոնք մեծ խնամքով պահուած են երկար դարերէ ի վեր, նախ Հոռֆի նախախնամութեան յետոյ իրերայաջորդ անձնազոհ եւ հարադաս միաբանութեան ջանքերով:

Ամենաշքեղն է Սրբոց Յակոբեանց հոյակապ եւ հիասքանչ Տաճարը իր ներքին եւ արտաքին մասերովը, որոնք յարգուած եւ պատուուած են միշտ Աբեմաեան քրիստոնէայ Ազգերէն: Անոց հեղինակներ առարկան եղած է յաճախ Ս. Յակոբ. վերջելելով աւոր պատմականութիւնը, Սիօն հսկայ յերան բարձր վանդակին վրայ կառուցուած է սէզ ու բարձր դերքով մը, ի զս'բ նախանձորդ օտարականներ, ստէպ ձգտումներ ունեցած են ստեղծելով անպատրուակ ու շինծու միջոցներ դարաւոր հայ հաստատութեան միակ տէր դասնայու:

Սկսինք մեր նկարագրականը Սիօնէն որ մեծ նը-
շանակութեամբ կտպուած է մայրավանքին:

Սիօն յերան վրայ կը գտնուին Սրբոց Յակօբեանց
պանծայի հաստատութիւնը Ս. Փրկչի և Հրէշտակա-
պետի վանքերը: Փրկչավանքը 'ի հնուսն Քրիստոսէ
առաջ, Կայիափա քահանայապետի տունը եղած է,
և հնդ է որ Յիսուս կ'արդեալափակուի պահ մը Կայիա-
փայէ, մինչ անդին Պետրոս առաքեալ զբան առջեւ
երեցն կ'ուրանար իր տէրը խարոյկին մօտ նստած:
Իսկ Հրէշտակապետի վանքը՝ բուն Աննա քահանայա-
պետի տան հիմերուն վրայ կառուցուած է, ուր խա-
չեցեային երկրորդ բանաստեղծութեան կայանը կ'ըլլայ:
Ասոնք ամէնք լացարձակ հնութիւններ ճանչցուած
են իրենց պատմական հանգամանքովը՝ և գտնուած
են մօզալիքներ, որոնք, կառուցուած շէնքերէն 4-5
կանգուն աւելի խորը կը գտնուին, այնպէս որ մեծ
հիացումով կը զիտուին օտարներէն կատարուած պե-
ղումներուն արդիւնէր:

Նոյն յերան վրայ է զարձեայ Ընթրեաց Վերնա-
տունը և Գաւթի մարգարէի գերեզմանը, որ Աբարա-
կան հզօր կայսրութեանց ատեն բռնի ուժեղով խլած
են քրիստոնէից ձեռքէն Սուլթան Սալահէտտին և
Լօմէօր խաթապ մզկիթի վերածած է զայն:

Մենք Հայերս ենք որ այնչափ կարեւորութիւն
չենք բնծայեր Սիօն յերան վրայ գտնուած ճոխու-
թիւններուն և Ս. Յակօբայ պանծայի հաստատու-

թեան, մինչդեռ Եւրոպացիք մենէ աւելի գիտակ են
անոնց ամբողջին և ծագմանը, և այդ իսկ պատճա-
ռաւ մասնաւոր պրակներով կը ծանօթացնեն Ս. Յա-
կօբ երեցիներուն, խաչակիրները ուխտի արարո-
ղութիւնը շատ յուզիչ կ'ըլլայ. անոնք գունդ գունդ
Ս. Յակօբ փութալով կ'աղօթեն ծնրադիր և պատ-
կառանքով:

Յիշատակութեան արժանի է Կարտինայ Յիլիպի
այցը ի Ս. Յակօբ, որ 1919 ին Ս. Պապին հրամանա-
ւորեալէմ եկած էր կրօնական հրահանգներ տալու
համար Լատին կրօնաւորներուն: Անիկայ երբ Ս. Յա-
կօբայ աւագ դռնէն ներս կը մտնէր, ամենայն պատ-
կառանք կը յառաջանար զէպի Գլխադր մատուռը
ուր ծունը դրած և լոյսի կ'աղօթէ հինգ վայրկեանի
չափ. օրինական կարգապահութեան և պատկանա-
քի վսեմ օրինակը ցոյց տալով իր հետեւորդներուն:

Ս. Յակօբայ ներքին մատերը:

Տաճարին ներք առնանշանաւոր և հանդիսացած
է Աւագ խորանը և անոր վրայ դիտեղուած ոսկեջը-
ռած գեղեցկաշէն խաչալար, զոր նշանաւորն Գրիգոր
Պարոնտէր պատրիարքը շինած է 1645 ին, ինչպէս
նաև, երջանկայիշատակ պատրիարքը շինած ունի
ուրիշ կարգ մը շէնքեր այլ խորանի այնքան պայ-
ծառ է և անման որ, արեգական տիպը կը կրէ:
Խորանին ներք կը պանծայ մարմինը Տեառնեղբար
Յակօբոս առաքելոյն, որ հրէից ձեռքով սպաննուելէ

եռք կը թաղուի հսնո ուր մինչև ցարդ ամփոփուած
կը մնայ, Բեմին ճիշդ ճակատը դէպի աջակողմեան
դասին կողմը զետեղուած է Առաքելական Ս. Աթոռը
սատափէ շինուած շատ սիրուն հնութիւն մը, ուր
օրուան պատրիարքը կը բազմի միայն Աթոռին տօնի
օրերը ու լոյս: միարան հայրերը նախատօնակի ատեն
ուխտ կ'ընեն ծնրաղիր. իսկ յետ աւարտման ժամը-
դու թեանց ժողովրդեան խուռն բազմութիւնը կը
մասնակցի ուխտ բնելու: Սեղանին երկու կողմերը կան
երկու խորաններ, մին կը կոչուի Ս. Աստուածածին իսկ
միւսը յանուն Ս. Կարապետ շինուած է: Ատանց վեր-
նայարկը բարձրացուցուած են երկու փոքրիկ խորան-
ներ, յանուն Պողոսի եւ Պետրոսի, ունի վերելք մը 20-25
ոտք սանդուղով օր մէկ կանգուն լայնութիւն ունի
եւ կը դանախ եկեղեցւոյ հարաւային կողմը: Տաճարին
աջ կողմը կայ սիրուն եկեղեցի մը յանուն Ս. Էջմիած-
նայ, զոր շինել տուած է 1661ին Եղիազար Այն-
թապցի կաթողիկոսը: Աջակողմեան դասին մէջ
հաստատուած է հայրապետական գմբէթատը աթոռ-
մը, զոր Եղիազար կաթողիկոսը զարդարել տուած է
սատափէ եւ խեցիէ ճարտար եւ արուեստագէտ մահ-
տեսի Միլտոնի ձեռքով: Կայ նաև Ս. Սիմոն անու-
նով փոքր սեղան մըն ալ, եւ որուն տակ մասնաւոր
պահարանի մը մէջ զրուած է Սինա լեռան քարերէն
մեծ զանդուած մը ուխտաւորներուն ցուցադրելու:

համար, Դէպի արեւմուտք վերելք մը ունի օր կը
տանի վերնատուն. այստեղ ալ կան երկու խորաններ
մէկը ի յիշատակ ընթերաց Ս. Խորհուրդին իսկ միւսը
Այլափոխութեան: վերնատունէն դէպի վերադարձի
ճամբան կը տանի աւանդատուն՝ սա կը կոչուի Ս.
Ստեփանոս, հոս տեղի կունենան զգեստաւորութիւնը
պատարագիչներու, սարկաւազաց Էւչն, կան նաև երկու
փառաւոր սեղաններ Ս. Լուսաւորիչ եւ Ս. Սեփական
անուններով: Ս. Ստեփանոսի մատրան մէջ ամենէն
նշանաւորն է Կիրեղ հայրապետի պատմական աւա-
զանը, որուն մէջ հայրապետը կը մկրտէ 2000 անձ,
այն ատեն երբ Կենաց փայտը երկինքի վրայ կերեւար
Գողգոթայի երկարութեամբ զրեթէ 20 դար տուաջ:
Այդ երեւումը Երեւման խաչ կ'անուանենք: Ստե-
փանոսի կարգին կցուած է Գլխադրի սեղանը, ուր
ամփոփուած կը մնայ Սրբոյն գլուխը յատուկ դամբա-
րանի մէջ. զամբարանը ամենագեղեցիկ մարմարինէ
շինուած, միակտուր քանդակուած է զեղեցիկ ար-
ուեստով եւ ճարտարութեամբ Երոզացիներու հե-
տաքրքրութեան արժանի: Գլխադրի մատրան կցուած
է երկաթ գուռ մը որուն ներսը կայ սիրուն պահա-
րան մը Ս. Սիմոն անունով որ միշտ փակ կը մնայ:
Յիշեալ պահարանին մէջ կը պարունակուին Աթոռին
ճոխութիւններն ու հարստութիւնները ոսկեղէն,
արծաթեղէն, խաչ, կանթեղ, անօթ, բազմաթիւ ըն-
տիր գաւազաններ, ազամանդակու թաղեր, մար-

գարտազարդ սաղաւարտներ, Սրբոց մասունքեր եւյն լոյսըն այ մեծ խնամքով կը պահուին հոգւ մասնաւոր յանձնախումբի հսկողութեամբ: Նոյն զանձարանին մէջ կանգնուած են դարձեալ երկու շքեղ և աննման խորաններ որոնք Ս. Սարգիս և Ս. Մինաս մեծ զօրավարներու անունները կը կրեն: Ասոր կից է նաև Սրբոյն Մակարոյ հայրապետին զեղեցիկ դամբարան մատուռը. աս ալն Մակարն է որ երուսաղէմի Թաթուրի պատրիարք կոչուեցաւ և յետ մահու ալդ մատրան մէջ ամփոփուեցաւ Սրբոյն մարմինը: Հոս Մակարայ ասունին մասնաւոր պատարագ կը մատուցուի: Ասոնց ամենքին վրայ շինուած է բարձր և զեղեցիկ խաչ մը լայնատարած պատուանդանով: Այդ կատարին վրայ շինուած է երկու բացուած մատուռ Աստուծոյ և Համբարձման անուններով ասոնց վերիքը անդի կունենայ Մակարայ դամբարանին կից երկար և նեղ անդուղով մը:

Տաճարին արտաքինին մէջ կայ եօթն յոյժ պանծալի սեղաններ, երկուքն դաւիթին մէջ են, որ կ'անուանուի Ս. Նիկողոս և Ս. Գեորգ: Իսկ չորս սեղանները կը գտնուին Ս. Թորոսի մէջ, մասնաւոր եկեղեցի մը շինուած սիւրուն և զեղեցիկ կերտուածքով մը և որ չնմնուած է հայոց թագաւոր Հեթումի ձեռքով: Այս կոկիկ հաստատութեան վերջերս թանգարանի ձև արուած է, ուր կը պահուին յատուկ ապակեղէններու մէջ մազադաթեայ

թանկագին ձեռագիրները, որոնց վերատեսուէն է ներկայիս Հոգ. Տ. Մեսրոպ Վրդն. շահեան:

Ս. Յակոբայ տաճարին տանիքին վրայ կայ եւս փոքրիկ մատուռ մը Հովն Սուրբ կոչուող, հոս ալ տարին անդամ մը պատարագ կը մատուցուի: Ուրիշ կը անունին Ս. Լեւոյ, Զիթենեաց լեւոյ, Ամոնացոյն և Մովսէսացոյ երկիրները: Մեռեալ ծովը և իր դէմ յանդիման գտնուող Սողոմ-Գումար կործանուած քաղաքներուն աւերակաց մոխրակոյտը:

Նուիրական պարտականութիւն է ամէն հայ քրիստոնեայի ուխտի երթալ այն ճրագնասուրբ վայրերուն:

ՍՈՒՐԷՆ ՎՐԴ. ՔԷՄԷԱՃԱՆ
Միսրան Ս. Երուսաղէմի

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ.— Կը կարծեմ որ այն օրէն որ պիտի գրուիմ կամ արգելուիմ կարդալէ, պիտի սկսիմ իրապէս դժբախտ ըլլալ, կարգալը տարբեր կեանք մը սպրիլ է: Շատ բան կարդալը չառ մը տարբեր կեանքեր ապրիլ է և ինչ կայ բաղմապահանջ էութիւն մը զոչացնելու աւելի կարող բան:

ԶԵՅԹԷ ՍԱՐԱՅ

ՇԱՄԱՆԴԱՂԸ

Մարիամույ, 19 Օգոս. 1917

Կ'արթննամ:

Պատուհանին ապակւոյն երեսին չի շողար նորա-
ծագ արեւուն ծիծաղը մտերիմ, բազմած այգաշքշիկ
զեփուռին թեթեւ թւերուն վրայ:

Միապաղաղ լոյս մ'անթափանց կը պատէ օդը,
երկինքը բլուրները, հովիտը, Տիրերիսը. ամէն ինչ
ի մի կը ծուլէ, ամէն ինչ կը ներկէ միագոյն երան-
գով մը՝ որ չունի անուն, խաւար մէ տպիտակ:

Հովոցիս բարձր կատարին վրայ միայնակ կը
զգամ զիս բնութեան ծոցին մէջ անսահման, ուր հա-
մագոյից անէացումը կը տիրապետէ: Թռչնիկ մ'եմ.
եւ բնակարանս վանդակ մը՝ կախուած թելով մ'անե-
րելոյթ՝ անհունին դասարկութեան մէջ:

Մեռած է բնութիւնը բովանդակ. եւ պարուրուած
խոր պատանքին մէջ ճերմակ, անխլիրտ՝ անբարբառ,
կը սպասէ թաղման, կը սպասէ իւր մեծ քահանային,
իւր յուղարկաւորաց, իւր սղերբգուաց:

Երկար վայրկեաններ մնշող սպասման մը նաեւ
ինձ համար: Եւ ահա ծառերը դրացի, ու մերձաւոր
տաճարին զոյգ աշտարակները ըրգածայր՝ կը սկսին
ցոյց տալ իրենց ղէմբերը բացիփիկ, մտացածին պա-
րանցիկներու կը վերածուին, կը կաքաւեն սպիտակ

բողին ետեւ, որ մերթ կ'անօտանայ՝ մերթ կը խտա-
նայ, ի տես կը դնէ ու կը ծածկէ վերատին:

Յանկարծակի կը փնռեկի երկինքը, կը բացուի
երկնակամարը՝ ստարկուած զոնագմով, ժառախ-
ուած երկար ու նուրբ ժանեակներով կաթնաթոյր:

Անոր ներքեւ՝ վերը՝ կը ծփան շոգեղէն բլուրներ
յորձանաւոր. կ'արշաւեն յաջ ու հետակ, կը դաշտա-
նան, կը թռնանան, կը ցրուին, դարձեալ կը կու-
տակուին:

Նախաստեղծ բնութեան երկունքն է կարծես.
Թոյրոհէն դուրս վազիրու ժամն տալնապալից: Տի-
բերական վիշապը, որ կը սողոսկի հովտին մէջէն, կը
փչէ ռնգերէն գոյորշի մը երկնապող՝ սլաքներուն դէմ
Օգոստոսի ջերմակէզ արեգական, որ հետզհետէ կը
հալէ զայն՝ կ'իջեցնէ՝ կը հարթէ:

Հիմայ Մարիամույի կատարն կը գգնու արեւուն
պատմութեանը շողշողուն. եւ իւր ներքեւ կը տարած-
ուի ծով մը մեծ՝ խաղաղիկ, հայելոյ մը պէս սղորկ
ու վճիտ, որ կը ցոլացնէ իւր մէջ երկնից ղէմբը
զուարթուն, եւ կ'երթայ հեռուն հեռուն, զիգե-
լու իւր յետին ալիքները՝ հորիզոնին երեւակայա-
կան ափանց վրայ աւազուած:

Երկինքն ու ծով իրարու կը նային, կը խօսին
կը ժպտին իրարու, յգի խորհուրդներով եւ յոյգերով.
Եւ ոչ մէկ էակ կը բժկանաւորէ անոնց երեսները,
որոնց վրայ լոյսը ծագիկներ կը սփռէ:

Կախուած կը մնամ ես այդ պատկերին վրայ,

կախարդուած դիւթուած իւր անսովոր ու անծանօթ հմայքէն:

Այդ ծովը գեղեցիկ կը հիւծի տակաւ, կը հերձօտի, եւ իւր մէջէն զուրս կը կտրկաւառին Սարինայի բլրակաց զագաթները դալարագեղ, նման խութերու, որ կը ցցուին ջրերու ամայութեան մէջէն. եւ որոնք հանդարտ եւ յանգստտից կ'երկարին տակաւ, կը ստուարանան, հետ գնեալ, եւ շրջապատուն իրենց բնտանի անտառներէն, հովիտներէն, տունկերէն, արծաթեայ Տիրերիսէն՝ որ ազամուղ կը փարի իրենց ոտքերուն:

Կարծես արարչագործ եղեցէն գեռնոր կը կերտէ, եւ կը զետեղէ խնամով հող՝ իրարու մօտ՝ այդ գարդերը հրաշագեղ:

Ու բնութիւնը վերածնեալ՝ կը զգենու ակնաւ պարար ներդաշնակութիւնը իւր հրանգներուն. կը բարձրացնէ դէպի վեր իւր նուազը ցնծութեան, իւր օրհներգը բազմահնչիւն:

Մեր պատկերն է:

Ո՛հ, քանիցս անգամ մեր ճակատն ալ, ծորին պարիսպն ամրակուռ՝ ցցուած վեր՝ մշտնջենական ճշմարտութեան լուսոյն բարձրութեանցը մէջ, կը շրջապատուի կրքի՝ յանցանքի՝ տարակուսի մէջէն, որ կը կապտէ անոր պարզութիւնն անդորր, կը ծածկէ զայն կոհակներով կնճիւններու, եւ վարանաց ըստուերները կը սրողեն անոր հորիզոնը լուսաօր:

Խայթը, առաշտը, լքումը կ'ընկճեն գոգին. ու կը հառաչէ, եղկելին, ընկղման նիւթին պղտոր յորձանքներուն մէջ, տաքուած մրուրին հոսանքէն, եւ զերծանելու ճիգերուն մէջ մեծագոյն տագնապի մատնուած:

Համագոյից գեղեցկութիւնը, բարեխնամ տեսչութեան գեղուն կայլակներ՝ ցանուած տիեզերաց վրայ, չեն երելիր, չեն ժպտիր իրեն: Իւր բնտանի զովաւար ազրերակները ցամբած կը թուին. եւ կաթոգի կը փնտռէ լոյսը, որ կայ եւ չի տեսնուիր, որ կը յայտնուի եւ զարծեալ կը ծածկուի:

Այսպէս կը թողու զայն պահ մը՝ զայն կերտող աջը խնամարկու, որպէս զի զգայ իւր ոչնչութիւնն ընդարդս, եւ հրաժարի իւր անտեղի ամբարտաւանութենէն. փորձուի գտուի՝ ինչպէս տակին բովին մէջ:

Եւ յետոյ կ'արծալէ՝ անոր վրայ իւր ծառագայթը կենսատու որ կը փարատէ անոր մուայը, կը ցրմէ զմաղը՝ ներողութեան սիւքովը քաղցրաշունչ. կը յստակէ անոր ճակատն արարչատաղ, որ զգեցած վերստին իւր խաղաղութիւնը երկնամիր, յառած դէպի վեր՝ անսամմանը, դէպ արեգակը իւր կենաց, ներքին ցնծութեան շողը բիբերուն մէջ, կը զոչէ անձկամօր. Աստուած իմ:

Հ. ՎԱՐԴԱՆՆԷՆ, Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱՅՎԱԶՈՎԱՍԲԻ

ԱՆՉՈՒՆԵՆ ՆԿԱՐԻՉՔ

(Իւր մահուան 22 ամեակին առթիւ)

Թեոդոսիոյ սեզանէ խառնկեալուն վրայ կանգուն, հորիզոնն ու անծիր ծովն իրարմէ բաժնող հեռասոյդ աղեղին մէջ աչքն նստաւոր հիւսիսի, հեղայ՝ ծովակալի մը իրաւան կեցումով, լայնուս ու առնագեղ մարդ մը, մեկուոր հայեցողութեան մը սխալի վայրկեաններուն մէջ կը կորողոր: Մարդ մը որուն լայնի վեհանգրտ հակաժողով արշաղիծը Ան Ծովի մահաւորութեան արժանիքն կը նմանի: Ազգերու՝ մեծագոյն ծովանկարիչը — հայ ծովանկարիչը — Ալվազովսկին է ան: Ինչպէս իր կարծին կ'ուռնի Նեպոլեոնի հովն, ինչպէս իր սուրբեր կը բարախեն հեռանէս ալիքներու մշտնադարձ ամբարսկումէն, ինչպէս իր անյայտ հայրամայր կը միաստանի ձեզուկ անդունդներուն երանոտ գաղտնիքին նէս, ու ամապուն տարածութեան մէջ՝ իբրեւ ծովային բիբեանիկ՝ կը բռնի ալիքէ ալիք, եւ ինչպէ՛ս Անեղութեան մասին իր պատճառ մանկիչի ծածկանքներ կը բարախեն մերկանքներուն ինչ սակ լայնափեռէի բացուող ծովալեռանքներուն մէջ: Վիքթոր Զիւլի ստալէս կը հաղաչէ ու կը մենեղէ աղէսէ աղէս գլորող Ժան Վալեանին՝ վստի գր-

կում, մե՛ծ քաղաքականին ետեւն. «Անա մարդ մը ծովուն մէջ»: Ալվազովսկի համար ալ՝ տէ՛ր աղապակի երանողն, «Անա ծով մը մարդու մը մէջ»: Իր նկարները Անեղին հեռաւոր վայրկեաններն են, լուսնն կարօտեցող բանկած իր մերկանքներ անսպառ հաւորներ են մարդուն եւ Անեղութեան միջեւ, իր ալիքներուն ամենի սլացիկն ու յագեցած փռումովն մէջ, շարշարած ծածկանքներ կը լողան, խառն անդունդներուն դիպիկ հեղին բզբզում ծածկանքներ կուրան երանաւոր, ու հաւն որ կը ծնի կը վշի երկու կոնակներու ուղիւղ խառնին մէջ՝ սխալակն լուսն մըն է Զամագոյութեան գերազան վայելիքն ծոց, համաշունն իսկ է Անեղին, քուսարած փռումով մը բարդէն անկողն: Նեպոլեոն հովր կ'անցնի հեռաւոր բանկած ամպերուն վեհեկտանքներն ու հեղուկ տարածութեան վրայ կը սարսէ ամեն բան Անունին սարսափով: Թխալարող ամպերուն բացասներէն ներս ինչ կոյս հեռազայտ տառօտներ կուրան շարշարած շառաղիներով, լուսաբոյժ փափուկներով ու պարկալու՝ արայաշուքն չհասնող նիզերով: Ու ամենազօր ամենաքափանց հովր, կապարէ շունչով կը բռնի ալիք այս ամեն, տառապած միջոցն իր բոլոր առարկաներով, ծովն ու իր տարր, հովիւն ու իր խաւիմը, ամպն ու անկէ հառաչող մերկանք, եւ այս ամենէն վեր՝ անդին, իբրեւ ամեն ինչ մեծ Միութեան սանդղանքութեան, կը քաղաւորէ միմա՛կը

տնտեսագիտան շեղ գալոյրոյով մը որ միջոցը կ'ապանկէ
ու ժամանակէն՝ ժամանակին քշուաւ մասնաւորու-
թեան վե՛ր կը քրքաւե՛տ Աննունին Տօնը, ամէ՛ն ան-
կիսնէ: Ալիքները ծովային Վալցիւրմէիներ են որ
Անէզուրեան երգը կը դաշնաւորեն:

Ալվազովսիի նկարներուն առջեւ՝ մարդը սէկի
կէլէ մոլեգին անցուստ շարժւումով մը, անվախեան
կեանքին անխելանութեամբը եւ կը տեսնէ ու կը շնչէ
Աննունը՝ րնկնուած, չարսշախիչ աւանմարհանքով մը
անցաւուր բաներու դէմ, ցաւելով այն ամէն բանի վրայ
որ յախճեմական չէ: Ճամբիս արուեստագիտին՝ գործը
անէզուրեթեան աեսակէտ մը պէ՛տ է ըլլայ եւ Արուես-
տը՝ կամ մը Աննունը արտայայտելու: Այսպէ՛ս է Աս-
նուածաւունչը, Վալկների Թոխթան եւ Իզէօլթը, այս-
պէ՛ս են Ռօտէի Համբոյրը, այսպէս են Ալվազովսիի
Եղիցի լոյսը, Ջրնեղեղը, Կորստուղ խաշինքը, Սեւ
Ծովի մերիկները եւ բոլոր ծովանկարները: Ռուս ծո-
վակալ մը կ'ըղծու իրաւամբ Սեւ Ծովը Ալվազովսի
յորջորջել: Սեւ ծովը իր մէկ արցունքն է, իր կեանքին
իր ներկութեան գերնսխօ՛ւր սարը՝ որով ամենէն լաւ
կրցաւ արտայայտել իր տեսանող երեսկայութիւնը, իր
կիկլապեան վերացումները, իր հոգիին մաշտման
բռնկումները, իր յախճեմութեան սերը, որով ամենէն
լաւ կրցաւ ասլոյցնել իր աննունին երազը: Թո՛ղ ցա-
մաքի վրայ չը կանգնեն իր յուշարձանը, այլ բաց
ծովուն վրայ, Թեոդոսիայ խառակներուն առջեւ, ալիք-

ներէն ծեծուած բայց երբէք չմաշուող իր արձանին գեր-
ընսխօ՛ւր կրանքը բոլ կորոզուի ապագայ հայ արձա-
նագործին ձեռքով, իրեն խորհրդանշանն իսկ հայ
Յախճեմութեան կամքին, մէկ ձեռքով իր անմահ վր-
ծիմը բարիւնելով Սեւ ծովուն բռնկած հորիզոններուն
մէջ ու միւս ձեռքով ցոյց տալով իր սիրտը, իր՝ հայու
խորունկ սիրտն որով զգաց ու տեսաւ Աննունը ու
վայելէլ տուաւ զայն բոլոր մարդկութեան:

ԵՂԻՍԱՐԴ ԳՕԼԱՆՃԵԱՆ

Ազրեյի ԳիՏՈՒԹԻԻՆԵՆԸ.— Եթէ կայ զիտու-
թիւն մը՝ որուն շատ քիչեր տեղեակ են, ապրելու
զիտութիւնն է աս. «զարմանալին այն է որ մարդիկ
կ'ընդունին թէ ուսուցչի և ուսումի պէտք ունին ու-
րիշ ամեն բաներու համար, առաւել կամ հուազ
խնամով կը սորվին զայն. միայն և միայն ապրելու
զիտութիւնն է որ չեն սորվիր և չեն փափաքիր սոր-
վիլ» (Նիխօլ):

(Կոչնակ)

Յ. Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՂԼԻՐԵԱՆ

Այն հզոր անհատականությունը՝ որ Ազգի մը միխոն մը զսկերուն վրէժինդերը պիտի բլլար, ամբողջ աշխարհի հիացումին տուարիայ, դա՛ Սողոմոն Թէլլիւրեանն է։ Անոր անունը պաշտելի՝ քաղցր հնչեց մեր ականջին օրուան մտածումներուն թոհ ուրոհին մէջ։ Մեր գէմքերը ճառագայթեցան, ու տխրութեան սև սև ամպեր փարատեցան մեր վերեւէն։

Համո՞յր այն ձեռքին՝ որ 1921 մարտ 15ին սպաննեց Պերլինի փողոցներէն միոյն մէջ նախկին թիւ քահանայ Եպարքոս Թալեաթը։ Յունիս 2-ին անոր դատը տեղի ունեցաւ Պերլին, Դուրմ փողոց, թիւ 91 երզուեալ դատաւանին առջեւ։

Այս դատը մեծ հետաքրքրութիւն առածը հանուր աշխարհի առջեւ։ Հոն հայութիւնն էր որ կր ներկայանար յանձին Պ. Սողոմոնի, հաշիւ պահանջող այն ահաւոր կոտորածին՝ որ խլեց իրմէն իր միխոն մը զաւակները։ Թալեաթ այս մեծ եղեռնին գլխաւոր զերակատարը ճանչցուած էր։

Պերլինի ամենէն նշանաւոր փաստաբանները կը պաշտպանէին տրի երիտասարդը. փաստաբաններուն գործակեց էր Փերման միջադպալին օրէնքի ամենէն հմուտ մէկ անձը Տ.Քթ. Նիմայէր, թէհլերեանի պաշտպանողական կէտը սա է որ անիկայ գործեց ուղեղային յուզման տակ։

Կանչուած վկաներուն մէջ էր Տ.Քթ. Լեփոխու,

Պ. ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՂԼԻՐԵԱՆ

Հիման ֆոն Զանտերս. հոն էք նաեկ թալէաթին ալքին. Տիկին Թէրզլապաշեան, Գր. Մ. Վ. Պալաքեան, Արամ Անտոնեան, նաեկ երկոտանեակ մը գերման պաշտօնական յիմարարոյժներ:

Ժամբ 10ին կը սկսէ դատավարութիւնը:
Թէ: ՀԱԻՐԵԱՆԵ ՀԱՐՅԱՔՆՈՒԹԻՒՆԵՐ.

Տնոած եմ Բագարիժ, երկու երեք տարեկան հասակիս, ծնողքս երգնկա փոխադրուած է: Իմ ուսումս օրացած եմ երգնկայի հայոց վարժարանը, 915ի մասին երգնկայի մասնորականները աքսորեցին, յունիսին ամբողջ աղգաբնակչութիւնը առանց ուր տանելին յայտնելու, երկու շաբաթ ոտնիկաններու հսկողութեամբ սկսան քշել: հազիւ քաղաքէն դուրս ելած սկսան ջարդի. տեսայ փոքր եղբօրս գանկը ջախջախուած, լսեցի մօրս աղաղակները: Իմ ալ գլխուս ծանր հարուած մը բնդունեցայ, ուշքս կորսնցնելով ինկայ գետին. չի գիտեմ թէ ս'ըբան տան ու չախորոյս փնցի, և երբ ուշաբերեցայ, մեծ եղբօրս գլխակին տակ բլլալ տեսայ. սկսած էր միջնի, միջնաղի լոյսով նշմարեցի գիակոյտեր խոշտանդուած և անչնչացած. չորս կողմս մեռելային լուսթիւն: Աւելի նախամեծար կը համարեմ մեռնիլ քան թէ վերստին ապրիլ այն սև օրերը երբ իմ մայրս ու քոյրերս նախատինքի ենթարկուեցան ու սպանուեցան և իմ հայրս ու եղբայրներս մորթուեցան: Մեր ճակատ գիւղի մը մէջ պառաւ քիւրտ կին մը քիչ մը

ուտելիք տուաւ ինձ և իմ արեւաներկ հայկական հագուստներս փոխանակեց քրդական հին ու մին հագուստներով, լայց վահցաւ աւելի երկար պահել զիս, երկու ամիս թափառելէ վերջ կովկասէն ուսական հողը հասայ, Ռուսոյ և Պարսկաստանի մէջ թափառեցայ, մինչև որ լսեցի թէ հայրենի գիւղս աղաւաւած է վերստին Ռուսերու շնորհիւ, հոն վերադառնալով տեսայ որ միմիայն երկու ընտանիքներ կ'ապրէին տակաւին:

Իմ հօրենական տունս ամայի եղած էր. Գիւտի որ հայրս քիչ մը ոսկի թաղած էր, փնտռեցի և 4800 թրքական ոսկի գտայ: Ռուսերու քաշուելէն յետոյ Թիֆլիս գացի և հոն փնցի երկու տարի մինչև 1919, Յետոյ գացի Պոլիս, անկէ Սելանիկ և Սերպիս, վերադարձայ Սելանիկ, անկէ անցայ Բարիդ, ուր պարսկական Հիւպատոսը լորնկէ անցագիր տուաւ ինձ և հոն ալ Դերման հիւպատոսը Պերլինի համար վիզէ բրաւ տնցադրեա, և փողոցին մէջ ղեպուածով ճանչցայ թալէաթը. հասկցայ անոր ուր բնակելը. ղիմացի տունը սենեակ մը վարձեցի և հսկողութիւն կատարեցի:

Սա յանցաւոր չեմ, խիղճս հանգարտ է: Իմ գործածէս երկու շաբաթ առաջ էրգրումի կոտորածնէրուն տեսարանները վերերեւեցան ինձի. պատերազմն իմ առջև մօրս, եղբօրս և առեւանդուած քոյրերուս գիւղները: Յանկարծ մօրս գիւղը կանդնելով բսաւ ինձ, Պուն գետէկը որ թալէաթ հաս է ու բս-

ՊԵՐԿ ԲՈՂՈՅ ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇՏՆ ԿԱՆԽԱՄՏԱՆՈՒԱՅ
ԿԵՐՊՈՎ, ՄԱԿՆԵԱՅ ԸԼԼՈՒՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՄԵՂԱ-
ՊԱՐՏ Է: — Ոչ:

Երգուեալ դատարին այս բնիմ երցումէն վերջ
միայն ներս կը լերուի թէ՛ Տէրեան և իր սովորեալ
հանգարտութեամբ կը նստի իր աթոռին վրայ: Այս
անգամ նախագահը երգուեալներու որոշումը կը կար-
գայ սովորաւորեալին համար:

Նախագահը երկու դատարներուն հետ վայր-
կեան մը խորհրդակցելէ վերջ կը յայտարարէ:

ՈՒՍԱՅԱԿՂ ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՅԼԻՐԵԱՆ ԱՆՊԱՐՏ
ԱՐՁԱՊՈՒԱՅ Է:

Այս դժիւր մեծ խանդավառութեամբ, զոհո-
նակութեան ազդեակներով ու ծափերով կ'ողջանուի
ներկաներէն:

Յամբապէս ազատ կ'արձակուի թէ՛ Տէրեան, իր
հայրենակիցներ՝ չըջապատելով զենք կ'ողջապալեն և
անոնց պատրաստած ծաղկապսակ օթօմօպիլը՝ թէ՛ Տ-
րեանի արամակրուած կը ճեղքէ, դատարանին
անջիւն ամբարձր ու զուարթագին կը ստապ գերիշնի
փողորցներուն մէջ:

ԿԵՐՏԷ ԹԷՅԼԻՐԵԱՆ....

Ս. Գ.

Պ. ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Պ. ՀԱՍՅԵԱԿ ԻՈՍՐՈՎԵԱՆ

Հոգեկան անբացարկի հրեւումն մը կ'ողողեւաբողջ էութիւնս. այս անունին հմայքը կը խանդավարէ զիս, երբ դպրոցականի եւ ուսուցչի խողը յիշատակներ երեւակայութեան առջեւ կը պատկերացնեն սիրուն պատանեկիկն Պ. Հմայեակ, որ Գուս-Գուս-Գուսի Մայր-Վարժարանին մէջ 1887/88 կը հետեւէր մաթեմի լեզուի դասերուն: Ուսանողութիւնը այն օրէնս հոմ քիւերով կը գրաւէր նոյն դպրոցին ընդարձակ որսնները եւ Պ. Հմայեակի կարգը զայնոց շատրքեանը պատճառաւ երկու համագոր բաժանումներու վերածուած էր: Վարժարանին ոսկեղաւն երջն շնորհիւ մաթեմատիկի ուսուցիչ եւ Ռոստրայի Պատանեան երեսփոխան Պ. Յակոբ Պոյանեանի խաւսան ընկալաւորութեան:

Յարգումն այն ժամանակի Մայր եկեղեցւոյ Թաղաւորացիին՝ օրուն կ'ատենայեցէր Միքիչ Խնկեան եւ անդամներն էին Միքիչ Գալանդեան, Միքիչ Ռզաճեան, Գրիգոր Մարգարեան (ներսիսար), Միքիչ Զեւեան, Սիմոն Հանչեւ, եւ ուրիշներ: Այս խորհուրդն էր որ առին կարգադրութիւն վստանցաւ Պ. Յակոբ Պոյանեանի ճնշորհնութեան:

Պ. Հմ. Խաւորեան ծնած Սեպտ. 1873ին Բաղերդ.

Պ. ՄԻՍԱԲ ԹՕՐԼԱՔԵԱՆ

որի. Չարեցի ազնիւ ծնողք: Մանուկ հառակե՞ն Կ. Պոլիս գաղով հայկական կրթութիւն ստացաւ Մար- վարժարան իր եղբոր Պ. Դաւթեանի հետ: Ասէա իր հա- րազանքն բարեմասնութիւններով օժտուած է, որ Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ Վանայ կա- ռովարական թուրքման եղաւ:

Պ. Հմ. Խոսրովեան 1893ին ընթացաւոր հաղափային փորձարանէ եւ 1900ին ընթացաւոր իրաւաբանական փորձարանէ. Ա. կարգի վկայականներով, խոնամիս ուսումնասիրող եւ յառաժեւ ուսումնասիրութեան հղիութեամբ զարգացուցած է իր ճիւղը եւ այս կեր- պով կըցած է բարձրանալ առաջնակարգ փաստաբա- նի գիտիին:

Յայն. Սահմանադրութեան յայտարարութենէն վերջ 1908ին մանուսնոց հռչակուեցաւ ինք, երբ առիթ ու- նեցաւ աւելնալու եւ մարտահաղափա մէջ հանդեսնե- րալ յարիւ եւ ստանանց ամենակենսոս քաշե: Երկար աւել ուսուցիչ եղաւ միջազգային օրէնքի հաղափային եւ իրաւաբանական փորձարաններու:

Ազգային օրէնականին մէջ ալ իր գործն մանակ- յութիւնը ունեցած է իր ժողովական: Դուրեան պա- րտաւրէի օրով հաղափական ժողովի անդամ եղաւ եւ է պար երեսփոխան Եւսիլիսարու Եւր-Թաղէն:

Սահմանադրութեան Երկրորդ Արտահալի հետ (ծնեալ քննիչներն), որ Հայ իրական սեռին պատիւ կը բերէ իր կիթ մեքով եւ ազնիւ նկարագրով:

Երկայ տարւոյ մէջ Պոլսոյ Հայ մասնալը ընդար- անակ տեղ տաւ Աստուծոյն ներքին զորոց հաղա- րար Չարեցի Պոլսոյս իսկն ուղանիչ Պ. Միսաի Թորափեանի դասավարդութեան մանրամասնութիւն- ներուն: Պարզ սնիր մը չէ առ, ալ Թորափեան իր սիրելիներուն եւ անոնց հետ նազարաւոր հանրու մանուսն զրէքը լսածիւր համար մանաւոր հարուածը իջեցուց Պոլսի Հայութեան վաստիւր բարդութիւն- ներու-Թաղաւի աչիւ:

Ամբաստանեալին պատշաճ փաստաբաններ էին Պ. Հմ. Խոսրովեան, Պ. Միսաի:

Այս դասին առիւ Պ. Խոսրովեանի արտասանած պատշաճագրական հարց կը բաւէ համարելի իրա- ւագէտին փառքը յաւերժացնելու եւ եւ չի կըցայ առանց խորին յազմունքի կարգալ մէկ օրէնքով Եր- տրու մը իսկուցեղ ոգեւորութեամբ ժողովարեղ գլխի հանդիս, որովհետեւ Պ. Հմ. Խոսրովեան պայծառ կերպով երեւան բերաւ մարդկային իրաւունքը եւ արդարու- րիւնը Անգլիական պատերազմական տեսանքին առիւ: որ անպատշաճ հռչակեց Միսաի Թորափեանը Հոկտ. 31ին:

Պ. Հմ. Խոսրովեանի հարց պարունակող բերքը կը հալիւրական յիշատակ պիտի պահեն յայտն ինքն սիրելի քրքածարիւ մէջ եւ կ'ուզեն ոգեւորել անոյ լանախ երբ հանդիսն ունենաւ աչիւ անցնել զայն կա- րօտագին:

Անս մի Բանի մասեր նոյն նշանաւոր պատգա-
մաբարեմէն:

Պատու ան առաք գիշեր մը գիւղացի շայ մը՝ անուս
և անտաշ ու կերպական համայնաբաններու մէջ
կրթուած և բազմաթիւ տխրողներով զարդարուած
երեսասարգ մը իրարու կը հանդպին Պոստ ամենէն
շողջողուն պանդոկներէն մէկուն տօջն. երկուքն ալ
զոյգերուան այդ ժամուն փողոց կ'սած էին զիշերը
սգոտնելու համար, Տխրոստուոր երեսասարգը, գի-
տուն, հարուստ, զեղադէմ և արդէն համաւաւոր
կ'ուղղուէր պանդոկ, անոր շքեղ սենեակներէն մէկուն
մէջ հանգչեցնելու համար իր մարմնը. կինը իր քո-
վինէն էր ու միւս սիրելիները եղբայրները հագիւ քանի
մը քայլ հետու էին իրմէ. սպասովաբար կեանքի
լքածոյներէն չէր անիկա իսկ միւսը գիւղացին, հի-
ւանդ ու վշտաբեկ, սպաննել կ'ուղէր զիշերը սր իր
հիւանդ ջիգերուն հանդիստ չէր պարգևեր երկք.
Գիւղացին մինակ էր ոչ թէ մինակ գիշերուան այդ
ժամուն. ալ ամբողջ աշխարհի մէջ. անիկա ալ ու-
նեցած էր կին մը. ան ալ ունեցած էր եղբայրներ,
բայց անոնք չկային այլեւս, ամբողջ աշխարհը գի-
շեր էր անոր համար, ու այդ պահուն՝ այդ երկու-
քն միջև կ'անցնէր տուամ մը, որուն զաղտնիքը
լուծէրու պաշտօնը Աստուած կը յանձնէ այս դա-
տարանի:

«Բայց ո՞րիկ այս հանդիպումը՝ խորատագրին

անխուսափելի մօտեներէն մէկը: Ծննդավայրով, կրօն-
քով և ազգութեամբ իրարմէ բոլորովին տարբեր ազգ-
երկու անձերը արևոտ քաղաքէն երկու փախստ-
կաններ էին: Գիւղացին կը փախէր, Պոստ արդեօք.
«՛չ, Պոստն ալ անգին, Անգլիա՞, Ամերիկա՞. թերևս
ինքն ալ չէր գիտեր թէ աշխարհի ո՞ր ծայրը. անիկա
ցնցուած էր բազմին, այն տեսակ ազգակիներէն մէ-
կուն տակ ուր կը ցնդէ և կ'ոչնչանայ մարդուն մէջ
կամփքը, դատողութիւնը, յոյսը և ապրելու փափաքը.
անոր համար այլեւս աշխարհ գողցած էր իրական-
ութիւն մը ըլլալէ և արդարեւ աշխարհը ի՞նչ իրա-
կանութիւն կրնար ներկայացնել այլեւս անոր համար
որ իր ամբողջ սիրելիներուն բզբառ իւր տեսեր է իր
աչքին առջև. անոր աչքը այլեւս չի տեսներ աշ-
խարհի երեքը մէկ պատկեր միայն կը ցցուի անոր
աչքին առջև. — Իրմէնիքնտի խեղճուկ մէկ սենեա-
կը՝ ինք փռուած վերաւոր, մինչ օճաղործները էր
փարատեն զիշատիչ գազաններու նման իր երկու
մանկիկները. իր կինը, իր քոյրը Աղաւնին, Շանայի և
թեքու Տրապիզոնի գեղեցիկ թեան թաղուհին, իր
եղբայրը և ... տա՛ւ, իր ծերունի ու հիւանդ հայրը
Անոր աչքերը այլեւս չեն տեսներ, անոր ականջները
այլեւս ուրիշ ձայն չեն առներ: Գերեզմանային լուս-
թիւն կը տիրէ ամբողջ աշխարհի մէջ՝ մէկ ձայն մի-
այն կը լսէ — հորը աղիւրը սճաղործներուն ուղղ-
ուած. — «Խնայեցէք դաւ տկներուն», իսկ մի՞շար՝

Անս մի բանի մասեր նոյն նշանատու պատկար-
նալովստեմէն:

Պատուան տաք գիշեր մը գիւղացի Հայ մը՝ անուս
և անտաշ ու Եւրոպական համայնականներու մէջ
կրթութեամբ և բաղմամբիւ տխրոսներով զարդարուած
եղբատարող մը իրարու կը հանդպին Պոլսոյ ամենէն
շողջողուն պանդոկներէն մէկուն տուֆէ. երկուքն ալ
գիշերուան այդ ժամուն փողոց ելած էին դիշերը
սպաննելու համար: Տխրոսներ երկատարողը, գե-
տուն, հարուստ, գեղադէմ և արդէն համալուաւոր
կ'ուղղուէր պանդոկ, անոր շքեղ սենեակներէն մէկուն
մէջ հանգչեցնելու համար իր մարմնը. կենը իր քո-
փէնէն էր ու միւս սիրելիները եղբայրները հագին քանի
մը քայլ հեռու էին իրմէ. ապահովարար կեանքի
լքեալներէն չէր անհկա: Իսկ միւսը գիւղացին, հի-
ւանդ ու վշտաբեկ, սպաննել կ'ուղղէր գիշերը սր իր
հիւանդ քիզեցուն հանդիստ չէր պարգևեր երեք:
Գիւղացին մինակ էր ոչ թէ մինակ գիշերուան այդ
ժամուն. այլ ամբողջ աշխարհի մէջ. անհկա ալ ու-
նեցած էր կին մը. ան ալ ունեցած էր եղբայրներ,
բայց անոնք չկային այլեւս, ամբողջ աշխարհը գի-
շեր էր անոր համար, ու այդ պահուն՝ այդ երկու-
քին միջև կ'անցնէր տուամ մը, որուն դադունդքը
լուծելու պաշտօնը Սատուած կը յանձնէ այս դա-
տարանին:

«Իսկոյն ո՞րքէ այս հանդիպումը ձակատաղին

անխուսափելի վճիռներէն մէկը: Երեսգլխալոյս, կրօն-
քով և ազգութեամբ իրարմէ բոլորովին տարբեր այդ
երկու անձերը արևնոտ քաղաքին երկու փախտա-
կաններ էին: Գիւղացին կը փախէր, Պոլս արդէօք,
ո՛չ, Պոլսէն ալ անդին, Անգլիա՞, Ամերիկա՞. թերևս
ինքն ալ չէր գիտեր թէ աշխարհի ո՞ր ծայրը, անհկա
ցնցուած էր բազմին այն տեսակ ազգականներէն մէ-
կուն տակ ուր կը ցնդէ և կ'ոչնչանայ մարդուն մէջ
կամէքը, դատողութիւնը, յոյսը և ապրելու փափաքը:
Անոր համար այլեւս աշխարհ դադրած էր իրական-
նութիւն մը ըլլալէ և արդարեւ աշխարհը ի՞նչ իրա-
կանութիւն կրնար ներկայացնել այլեւս անոր համար
որ իր ամբողջ սիրելիներուն բզբատելը տեսեր է իր
աչքին առջև. անոր աչքը այլեւս չի տեսներ աշ-
խարհի երեքը մէկ պատկեր միայն կը ցոյց տան
աչքին առջև. — Լրմէնիքէնտի խեղճուկ մէկ սենեա-
կը՝ ինք փռուած վերտուոր, մինչ ոճբազործները կը
փաքատեն գիշատիչ գազաններու նման իր երկու
մանկիկները, իր կենը, իր քոյրը Աղաւնին, Շահայի և
թերևս Տրապիզոնի գեղեցիկութեան թաղուհին, իր
եղբայրը և ... աւագը, իր ծերունի ու հիւանդ հայր:
Անոր աչքերը այլեւս չեն տեսներ, անոր ականջները
այլեւս ուրիշ ձայն չեն առներ: Գիւղացին այս յո-
թիւն կը տերէ ամբողջ աշխարհի մէջ՝ մէկ ձայն մի-
այն կը լսէ. — Տօրը աղերսը ոճբազործներուն ուղղ-
ուած. — «Խնայեցէք գառակներուս»: Իսկ միշտը

ան ալ փախստական մը. կեանքի լոյսը հրապոյրները նիւթական ու հաճոյքները փայլող այդ համբաւոր երեսփոխանը, լեւորը, նախարարը. ան ի՞նչու Պոլիս կը փախի. իր ազգականները բոլին թէ ան փախստական մը չէր թէ Պոլսէ վերջնէրու կողմէ Պոլիս գրկուած էր բարձր պաշտօնով մը:

«Եւ կ'ենթադրեմ թէ այդ պաշտօնը որ եւէ կերպով ձեռք անցուցած էր՝ Պապուէն փախչելու համար, այն քաղաքէն՝ որուն պատմութեան ամենէն արիւնշալի էջերը, իր քանի մը արքանականերուն աջակցութեամբ ինքը գրած էր: Համայնարանական և քաղաքական տիտղոսներու չպարին տակ մեծ ոճրագործն էր ան՝ որ կ'երթար հանդստանայ պանդոկին փարթամ մէկ սենեակին մէջ, ներկայացնելու աշխարհի առջեւ սա անարդարական նկարը թէ պատիւը, կեանքը, հաճոյքը ոճրագործներուն իրաւունքն է, թէ կարելի է ամբողջ քաղաք մը ջարդել և յետոյ կեանքը վայելել աներկիւղ, ապահով»:

«Ու ահա կը հնչէ ճտկատագրային ժամը, զոհը և ոճրագործը իրարու կը հանդիպին. գեղացին կը նշմարէ զայն, կը լսէ իր Տօրը ձայնը. — «Գլխացեք գաւակներուս և խնայեցէք անոնց»՝ կը տեսնէ իր գաւակները. ոճրագործը իր վրայ ալ կը յարձակի՝ սպաննելու համար զինքն: Սերտը կը բարախէ, արիւնը գլուխը կը խոնուի, ու կը պատահի անխուսափելին: Պաքուի ջարդարարը ոչ եւս է. Սն ինկաւ ան:

գիտակից ձեռքէ մը գնդակին տակ...

«1918ի Սեպտեմբերի ջարդը Ատրպէյճանի կառավարութեան կողմէ կազմակերպուած էր: Փաստերու առատութեան մը առջեւ կը գտնուինք, վճռական ու ջախջախիչ փաստեր, որոնք որեւէ գատարանի առջեւ բաւական պիտի համարուէին այդ կառավարութեան անդամները իր մարդասպան դատապարտելու՝ դատապարտանշներու առաջին գծին վրայ դնելով ներքին գործերու նախարարը:

«Վայրկեան մը սակալն ներեցէք որ կ'ըմենիք նիւտի ահաւոր տաւմըն պատկերը ուրուագծեմ:

«Զէթէները մտեր էին կ'ըմենիք նիւտի այն խղճուկ սենեակը որուն մէկ անկիւնը պառկած էր Յակոբ, ամբաստանեալին հայրը, թորլաքեան բնտանիքին ծերունկ և հիւանդ պետը՝ կծկուած և ահարկ, անոր քովը Աղանին, Յակոբին ազջիկը, նաեւ երուանդ, մակտրին կրտսեր գաւակը. իսկ այս տղան, ամբաստանեալը որ մէկ երկու վայրկեան առաջ գուրք, փողոցին մէջ, աւաղակներէն վերադուրէր և հագլի ինքզինքը տուն կըցած էր նստել, գետինը պառկած, իր դեռատի կնոջ փայլեկի թեւերուն մէջ, մինչ իր երկու փոքրիկները աղերեկ ծիւեր արձակելով, պաշտպանութիւն կ'ողերսնէ իրենց խելակորոյս ծնողքէն:

«...Զէթէները ամբողջ թորլաքեան բնտանքը խողխողած ըլլալու դահուանկութեամբ իրենց եօթը

զոհեալուն՝ Թորաքեան բնասանիքի հոթը զիսկնհրաւն
վրայ կոխտեսիով կը մեկնին: Այդ հոթնէն սակայն
մէկուն մասին սխալած էին, այն է ամբաստանեալը:

«Ձեռ յիշէր դատ մը ուր լծիկները եկած բլլան
այնքան որոշ եզրակացութեան որքան եկան հոս:
Անոնք բոլոր թէ Թորաքեան անդիտակից էր երբ
սպաննից ջիվանշիբը: Միթէ կրնա՞ր զիտութիւնը
տարբեր կերպով արտայայտուիլ. ի՞նչ է այն աւելի
բնական քան սա ստուգութիւնը թէ Թորաքեանի
հիւանդ ուղեգր չկրցաւ զիմադրել այն ահաւոր ցե-
ղութին որուն ենթարկուեցաւ ջիվանշիբի սև գէմէք
տեանելով այն տրամաթիւք զիշերը, թերս-խալտի
դրան առջեւ... Եւ ո՞րն է արդէն առողջ այն ուղե-
դը՝ որ չպիտի ազդուէր այդպէս ցնցումէ մը: Մարդ-
կային ուղեղը ո՛չ պողպատէ է ոչ ալ քար, բլլա՛ր իսկ,
Վէստփի յաւաներուն տակ ամբողջ քաղաքներ թաղ-
ուած չկան»:

«Այ, Մեծայարգ Տէր, այս խեղճ ազան հիւանդ
մըն է, թշուառ մըն է: Այս պահուն ո՞վ գիտէ ի՞նչ
ձայներ կը լսէ. — Խօսողը հայրն է թէ աղջիկը...»

«Թերեւս իր սիրելիներէն շրջապատուած է. թե-
րեւս անոնք Միտաքը իրենց քովը կը կանչեն, ուրիշ
աշխարհ մը ուր մարդիկ չեն տատապիր... Բայց ո՛չ,
մեծայարգ Տէր, Պաքուի հազարաւոր հայ մեռելա-
յները Չեղի կը դիտեն Չեղի ցոյց տալով Արգարութեան
դրօշակը: Մի՛ վարանիք Միտաքը ինծի յանձնեցէք,
որպէսզի փառաւորութիւն Աստուծոյ անունը»:

(Արտասանուած 4 հոկտ. 1921)

ՅԱՆԳԱԻՈՐ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ինչո՞ւ սէրը նմանցուցին լուսնի—բանգի
ձիշտ անոր պէս՝ երբ ալ չափի կը նուազի:

Միշտ առանձին ըլլալը կը կարծեմ հանդուրժելի.
Բնաւ միմեակ չըլլալէ հազար անգամ աւելի:

Կը նմանին կիները ժամացոյցի մայնպիսի.
Որ երեսուն տարիէն ալ ետ մնալ կ'սկսի:

Գործի սկսող շատ՝ ամէն ատեն.
Բայց որչա՞փ քիչեր են որ կ'աւարտեն:

Վեր բարձրանալու փափարով նանիր՝
Մինչ ո՞ւր խոնարհիլ մարդ չզիջանիր:

Լաւ յորդոր մը քեզի տամ, շարունակի միտող քե՛ր
թէ ունինք երեք տեսակ բարեկամ՝ ամէն ատեն.
Ոմանք՝ արդեամբ մեզ սիրող- ոմանք՝ անհոգ անտարբեր
Ուրիշներ ալ, հաւատ՝ ինձ, որ պարզապէս մեզ կ'ատեն:

ձանապարհը՝ որ կը տանէր
Դէպ ի տունը մոխ հիւրասէր՝

Շատ կ'երկարի, երբ ազէտներ,
Ուռզ ու թախիժ հոն են հասներ:

Չար արարք մը հրապոյր ունի՝
Յորհափ զործուած կեռ չէ անի.
Անգամ մը որ կատարուեցաւ,
Գուտայ միայն կսկիծ ու ցաւ:

Չէր ժամադրութեանց եղէր ճշդապահ.
Պիտի ըսեմ Չեզ թէ ինչու համար,
Նախ կրթեալ մարդու պարտքն է. ապա
— Իսն մի որ պէտք չէ մնայ աննշմար—
վանցի սկ որ՝ ուշամնացին
Դալուն կ'սպասէ գոյ թէ չգոյի.
Կը դարբնէ ստոյգ կամ մտացածին
Թերութիւններ, զոր անոր կ'ընծայէ:

Երջանկութիւն հանդիպակաց
Սա տունն է գեղատեսիլ.
Սթեաւուն է հրրեշտակաց.
Մարդս կ'ուզէ պոռ մը կառիլ
Եւ զայն գիտէլ հոգեզուարթ.
Սաղարթները զայն պատեր են
Ամեն կողմէ յամիկ ու վարդ
Կը մտգլրցին իւր պատերէն.
Մի՛ փորձուիք առկայն բնաւ
Ներս մտնելու. ա՛լ չէր տեսներ.
Կը հիանար մէկ պայմանաւ.
Դուրսէն ուղղէր մեր ակնարկներ:

Մ. ՀՈՒՆԿ

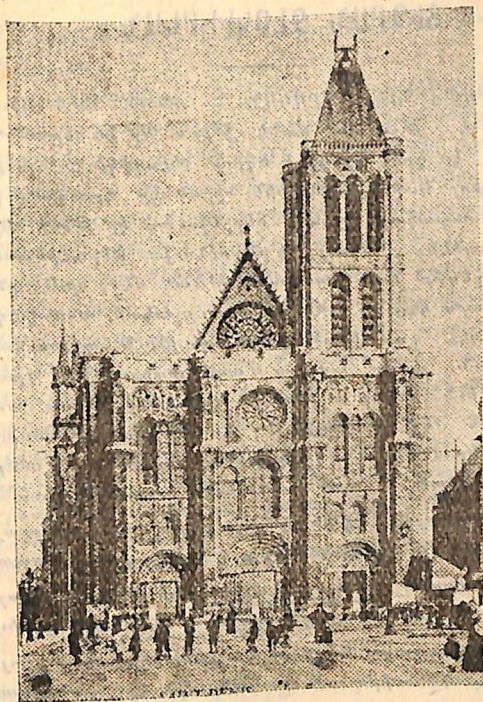
ԱՂԱՒԱՂԵԱԼ ԱՌԱՐՆԵՐ

Պարարտ, գէր կող մը ունէր փոքրիկ ծագ.
Որ իրեն շուրջը արծաէ համարծաէ
Կ'ստոտուէր զուարթ, աւազ, օր մին ալ
— Պարտ էին այն օր դուրսը չմնալ—
Սաստիկ փոթորիկ փրթաւ հարաւէն,
Տեղ մը չգտան իրենց ապաւէն.
Բուռն ըամի մը վերցուց իւր կորիւն,
Նետեց հեռունէր անշունչ, անարիւն.
Մայրը անծկանօր միշտ կը բառաչէր,
Շուրջը կը յածէր մուկերն աչեր.
— Չե՞ս գիտեր, ըսի, ո՛վ խեղճ կենդանի,
Կովին բերածը հաւին կլլ ամի:

— Կը՛ս, կը՛ս, կը՛ս, կը՛ս, ի՛նչ ծայն է այս դրացի,
Հանդիպակաց բարեկամիս հարցուցի.
— Յաճաճաւ մը կը պատճառէ այս ժխոր,
Իջեցնելով իւր խարիսիւր ծոփուն խոր.
— Կը կարծէի թէ ծովերու հսկաներ՝
Խարսեւելով այսքան ազմուէ չեն հաներ.
— Չե՞ս գիտեր թէ առած մը կայ պապենի,
«Յաճախար միտէ կալաւս կը լինի:»

Բարեկամ մը ունիմ ընտիր որպէս գոհար՝
Օտարամուտ անուններու խիստ սիրահար.
Երկու զաւակ իւր խնամոց են առարկայ.
Մին վարուժան՝ չորք տասնեկեց տարեկան կայ,
Չոր կը կոչէ օտարամոլ այս հայրը ժան.
Միւրը՝ Խաժակ, իւր ընտելեալի կարի դաժան,
Երեք տարու աւելի մեծ եւ իմ յարգի
Բարեկամն Խաժակըն է փոխած ժազի.
Մինչ կրտսերը հեզ ու խոհեմ կը զարգանայ,
Անդրանիկը կը պատճառէ վիշտ անխնայ
Էւր խեղճ հօրը՝ որ վայ տալով միշտ, շարունակ,
Կ'ըսէ տնոր. «Ժազ, երբօրմէդ ա՛ն օրինակ.
Ե՛րբ բու վրայ խմատուքիւն պիտի փայլի.
Յամենայնի, վա՛խ, ժամն է լոկ գրվիլ:»

Մ. ՀՈՒՆԿ

Բարիգի ՍԷՆ-ՏՐՆԻ Էկեղեցին հակառաք

Ար թարգմած է Լինո Ե. Խոփինսոնի թարգմանը Հայոց-

ՏԻԳՐԱՆ ՉԷՕԿԻՐԵԱՆ

ՀԱՅԿԻՐԱԾ ԿԵՆՍԱԿՐԱԿԱՆ. — Երևան 1884 թ. — միջինում. թշուառ մանկութիւն մը ֆունկցիոնալ է. ինչպէս կը գրէ իր գրքի եզրոր թեոզիկի. 1897ին Կապառիոյ Կարմիր վանքին որդեկոցը կը գտնուի իր հրատարակած վանքի ներքնշուած կը թուի նոյն մեծատանէն. Բետոյ կ'ընդունուի Պերպերեանէ՝ երբ որդեկոցի նոյն հաստատութեան մէջ, որմէ ընթացաւ արտ կ'ըլլայ 1903ին, ուսուցչական ասպարէզը կ'ընդգրկէ. դասախօսելով պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, օտար ազգաց մատենագրութիւն, գրականութիւն. Մեր աշխարհի գրականութեան ասպարէզին մէջ կը փայլի ի վիպականերով, բնագիտականներով ևն. ևն. իր գլխաւոր գործն է վանքի, Հրատարակած է նաև առանձին՝ Հայերէն ձայնի (նորավարներ), 1910ին արձակուրդին կը չըջազայի եւրոպայի գանազան կողմերը. Տարեցոյցիս հրատարակելը պարած ըլլալով Չեօկիւրեանի հետ իրր պաշտօնակից շատ մօտէն գնահատած է անոր ազնիւ, գերանուրբ գգացումները ու հայրենասէր ոգին Բոյժ խանդոտ և նուիրեալ ուսուցիչ մըն էր, պաշտօնած իր սաներէն. Ափսո՛ս, որ ազգը մեծ եղեանի գոհեթուն հետ կ'սորայ գանի եւս առյաւել ու մեղ կը

Յնայ միայն բնծայելի իր պաշտելի յեշտակին՝ խորին մեծարանք:

Հետեւեալները մի քանի պատմութիւններ են գրուած իր նշանածին Սր. Նոյեմի Հայկալեանի, դուտը գիտակից ուսուցչուհի Տիկին Հայկալեանի, որ երկար տարիներէ ի վեր առնական կորովով պաշտօն կը վարէ գլխաւորաբար ի սկիւտարու Ազգ. վարժարաններուն մէջ և ներկայիս Աւագ ուսուցչուհին է Ս. Խաչ վարժարանի Տիկին Կիւրեյի Ս. Խաչի հովանիին տակ ապաստանած իր ասկաւաթիւ ուսուցչական կազմով իր գործը կը վարէ առաջ իր պարտականութիւններէն անձնուէր, և ամէն ժամ անբաժնի թախիծով մը կը յիշէ իր սիրելի Չեօկիւրեանը և հոգեհաստոր գուտարը Սր. Նոյեմին, երկուքն ալ իրենց ձերբերակ իրարու արժանի, ոչոնք թէև աշխարհի վրայ չկրցան միանալ հիմնական նարստով, բայց հոգեկենտ աշխարհին մէջ կապուած են անուժանելի, գործնք չեն կարող դատել բնառ ոչ բռնութիւնը վայրագ և ոչ հիւսնողութիւնը անողք:

Ս. Կ.

Չեօկիւրեանի ու Տիկին Կ.:

Նամակին երկարութենէն շատ դժ ծնացի. նամակ մը խնամաւած ըլլալու բնառ պէտք չունի. սանի ուստուսուն ըլլալու է, թէթեւ, բնական Տիկ. ալ Սեփինէի նամակները իրենց ալի յատկութիւններուն համար է որ գլուխ գործոցներ կը համար-

աւելն. Շատ կը ցաւ իմ եղբայր եղերական մահուան վրայ. եթէ հող բլլալի, բնական էր որ լաւ բան մը պիտի գրէի այդ հսկայ մտացործին վրայ. մեր գրականութեան ամենէն հետաքրքրաշարժ քիւլին է իր բազմազան հոգեկան և գրական գիրար հակասող երեւոյթներն ուն համար.

Սանկ Զեր համակերպուն կը սպասեմ կոր, ինչպէս երկուշոր Նոյեմբին մայրիկին, Նոյեմբին լաւ մը ինչ գրելը աւելորդ է. Գիտեմ, հող չէ. բայց պիտի ուզէի զինքը քեզ մը աւելի կայտառ տեսնալ և նուազ տեղոյն մեղամարդոտ վերադարձիս. եթէ միակ մտածում մը ունիմ ու իտէալ մը որ զիս կ'երջանա կացնէ գրական աշխատութիւններու հետ այդ ալ ինքն է. ինչը ամէն կերպով արժանի է իմ սիրոյս, միայն թէ մի գիշ համարձակութիւն ունենար ունեւամանակ յրջութիւն չ'ունենար:

1908 Յուլիս 12)25 Սիւրիքի.

Տ. 2.

Անուշիկ Նոյեմբիս,
Մօրեղօրս հետ հիմայ կը գտնուէինք Շաղօ
սիմ, ուրկէ կը զրեմ այս երկուորը քեզի. Շաղօ
սիմ կղզեակի մը վրայ չինուած լանտ մըն է Մար-
սելլի, զիմաց, ուր բանտարկուած են քաղաքական և
այլ յանցաւորներ, որոնց կեանքէն ներշնչուած է
Ալէքսանդր Տիւմա Հայր գրելու համար էր նշանա-
ւոր Մոնթէքրիսթնէ. Հարկաւ գրած քաղթերս

== 120 ==

առած էք ու պատասխանը գրած: ճամբու յաղթա-
թիւններէն բաւական կողգուրուած եմ հոս և յա-
ջորդ երկուշորթի ճամբայ կ'ելլեմ դէպի Խաղիա-
Դուն Ինչպէս ևս, շատ կարօացած եմ քեզ:

1910 Օգոստ, 15 Կիր. Գոյգ՝ Տիգրան Զեօկի բեան

* *

Անուշիկ Նոյեմբիս,

Սա քաղթով զոհացիր մինչև որ երկար համակ
մը առնես. Գաղթիս վրայի արձանը Խաղիա քե-
մէկ պարտէզին մէջ կը գտնուի ու նուերուած է 1885
ին Պուլկա, Սերպիական պատերազմին մէջ մեռ-
նող Պուլկա զինուորներու: Սաքի կանգնած զին-
ւորը հիացումով կը գիտէ կարծես հեռուն կ'ու-
ռող իր եղբայրները. Հիմա կը հասկնամ թէ մենք
ալ պիտի կրնայինք բան մը բլլալ եթէ մեզի տուած
բլլային ափ մը հող: Այս փոքր ժողովուրդները չա-
փազանց ռովլէն (ազգամոյ) են. իրենց գոյութիւնը
պահելու ձև մ'է թերի, և առեկա:

Զեմ գիտեր ինչ կ'ընես. Ամէն պարագայի
յեջ կը յուսամ որ առաջութեւն աւետի աղէկ պիտի
դաշխ ինքզինքիդ: Օղ, նուազ և զուարթութիւն
ահա քեզի յանձնարարելիք երրորդութիւնս:

* *

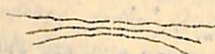
Անուշիկ Նոյեմբիս,

Քեզի ալ համակ չեմ կրնար կոր գրել. պատճա-
ռը սովորական ծուլութիւն և յոգնութիւն. Հիմայ

== 121 ==

Մարտի 15-ին, կը յուսամ հանգիստ առնել 15 օր ու
 յետոյ իտալէոյ ճամբով դառնալ, որով երկու ամիս
 ճամբորդած կ'ըլլամ. Յըսփոխութեան գացի՞ք թէ
 չէ, ինչպէս կ'անցնեն ժամանակդ, ինծի անպատ-
 ճառ գրէ, անպատճառ, Գրէ՛ զոր օրինակ օրուան
 մէջ ձեզի պատահածները, զուրսի երևոյթիւնն էր, մեր
 ձանձօմ մարդերուն վրայ, քու գաղած դիւղիդ վրայ,
 վերջապէս ամենէն չնչին լանդը կընաս զրեւ
 առանց քաշուելու, որովհետեւ նամակ մը գրակա-
 նութիւն մը չէ եւ Տիկին Սելիլը ըսած է. Երբ կար-
 գը նամակին կուգայ, պէտք է սանձը ազատ ձգել՝
 այսինքն խելքին փշածը գրել։ Լատագոյն նամակ-
 ները անոնք են, որոնք կարգ, գրականութիւն որոշ
 ծրագիր չունին. Ձեռ գրանք, որչափ կարօտցած եմ
 քեզ, յաճախ կը մտածեմ թէ ինչպէս կը դոր-
 ծադրես քսածներս եւ թէ դամ ձգածէս յու-
 պիտի տեսնամ. Աղէկ անունդ, օգ եւ մանաւանդ
 զուարթութիւն յաւազոյն Կերպով կը կազդուրէն քեզ։

Մարտի 8 Օգոստ, 910

ՈՂԲԱՅԵԱԼ ՌՈՒԲԷՆ ՇԵՐԵԱՆ

(1921 ին մեռած)

Ռուբէն Շերեան ոչ էս է։
 Եգիպտոսէն իր անակնկալ մանր գունդը հեռա-
 գիւղերը հեռիս մէջ տպանար, քնդեկար զգացի
 արցունքներու խառմուր հոգիս մէջ...

Ո՛վ չի նանչնար անապատներու սրբախօյր։ Հա-
 զարտուր որբեր, կորսուած անապատին խոր լիւսած
 իրենց մուռլ քափոյն, իրենց կեանք կը պարսին
 Ռուբէն Շերեանի։

Այդ իսկական մէջ սրբացած իր դէմքը նման լուսա-
պստեղեւոյ կ'երևայ իմ աչերուս. անիկա անելի
համ ևերս մըն է որ կ'անցնէր. առաքելի մը յիշա-
սակը կը բոլոր Հերեան:

Ազգը որուն ծառայեց անյոյսն զմաշխի անճնուի-
րութեամբ մը, պիտի չի մոռնայ ազնուոյի անհետ-
ցողը: որուն զեղեցիկ զործուհուրեան ինքեղ դրուագ-
ները հայ ազատագրութեան պատմութեան մէջ պատ-
ուոյ էջ մը պիտի գրուեն:

Հերեան չէ մեռած. հանի որ մեր սիրտերուն մէջ
յունէ՛ս պիտի ապրի ան: Ահա՛ մահ մը որ կեանքէն
տուլի կ'աւրժէ, զի անմահութիւն է:

Ու երբ այս խառնրածութիւնները կ'ընեն, յան-
կարձ կը տեսնեն իր հալըք. սիւրերը, ներմաշ մագեր
իր երեստարդ զլիւն վրայ, իր կրակոտ աչերը յոգ-
նաբեկ ճակատին ներքեւ, իր կարմրած դէմքը արհիւ
տեղեկէն հրաւո՛ղ, իր միամէկ նայումովն ևն ներ-
գաւանակուող ծայրին հաղորդութիւնը:

Իր վերջին ժպիտը, Հերեանին անմոռաց ծպիտը
զեռ կը խօսի ինձի իր աչին մէջ պլլալացող ան-
սահման բարութիւնը, իր վերջին խօսքեր, միշտ
պարզ եւ կարճ, որոնց մէջ սիրք կը դնէր, ասկաին
կ'արձագանգէին արհիւ մէջ: Ու կը զգամ մահուան
ստորուաններուն մէջ հոգիս բախառակեան, իր ձեռքը
եղբայրական զոր ձեռքերուս մէջ սեղմելի բաժանութի
վարդիանին, պատ՛ղ, վերջին անգամուան համար:

Շաբաթ մը անաչ էր, Հովհաննան արանին մէջ
Հերեան. Սմերիկայէն զեռ նոր վերադարձած, բու-
նախօսեց Հ. Բ. Բ. Միութեան հրաւերով: Բոլոր ներ-
կաները լացուց, անիկա գիտէր ցնցել ամենէն կարծ
արեւն անգամ: Յեմբասաց մը չէր, բայց շատ էր
հոգեւորներ կրնան անոր չափ արարութիւն գործել,
զի անիկա արեւն կը խօսի եւ իր խօսքերը սիրտերուն
կ'ուրդողին: Հոգեբան ու դերասան Հերեան, բնական
ծիբ մը ունէր հրապուրելու, իր կեսամիամեակին իսկ
հալըք կ'ազդէին: Ու յետոյ, սարագործեան դժբախին
կեանքին կենդանի վկայ, լլալով նաեւ կենդանի
օրինակը գիտելից անճնուրացութեան, իր խօսքերը
կը զգենուին պատգամներու հեղինակութիւնը:

Դրուագներ, անհասնում դրուագները սարագոր-
ծեան եւ որդւորեան, համեմէն էլն իր բանախօսու-
թեանց: Եթէ տեսած ապրած չըլլար անոնք, մարդ
չպիտի կրնար հաստատել, այնքան անհեթեթ գզացում-
ներ կ'արթնցնէին այդ դրուագները. փոխանիւրդի սար-
սափելի եւ զմայլելի, որոնցմով շինուած է որքին եւ
սարագործն յարազին պատմութիւնը մարդոց:

Եւ այժմ յիշատակ մ'է միայն, խո՛ր, անանց մի-
շատակ մը, Հերեանէն որուն մահը կ'ողորմեն ուզ-
ողոյին:

Բայց այդ յիշատակը անելի համ արագան է, զի

անիկա կը նուիրագործուի Հայ որբերուն գգացումովը:

Հայ որբն ու Ռուբէն Հեւեան կը նուիրանան օղջ իրաստակին մէջ:

Հէ՛հ որբեր բացէ՛ք, զի ձեր կիսանբը արցունեալ շինուած է, բացէ՛ք եւ լիւցեցէ՛ք:

Ձեր «նայիկ»-ը ոչ եւս է:

Բարիկ 5 Յուլիս 1921 ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՅԷԱՆ

(Ազատագր, Ա. տարի, թիւ 31)

ՄՏԵՓԱՆՆՈՍ ԹԷ ՄՏԵՓԱՆՈՍ

Նուիրագործուած անճշտութիւններու կա զին մէջ է ՄՏԵՓԱՆՈՍ յատուկ անուշը զոյգ նով գ էր, մինչդեռ պէտք է մտայն գէտ մէկ ն ով: Սնուչաղ: ու թեամբ սպ զած է այս սխալը ամէնէն կարողներու գ չին տակ: Բառն է Ստեփան և ուր մանտիկն է, ուրեմն ուրիշ մտած է այդ աւելորդ ն զերը, Ակեցիներուն ճակատներուն վրայ իսկ սխալ նշանակուած է. գոր օր. իրադէպի և իերայի եկեղեցիներուն ճակատը:

Պ. ԱՐԱՄ ՊԱԳԱԼԵԱՆ
(ՆԵԱՐԻՉ)

Նստո մը ծանօթ զեմբերու. քով՝ ոչանք զեղար-
ուհետի քուրմերն են մեր մէջ, ինչպէս թերբեմէ գեան

Յէթ վաճեան, Մախոնեան, ևն, ևն որոնց անունները
հապարտութեամբ կ'արտասանենք, ներուի ինձ Տաւ-
յոյցիս միջոցաւ ծանօթացնել նորահաս արուեստա-
գէտ մը, ո' կը խոստանայ լաւ ապագայ մը գեղար-
ուեստական ճիւղին մէջ:

Պ. ԱՐԱՄ ՊԱՌԱՆԵԱՆ, բնիկ Իսկիւտարցի ծը-
նած 1874 ին, Խճառիէ, որչի Ստեփան Պաղայեանի
նախնական կրթութիւնը ստացած է թաղին Ներսէս-
եան վարժարանը, յետոյ յաճախած է Պէրպլերեան,
ուրկէ գեղարուեստից վարժարանը մտած է 1890ին,
ուսուցիչ ունենալով խալապի վայելիկ նոյն վար-
ժարանին վերջին շրջանին նկարած է Չամբճտ յերան
տեսարանը: 96ի գէպքերուն ստիպուած է Պոլսէն
հեռանալ գէպի կիպրոս, ուրկէ քանի մը տարի վերջ
Բաբիղի գեղարուեստից վարժարանը գացած է և
1907ին շրջանը աւարտած է նոյն տարին Սայոն
Տ'Օտոնի մէջ երկու նկարներ ցուցադրած է, որոնք
մեծապէս գնահատուած են Սամ. Սահմանագրու-
թեան տարին Պոլիս վերադաձած է և բացած է
Բերա ACADEMIE DES BEAUX-ARTS, զժապրութեան
ամէն ճիւղէր մշակելով:

Հետեւեալ երկու նկարները կը յղացուին են
որբերու տեսքէն ազդուած: Պէտք է քաջաբերի այս-
պիսի տաղանդները ի պատիւ գեղարուեստին:

Հայ արքունիներ լեւեմու Տ. Կարամ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԻՆԵ

= 130 =

ԱՅԱՏԱՐԱՐ ԱՌԲԿԸ

Որ սարուայ հայ որբին իր ծաղկաւոր փայլուն շողկած,

Հե ի ճեւ երեսաւորէ կը հասներ:

Կը զարնէր Գրուքան խոյրերու դուռն եւ կ'ըսէր.

Սաքի հարստե Բիւստոսի,

Սաքի ձեռքէ փայլիկս այս ծծկեր.

Ես զայն կրակէն ազատեցի,

Ես զայն օրորունէն խլեցի:

Տունն ժամէն դարձաւ համբէն փայլեցի,

Անոց մօրէն բոճակներ եւ,

Փայտերու մարիթ մէջ ծածկուեւ եւ.

Հայրենիքս սեւ քարէներ կը բերեւ,

Օրբանի փայլիկս արթն կալած

Աստուրն մնան մարիթ մէջ համբարդեր եւ.

Գետնիկն հասած ողբարդեր ու լացեր եւ,

Գանդուխտ հովերն մեր վրայ խիւառցին,

Արաւոյսի շողեր փայլիկս այսեր չարցուցին:

Դանիսներու սարսափէ ետեւէ կուգար,

Կարծիս վրայ փայլիկս նուր հուր կը բնանար,

Ես վիրաւոր եղնիկի պէս սար ու ձոր կտրեցի,

Ես իմ փայլիկս ծաղիկներով կերակրեցի.

Բիւստոսի հարսներ գրուքան զոգնոց բազէ,

Եւ իմ շողիկն սեւ որբ փայլիկս հոգի սաւէ:

Որբին պապէս ըստ լացած գետին փռուեցաւ: [ցին.

Գրուքան փայլեւն սնոր վրայ լացին ու ծաղիկներ ցան-

Մատապատեց փայլիկս համբարով կազմուեցին

Երկաթի հարի պէս զայն գեղեցիկացուցին:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

= 131 =

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

ԱՆՈՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԵՄԱԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

[1872—1922]

Թող դաշտի խտր ցամբի բիրտ ոտքերու տակ, թող խափի ծաղիկն իր ծղօտին վրայ, հրա-
ժարի այն իր վաղանցիկ փայլէն ու հրապոյններէն:
Բայց կեանքը չուզէր խոնարհիլ այդ ճակատագրին
առջեւ, այն կը հեզնէ ոչնչութիւնը, կը հառաչէ՝
անսահման ժամանակներու համար, կ'երագէ անմա-
նութեան լուսաւարակը:

Ահա ճշմարիտ կեանքը՝ որ կը կտրէ կ'անցնի
երկայն ճամբաներ, անոր սէրը մշտադուրդը է,
անոր երագները չեն ցնդիր, բաղձանքները չեն թօշ-
նիր:

Մինչդեռ իր շուրջը անկում եւ ոչնչութիւն կը
պատկերանան, ան կը ներշնչէ զուարթ եւ երջանիկ,
իր անուշ ղէմքը կը ցուցնէ տարիներու հաստաբեւտ
պատուարներուն ետեւէն, հոգի մըն է, որ մեզի
կը դիտէ սիրակաթ ժպիտներով ու կարծես իր բա-
զուկները կը կարկառէ՝ իբր թէ՝ խանդով ողջագործի
յու մեզի եւ սիրոյ համալցները ընծայելու:

Բայց ո՞վ է այն՝ որ այնքան մարդերու կորուս-
տէն վերջ երկայնակեցութեան մրցանակը կը շահի:
19րդ դարը իր յաջողին կ'աւանդէ անոր անունը

= 132 =

եւ այսպէս հետզհետէ ամէն դար գուրգուրանքով
պիտի պահէ զայն անտարակոյս:

Ո՞վ է այս եղական ոգին:

Իա Պետրոս Դուրեանն է, որ յիսուն տարիներ
վերջ տակաւին Հայ Պառնասին վրայ հանգստի
կը շարունակէ փառքով իր քաղցր կեանքը, կը
հնչեցնէ իր քնարը, կը թովէ գեղեցիկն սիրահար
հոգիները:

Ան չտուգուիր մահուան գիշերին մէջ, յիշատակը
կը խլէ զայն այդ մաշկէն ու կ'աւաջնորդէ լուսն-
դէն աշխարհ մը՝ որուն երկինքը ամպ չունի թնաւ,
ու մշտաթափման երկտապարդութիւն մը իր պսակը կը
դնէ անոր ճակտին: Երէկ հիւանդ, զաւկահար ու վըշ-
տաբեկ արարած, մահուան ոգորումներուն ղէմ ամ-
զօր, ընկճուած՝ կը հառաչէր, կ'աղերսէր Երայիկ:

«Ղ՛՛՛, տուէր հոգւոյս կրակի մի կաթիլ,

Սիրել կ'ուզեմ գեռ ապրիլ ու ապրիլ»:

Ու իր սիրելիներուն արցունքներով ու սրտա-
ռուչ մաներգներով կ'աւաջնորդուի Իսկիւտարու
գերեզմանատունը, բայց ահա, զարմանք, գուշու
կը խոյանայ իր մահասարսուռ դամբանէն եւ զինք
կորսնցնել կարծողներու վշտին ղէմ կ'ընդվզի,
որովհետեւ կ'ապրի ան եւ ստովումով կը հաւաքէ
մուսցութեան ուրուականը:

Յիշատակը, յիշուի, այն բարի հրեշտակն է,

= 133 =

որ ընկերացած մեր սիրելի բանաստեղծին, կը տա-
նի զանի այն ամէն տեղ ուր կ'ապրի, Հայն,
«յեւրոսայ մինչ ի Գանգէս ուր Արամեան ճնշէ բաւ-
բաւ» (2. Եղ. Հիւրմուզ), մեր Պետրոսիկը, ծանօթ է
ամենուն... ամէն զունք կը բացուին անոր, ամէն
սրտեր կը բարախեն անով, ամէն շրթներ կ'արտա-
տանեն անոր, բաղցր անունը: Այդ անունը մեր գրա-
կան փառքերէն մէկն է, մեր հրճուանքը, մեր սե-
րը: Բանինէր, աշխարհի հօգորներ ճոխ զարպաս-
ներով, մէջ երջանիկ, վայելքներէ յափրացած,
ոսկի, զոհար, ազամանդ լի իրենց գանձարաններ,
կորսուեցան անանուն եւ անյիշատակ, մինչդեռ
երկաթագործի սա տղան, որ երգեց ծաղիկն ու աս-
տղիկ, ծաղիկեցաւ անթառամ, փառեցաւ աստղաշող:
Ո՛հ, անոր յիշատակի արծանք չի կործանիր քնաւ,
անոր պաշտուանդանը կրանիդն է, այդ արծանէն
ծայներ կը հնչեն երգեր, բաղցրաւոր, անոր ստորո-
ւոր կ'աճի ծաղիկը «մի՛ ժողնար զիս» յղով:

Մեր մօրին մէջ այդ ծաղիկի թերթերով զարդա-
րինք յախտեան պնշտելի անունը Պետրոս Կուր-
եան... Բի՛ր փառք իր յիշատակին:

Օ. Գ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՂԵՔԸ

ՕՏԱՐ ԲԱՅՅ ՈՉ ՍՐՏՈՂ

ՍՍՏՐ ԲԻԹ (W. W. PEET)

Տարւոյս ընթացքին կոստանեկաւ ազգ մեծ Ա-
մեիկացիին ծննդեան եօթամսնակեակը ուր պոս-
տիւրեակեան յոխանորդ Գնէլ Եպիսկ. Հայ ազգի
եկեղեցւորութիւնները մասոյց տնոր ի վեր հանելով

այն մեծ դերը, զոր կարանք մսր Յիք հանդէպ հայ ազգին, մեր կառօնութիւններու ամեն շարադուսկ պահներուն: Հանդիմով կը փութամ եւ եւ ներկայացնել նեհեալ տղերով Մսր Յիքի արդիւնալից կեանքին գլխաւոր գիծերը իբրեւ ազգային եռախաղիսական արտայայտութիւն:

Մսր Յիք ծնած է 1851 փետր. 14 Մէտէշիսէքսի Յօլ Ռիվըր Լադաք: Հայրն էր Վ.Էր. Ճ. Հուիլօֆ Յիք: Եւստիանական կրթութիւնը կ'ստանայ Իսթմալքքըն եւ Օլֆօս հազարներու հաւր. վարժարանները, կը դաստիալօսէ Ալօվայի (ICWA) նահանգային դպրոցն ու կը նեհեի նոյն նահանգին զօլէնի դասնիքացիին, ստանալով «Վարդապետ Արտեսից» աստիճանը. 11 Օգոս. 1881 թուին կ'ամուսնանայ Մարթա Հ. Բարքիմի հետ 1773—4ին կը կարգուի գանձապետ Ալօվայի էշէյս տաղանին վարչութեան, 1874—81 գլխաւոր պատօտեան Պրիւնքըն—Միսուրի երկաթուղիի ընկերութեան Բօրտոնութեան մէջ. 1881—1911ին Գանձապետ Ամերիկեան Պօրս ընկերութեան Թուրքիայ մասնահիւղին, Մսր Յիք կ'աստուծ է նպաստի բաւարմ Անատօլիի հայաբնակ գաւառներուն համար, 1895—96 չալկալեան դէպքերուն Անգլիոյ դեսպանին խնդրանքով կազմեց Սնկ օ—Ամերիկեան նպաստամատչից յանձնաժողովը՝ օրուն Միլլոն 500,000 ոսկի դրկուեցաւ գաւառի հայ արկածեալներուն: Դարձեալ 1909ի Յիլիկիոյ շարքերէն էնթր' Սալթմեքի հովանաւորութեամբ կազմուած «Միջազգային Դպրատնից Յանձնաժողով»-ի բաղադրանք

նիդի նախագահ ընտրուելով իր գերազանց հայաստանութեան փայլուն ազգայնացը ընծայեց 1900էն ի վեր Պօրս ընկերութեան կողմէ ի Թուրքիա դիւտապիսական յարաբերութիւնները կը վարէ, 1909ին Տանկուսանի միսիոնարական հաստատութեանց կողմէ, իր ներկայացուցիչ Ամերիկեան կառավարութեան պրկումէ Ամերիկեան հաստատութեանց իրաւանց պատօտանութիւնը խնդրելու: 1909ին Ալօվայիա գտնած իր նախագահ միսիոնարական յանձնաժողովին նաեւ էշինկուրի' Տանկուսանի միսիոնարութեան կողմէ իր ներկայացուցիչ լեյդնանուր ժողովին:

Իսկ համալսարանային պատճառով ստիճաններուն նախախնամական դեր մը կ'ստանայ տարազի հայերու եւ անոնց նպաստ հայրալքեց, մինչեւ Իսթիսիս կառավարութիւնը անոր հետացումը որոշեց Տանկուսանէն իր «վնասակար» մարդ, մահչդէն ան իբրեւ բուրի հր' օտակ մը կը հասներ հայ տառապանքի ամոհեկելու: Անա նոգնի անձնատուրութիւն մը՝ որուն երախտապարս է Հայրիքիւնը. անոր մարդասիրական դերին համար: Երկուր կեանք Ամերիկացի այս վաճճ գաւառիկն, որ իր պատուական անձին օրհնակովը սիւնի զարնուցած է ամբողջ հայրդիներուն՝ առեկապարդ դրօշակը Կոր-Ափաւրի:

Ս. Գ.

ՄԻՍ ԷՆՆ ՍԷՅՐԻ ՊԵՐՃԸՆ

Կան անունով օտար բայց օրսով Հայ կարգ մը օտար հայտերներ, զորոնք հայտնի են ընտր աշխի չի վաշտներ իր պատմականագոյն զատկներուն հետ ղաւելու: Ահա աղագիտի հայտեր գտնուին հայա-

== 138 ==

սր անհմարտութիւն մըն է համակրելին Միս Էնն Սէրի Պըրճըս:

Միս Պըրճըս 1888 Օգոս. 30ին Էկոմ Է Պօլիս Բարեկամաց Ընկերութեան կողմէն, իրեն վարիչ այս Ընկերութեան Պոլսոյ միախոնարութեան: Նախ Ընկերութեան Գում-Գալուի մէջ բացած հիմնականին ղեկավարը ու հիմնականաւոր — մասնագիտութիւններ որոնց նեղեւած է Միս Պըրճըս — Էկոմ է եւ լիսն 8՝ տարիներ վարիչը նոյն հաստատութեան, տալով նաեւ անցկութիւններ հիմնականներու եւ աղ-
 փաստներու: Պոլսոյ 1896ի մեծ երկրաշարժին տեսն մեծ զործուներութիւն ունեցած է ար-
 կածեալներու հոգատ բաշխելով: Հայկական մեծ շարդերուն ուրիս պատշաճեամբ է շատ մը հոգի
 ու փութացած է հասցնել նպատակներ հաշտարում
 Տիւր օվ Ուէսթմիսթըրի, Յրագ օվ Արմէնիայի,
 Առջ սիւնիներէրի Բրիտիսի եւ Բարեկամաց Ընկեր-
 րեան կողմէ:

Այս զործին տեսն իր կարգում էր աղքատակա-
 ցին Պոլսոյ Անգլիական դեպքան Սըր Ուիլիամ Բըրիի
 հրաւերով:

Բժշկական զործին փակուելէն ետք մեծ զարկ
 տուած է ձեռնադործին եւ տեղեկագործութեան արհես-
 տանցին, զոր զմայելի հարստութեամբ կը վարէ:
 միւսէն ալտօր, հարիւրներով Հայ, Յոյն, Ռուս եւ
 Թուրք կիներու եւ աղջիկներու զործ հայրապետով:

== 139 ==

Իր պատշաժի տուած ձեռագործները ու ասեղնա-
գործութիւնները Անգլիոյ մէջ Բարեկամաց Բնկերու-
թեան ջանքերով մեծ գինով կը վաճառուին ու գոյա-
քա՛ծ հասոյթէն նպաստներ կը դրժուին հոյ արքանոց-
ներու:

Պոլսոյ մեծ հրդեհներուն առթիւ ալ Միս Պրնքս,
ստանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան հասած է ամե-
նուն օգնութեան:

1905ին Մուսալլայի մէջ բացած է Անգլիական
վարժարանը, ուր շուրջ տասը տարի 250է աւելի հայ
աղայիս դասակարգէ աշակերտներ կրթուած ու ուսում
առած են:

Դժբաղդաբար այս գեղեցիկ վարժարանը որ սլաւե-
րազմին սկիզբները իբրեւ գորանոց կը գործածուէր,
հրդեհի մը զոհ գնաց:

Պատերազմի տարիներու ընթացքին՝ հակառակ
վստուելոյ վտխերուն ու իբրեւ Անգլոմանի կեանք դրժ-
ուարութիւններուն՝ հորէն յաշողեցաւ իր արհեստանոցը
Կանգուն պահել ու անձայն ունեւոյ կօշակար հանգի-
տանալ հարիւրներով անօգնական հայունքներու՝ զորձ
հայրաքերով անոնց այս սարսափի ու կորոտութեան
օրերուն մէջ:

Զինադադարէն անմիջապէս ետք մեծ ջանքերով
յաշողեցաւ վերաբանալ իր դպրոցն, Գում Գափուի
Միքոն Հատիկին մէջ այս անգամ, ու 150 ի չափ հայ
ուղիքիներ ուսում կ'առնեն հիմա այս յարկին տակ:

Վերջին երկու տարիներ ի վեր Սիր ճօրն Քլարք
ժոհի դրամով եւ Անգլ. Դեսպանատան նովանաւորու-
թեամբ բացած է մեհախնայ ծանրազին գորգի աշխա-
տանոց մը, ուր 40 ի չափ հայունքներու զորձ կը հայ-
քայրուի, նոյն ասեմ յառաջ բերելով հիմնադի քան-
կարձէ մեհախ գորգեր:

1914 ին հայոց նախածեռնութեամբ տնուկցաւ Միս
Պրնքսի անձնուէր ու օգտակար գործունէութեան 25
ամեակը: Այդ յեաճակելի օրուն առթիւ Ս. Պատրիարք
Հայրը գնահատած էր Միս Պրնքսը օրհնածիր կոն-
դակով մը: Եղան հաւե յարգանքի ու գնահատութեան
բազմաթիւ արտայայտութիւններ:

Միս Պրնքս, իր բոլոր ջանքերուն մէջ մէկ նպա-
տակակէ ունի—ծառայել ու օգտակար ըլլալ: Թէեւ
ամէնուն անխտրաբար, բայց մասնաւորապէս հայերու:
Ան յաճախ հաղէ մը աւելի զգացած է հայուն փոքր,
ու անոր եղած անարդարութիւնը ու հաշաբար յայտա-
բարած է լայն ամէնուն, ու մասնաւորապէս ամէն
աստիճանի ու դիրքի իր ազգակիցներուն: Զէ եղած օ-
տար մը ու մասնաւորապէս Անգլիայի մը որ Միս
Պրնքսը տեսէ, հետք խօսի եւ Հայուն ցուին, Հայուն
դասին ու իրաւունքին համար բոլորովին հոր գաղա-
փաւով ու լոյսով տոգորուած ու լուսաւորուած չմեկնի
անոր հովէն:

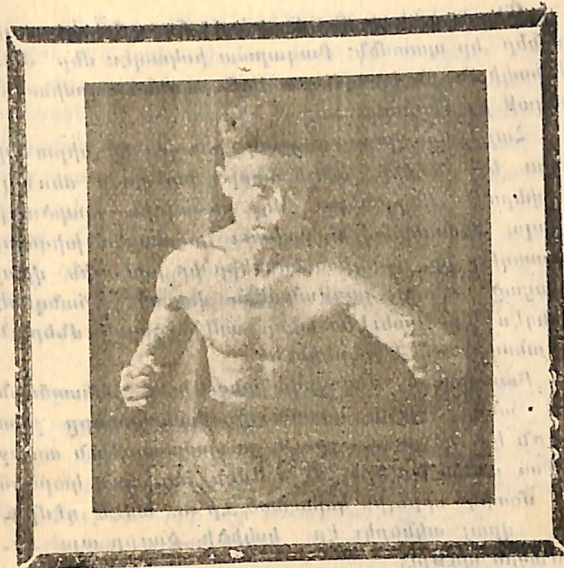
Միս Պրնքս իր յաշող գեղագործութեան, հաւատար-
միանդալաւորութեան, լաշնութէ միախնարութեան,

ներսնիչ լեկ ասացութեան, ձեռագործի ու բանդու-
գործի զմայլելի մասնագիտութեան հետ է նաեւ հեղափո-
խ քանաստեղծ: Վերջապէս այդ «մանրսրիկ մարմնով
ու պայծառ դեմքով» — ինչպէս սովոր են կոչել զինքը
— այդ զարմանալի Անգլոյնիկն եզակիան տղար մըն է,
օժտուած հիմնալի կարողութիւններով ու բարի սիրով
մը:

Բայց ինձի համար՝ զիս նրացնող իր բազմաթիւ
յոթնութիւններուն հետ, սիրիս իօտող գերագոյն յոս-
կութիւնը՝ Միս Պրերսի ազնիւ ու անկեղծ հայտա-
բայիւնէ է, որովհետեւ շատ շատ անգամներ ցեղիս
ստապաններուն ու մարտիրոսներուն համար
անոր երկնամասնութեան մէջ «եսած» եմ գոհար
արցուններ:

Մեզ որ «Բրայանի Տարեացի» մը անձուկ էջեր
չեն՝ քաղատեալ հայտնի մը՝ ի դիմաց իր տառապան-
քներին՝ զնամաստեան ու եւ երախտագիտութեան այս
չնչին հարկը աւելի լիարժէք կուտար: Այս հոսանքի
պարտականութիւն մըն մոյն ասեմ, եւ զոր ուրախու-
թեամբ կը փութայ կատարել իր մէկ բարեկամը

ԿԵԼԵԿՅՑԻ

ԲԱԳԱՐՏԵ ԹԱՅԹԱՃԵԱՆ
ԿՈՓԱՄԱՐՏԻԿ

Հայ երիտասարդութեան պաշտելին ինկաւ միջ-
ման կրկէսին մէջ (18 Սեպտ. 1921), այն՝ որ ըսած
էր «կամ պիտի յաղթեմ եւ կամ պիտի մեռնիմ»:

Մեր նախնեաց մէջ Տորքի համար անհատաւորի բաներ կը պատմեն: Բազարատ իսկապէս մեր ժամանակի Տորքն էր անոց ուժովն, ազինձ մարմինովը, երկաթ բռնեցրովը.

Հայ Հերակէտը վայրագ խաղի մը սիրահար եղաւ եւ ընտրեց աւելի անոր փառքովը մեռնիլ, ծախերու, կեցցէնէրու մէջ իր ազգին պարծանք բլրաւ համոզումով նետուեցաւ ապարէզ՝ խիզախ, կատաղի: Իր հանդիսատեսները իր խտէլին վրայ հիացած՝ անոր յաղթանակին վստահ, հանդէտ, հանդէս կը հետեւէին անոր ամէն շարժումներուն եւ անով միայն կ'ապրէին:

Բազարատի ժողովրդականութիւնը անասման էր. անոր համար զգացուած համակրանքը շատ բուռն էր. իր մասը լրում, յուսահատութիւն առաջ բերաւ ամէն խաւերու մէջ: Ամէն հայ տուն կարծես իր մօտիկ սիրելին կորուսած էր ու ամէն ղէմբերու վրայ ակներեւ էր կակիծի ծալքը այս կուրուտին առթիւ:

Միշտ յաղթական հանդիսացող այս հերոսը ինչու յաղթուէր մահէն, կռիւմարտին անաւոր չարիքն է սա, մարգաշխարհի սէկ անգութ նորաձեւութիւնը, որուն զոհ եղաւ մեր անպարտելին Բազարատ:

Հ. Վ. Հացունի իրաւամբ կը բողոքէ այս նորասիրութեան՝ հետեւեալ տողերով, «Մրցանք, զբօ-

== 144 ==

ւանք կը կոչէ, արդի ընկերութիւնը՝ անասնական ուժերու այդ բախումը խօշական: Կը հասկնամ արշաւը շնչատալա՝ սրունքներու զօրացմանը համար, կը հասկնամ՝ չափով մը՝ ըմբշամարտը մտաներու ամրացման համար: Բայց ի՞նչ օգուտ կռիւմարտէն, Միթէ՝ ալ վայրագ կռահահարութիւնը մարմնոյ վրայ պիտի կարենայ շրջել միտք արդպատի կամ ճարպը մօրմարի: Սրբազրե՛լ կը փորձէր բնութիւնը կամ մարդը տեղափոխել անտառներու մէջ, բանալու համար բազուկները առիւծին ու վագրին դէմ անովհերո՞ (*):

Հայուքիւնը իրաւամբ իդրաց իր հսկայորդին եւ անոր սգաւոր ընտանիքին հետ բաժնեց իր խորին ցաւն ու ազի արցունքները: Մասնաւորապէս Հ. Մ.ը չպիտի մոռնայ յաւել տ իր քաջարի ընկերը Ֆիզիքաւ կան կրթութեան իրր նոր առաքեալ մը.

Հանգիստ օսկորներուդ. ս' դիւցադնդ աննման:

Ս. Գ.

(*) ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ 2836, 12)25 Սեպտ. 1921
(Գ. արի):

== 145 ==

ՄՇԱԿԱԿԱՆԲ

Ընկնի Զենիթի Մշակակների,

վերջին բնդ հանուր պատերազմին ժամանակ
ընկուղենիի ատաղձը մեծ յարգ ստացաւ եւրոպական
և ամերիկեան հրապարակներուն վրայ լինողներին
տաւաղձով է որ կը շինուին հրաջաններու կոթերը և
օգնականներու թեւերն ու զէկերը։ Այս պատճառով
ահագին գումարներ վճարուեցան ընկուղենիի
ատաղձներուն։

Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը նը-
կատի առնելով նորանոր պատերազմներու պարագան,
այժմէն սկսած է մեծ զարկ տալ ընկուղենիի մշա-
կութեան։

Կարծէ որ մենք այ նկատի տանք այս պարա-
գան և այժմէն իսկ, ուր որ կարելի է, ձեռնարկենք
ընկուղենիի մշակութեան։

Երկրագործը պարտի մօտէն հետեւիլ հրապարա-
կին։ Ահա ասոր համար է որ Քրանտացի հողադէտ
մը կրնէ թէ՛ երկրագործները պարտին մշակութիւն
ընել՝ աչքերին յառած հրապարակին։

Ինչպէս ՊէՏԲ Է ԱՂՆՈՒԱՅՆԵԼ ՄԵՐ ՏԵՂԱԿԱՆ
ՀՍԻՆԵՐԸ

Հաւաքածութեան մէջ ձեռք ձգուած հաւի
նոր տեսակները բնդ հակրապէս ստացուած են ասի-
ական ցեղերու միջոցաւ։

Ասիական զօրաւոր արիւնն է որ կը շենդանացնէ
իլէզ ցեղերը, կ'ազնուացնէ զանոնք և նորանոր ցի-
ղերու ծնունդ կուտայ։

Ասիական գլխաւոր ցեղերն են Պրամա, Լանկ-
ուսն և Քոկն։ Ահա այս ցեղերու աքաղաղներովն
է որ զուգարեւելու է մօր տեղական հաւերը, որ-
պէտքն անոնք ազնուանան։

Ասոնց մէջէն Քոկնը, զոր թուրքերը Նեմսե
թալուղը կ'անուանեն, Ձիաստանէն ծագում
առած է և որուն Տերմակ տեսակը գեղեցիկագոյնն է։

Ասիական ցեղերու միջոցաւ ստացուած նոր սե-
րունդները թէ՛ առատ միս կուտան թէ՛ առատօրէն
կ'ածեն, թէ՛ հիւանդութիւններու դէմ գիմաղկուն
կ'ըլլան և թէ՛ իրենց վառեակներն այ կ'ըլլան
առողջ և կորովի։

ՄԱՐԱԽԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Այս տարի Յուլիս ամսոյ մէջ մարախ տեղաց
Պոլսոյ վրայ։

1769 ին Յուլիս 15 ին այ Պոլսոյ վրայ մեծ աքա-
նակ մարախ ինկած է։

Ձանազան մահու թիւներ տրուեցան այս մա-
րախ արշաւանքին վրայ։

Ատեն մը Այսրնի նահանգին ժողովուրդը, որ միշտ
ենթակայ է մարախի արշաւանքներուն, չ'ուզեց
պայքարիլ ասոնց դէմ, բռնով թէ՛ իրենց թեւերուն
վրայ զրուած էին ուլիքներ (Գուրանի նախնական
խօսքեր)։

Մարախը հինիս է վեր ծանօթ և աշխարհի, Ափրիկէի մէջ ժողովուրդը կ'ուտէ զանիկա. Տուներու մէջ մարախի պահածոներ կը պատրաստուին:

Գիտութիւնը մարախին դէմ պայքարի զանազան միջոցներով: Թունաւոր դէղերը մեծ ազդեցութիւն ունին: Թուչուններն այլ շատ սիրահար են մարախին: Հասարակ ճնճղուկները (չալը գուշու) այս տարի Պոլսոյ մէջ երկու երեք օր շարունակ առատօքէն մարախ անուշ ըրին:

Հոսմի երկրք. միջազգային կաճառը կը խորհի տիեզերական համախումբ դործակցութեամբ: մը պայքարել մարախի դէմ: Այս նպատակով ասկէ առաջ գումարուած է մարախի միջազգային քօնկը:

Ռիօ ՊէՏԳ Է ՌԻՍԱՆԻՆ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՆԵՐԻ:

Ամերիկեան գովծնական ոգին շատ կը դառաշածի հայերուս:

Միացեալ Նահանգներու բոլորն այլ զատ զատ ունին իրենց երկրագործ. քօլէճները և փոքրաւական կայաններ:

Ասոնցմէ զատ վաշինկթընի մէջ կայ երկրք. կեդք. նախարարութիւն մը, որ լաւագոյնն է տիեզերքի մէջ հսկայական և կազմակերպութիւն ունի:

Ամէն անոնք որ իր փափաքին զիւղատնտեսութիւն ստրկի, անյրէպ պէտք է երթան Միացեալ Նահանգներ:

Ես բաւական թիւով արմաշական գիւղատնտեսական ուղիներ գետեղեցի ամերիկեան երկր. վաքժաւաններու մէջ:

Բոլոր հայրենակիցներուս պատրաստ եմ հարկ եղած ծանօթութիւններ տալ ամերիկեան երկր. վարժարաններուն վրայ:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ ԵՄԵՐՍՈՆ

ԿԱԹՈՏՈՒ ԿՈՎԵՐՐ

Միացեալ Նահանգներու 1921 տարւոյ երկրք. օրացոյցը հետեւեալ հետաքրքրական ցոյնը տուած է:

Հինգ կաթնտու ազնուացեղ կովերու ախոյեաններուն CHAMPION տարեկան էն շատ արտադրած կաթն ու կարագը եղած է հետեւեալ կերպով:

Կովու ցեղեր,	Կաթ, լիտր	Կարագ,
Այրշայր	25,329	955.56
Պրատն Սուիչ	19,460	798.16
Կերնսէյ	24,008	1,103.28
Հօլշթէյն-Ֆրիշիէն	33,425	1,265.09
Ճէրսէյ	19,695	1,040.07

Կաթնտու կովերուն միջին արտադրութիւնը եղած է հետեւեալը:

Խմբակ	Կաթ լիտր.	Կարագ լիտր.
Հինգ ազնուացեղ կաթնտու կովերու ախոյեաններուն միջինը	24,383	1,019

կաթնատնտեսական

ընկերություններուն

40,000 կովերուն միջինը

Միացեալ Նահանգներու

ըլդը կովերուն միջինը

5,980

4,060

246

160

Թող հայ կաթնատնտեսը իր կովերուն կաթի ե
կարագի տարեկան արտադրութեանց միջինը բազմա-
տէ վերադրեալ թիւերու հետ

Ս. Ս.

ԵՅԷ ԿՊԻՋԷՔ

ԵՒԵԿՏՐԱԿԱՆ ԼՈՅՍ, ՄՈՔԷԼՈՒ,

ԲԱՒՈՒՖԷԼՈՒ, ՍԱՍՆՍԷԼՈՒ,

ՊԱՆԵՍԻ ԵՒ ՏԱՔ ԶՈՒՐԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ,

Ո ԵՒ Է ՄԵՔԵՆԱՅԻ, ՖԱՊՐԻԲԱՅԻ ԿԱՄ ԳԵ-

ՏԱԿԱՆ, ՆԻԻԹԻ ՄԱՍԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՅՈՒԹԻԻՆ

Դիմեցէ՛ք՝ կալաթա քօօբտրաթիֆի դիմաց

Ատայէթ խան 26—27

Յ. ՔԷՐԷՍԹԷՃԵԱՆ

Ֆրանսայէ վիայեայ մասնադէտ - Ճորտարարդէտ

Թէրէֆօն Բերա 1113

1132

ՄԱՐԱՇ

ԽԵ ՍԵՅԵՍԱՆ ՈՒ ՆԵՐԿԱՆ Բ. ՏԱՐԵԳԱՐՁԻՆ ՍՈՓԻՒ

Մարաշ կամ Մարկաշ կը գտնուի Տորոս լեռ-
նաշղթային Ախտաղ ճիւղի ստորոտը Հալկէ 141
քիլոմէթը հեռու՝ դէպի հիւսիսային արեւմուտը:

Ընչպէս շատ մը քաղաքներու նոյնպէս ալ
սմոր հիմնարկութեան թուականը ճշգիւ դժուար է,
կ'ըսուի թէ Գեաւաղի կամ Հատեանը հիմնած են
զայն:

Քաղրին կեդրոնը կը գտնուի հին բերդի մը
մնացորդը որ կը պահէ իր ճյուղերէն նշմարներ.
զոր օր. հարաւային դրան վրայի դէմ. դէմի եւ փորի
վրայ պատկած դիրքի մէջ գտնուող, սեւ քարէ,
զայգ մը աւիւծները որոնց վրայ նշանագիր եւ
պատկերատախտակ տեսնուած են սոյն առիւծ քա-
րերը իրր քան տարիներ առաջ վար արմուկով
փոխադրուած են Պոլիս կայսերական թանգարանը:
Նման տեսակի քար մըն ալ քաղաքին Ս. Կարապետ
եկեղեցոյն մէջ կը պահուէր երկար ատենէ ի վեր
մեծ խնամք եւ գորգուքանքով զոր սակայն չնչին
հակառակ Հալկէպի նոյն ատենի առաջնորդ նամա-
տակ ներքէս եպս. Դանիէլեանի հետագրին, Զեռ. ք.

եկեղեցի եւոր հասկցած են անոր խակական արժէքը իբր հնութիւն.

Ինչպէս հերկայիս նոյնպէս ալ առաջները երկիր կամ քաղաքներ երբեմն ալ ան պետութեան ձեռքը կ'անցնէին ասանկ ալ եղած է անշուշտ Մարաշի համար. Գերմանիկոս զօրավար երբ Յոստոս կայսեր հրամանաւ արեւելք կ'արշաւէ ի մէջ այլոց կը գրաւէ նաեւ զՄարաշ եւ իբր յաղթող իր անունը կ'ուտայ անոր եւ կը կոչէ Գերմանիկոպոլիս կամ Գերմանիկ. քաղաքին մէկ արուարձանը դեռ այսօր կը պահէ սոյն անունը թէեւ ըիջ մը աղաւաղ հնչումով:

Ժամանակ մը եւս Մարաշ Յունական ազդեցութեան տակ էր, իշխողն էր Փիլարտոս հայազգի մը, յունաց Կոստանդին կայսեր աները:

Խաչակիրներու արշաւանքին հետեւանքով այս կողմերը, Ուրֆա, Պաղոն, Մարաշ ասոնց իշխանութեան ենթարկուած է եւ կառավարուած կ'առնէ իշխաններու կողմէ:

Մարաշ քաղաքը, ժամանակ մը (114) իր ներկայ տեղէն կէս կամ երեք քառորդ ժամ հարաւարեւելք, այժմ «գարա Մարաշ» կոչուած վայրը կը գտնուի եղեր. ահաւոր երկրաշարժ մը կործանած ըլլալով փոխադրուած կամ վերաշինուած է իր այժմեան տեղը. հին անունը պահելով սակայն: Յիւրաքի դեռ ցայսօր նախկին տեղոյն վրայ հիմեր

հնութիւններու հետքեր, սիւնի կտորներ երեւան կուգան: Սոյն երկրաշարժը յիշատակուած կը գտնուի մմբատ պատմիչի եւ Ուսիայեցիի կողմէ. վերջինս շատ տխուր գոյներով եւ ցաւալի կը նկարագրէ, զայն:

Սոյն երկրաշարժէն ոչ միայն Մարաշ այլեւ Սամուսատ եւ Հիւսնիմանսուր եւս կը կործանին իրենց փլատակներուն տակ շուրջ 40000 հոգի թաղելով: Երկրաշարժէն կը փլչի նաեւ Մարաշի մօտ (դէպի արեւմուտք) Սեւ լեռան վրայի Բարսեղեանց եւ Յիսուսեանց կոչուած երկու վանքեր, որոնք այդ դարուն նշանաւոր ուսումնականքներն եղած էին. վրլատակներուն տակ կը մնան 30ի մօտ կղերիկոսներ մինչ աղօթքով մտազբաղուած էին:

1130ին Թորոս իշխանի յաջորդը Լեւոն Ե. սկսած էր կարգ մը քաղաքներ գրաւել յոյներէն եւ իր իշխանութեան սահմանները ընդարձակել եւ իր քաջութեան առթիւ Մեփաստոս ալ կոչուի:

Անաթոլիի իշխաններէն Պեմուկ Բ. կը նախանձի Լեւոնի փառաց եւ երբ կը հասկնայ թէ չպիտի կրնայ ըռնի ուժով հազանդեցնել զայն, կը խորհի նենգութեամբ նուաճել, ծուղակին մէջ կը ձգէ զԼեւոն, (1130) կը բռնէ եւ կը տանի կը բանտարկէ: Լեւոն ելից հասր մը կը փնտռէ ազատելու եւ կը հաւանի քանի մը քաղաքներ եւ կարեւոր ցումաք մը

փրկանք տալ եւ ազատել: Բիշ ետք երբ ինքզինք
ազատ կը զգայ, կը յարձակի Պեմունդի վրայ եւ ոչ
միայն տուած քաղաքները եւ զրամք կը վերստա-
նայ, այլեւ կը գրաւէ նոյնիսկ Անտիոք քաղաքը:

Լեւոն կը յարձակի նաեւ Մարաշի տէր Պ. Բաւ-
տուինի (Պաղտին) վրայ. զայն եւս չարաչար կը
պատժէ (1136) եւ քաղաքը ժամանակ մը իր իշխա-
նութեան կը կցէ. սակայն վերջը ձուլին զարծեալ
կը գրաւէ զայն:

Այս օրերուն Յոյնք Բարձեալ ապարէշ կուգան
եւ կ'արշաւեն ի Կիլիկիա եւ յԱնտիոք: Լեւոն իշ-
խան ներքին անհամաձայնութեան պատճառաւ չի
կրնար դիմակալել, կը ստիպուի անձնատուր լինել եւ
կը տարուի Պոլիս ուր յետ երկար բանտարկութեան
կը մեռնի: Յոյնք տէր կը դառնան այս կողմերուն
առ ժամանակ մի:

Այս գէպերէն քանի մը տարի ետք (1139) Ի-
կոնիոյ Սուլթան Մարտուտի տղան՝ Դըլքմ Ասլան
կ'արշաւէ Հալէպի վրայ եւ շատ մը նախճիրներ կը
գործէ, միեւնոյն ատեն կը յարձակի Մարաշի վրայ
ալ, որուն տէրը ձուլին բաւական զօրք եւ ոչ
չունենալուն համար չի կրնար դիմագրել եւ քաղաքը
գրեթէ արանց կուռի կը յանձնուի. ձուլին կը
փախչի եւ կ'ապաստանի յԱնտիոք: Մարաշ իբր 10ր
տարի կը մնայ Թուրքաց ձեռքը. եւ զոր ցաւելով
կը զրէ Ներսէս Շնորհալի.

Ի ժամանակս յոյժ անբարի,
Մինչ Գերմանիկն առեալ լինի,
Ժամանեցին աշխարհի գոյժ.
Քրիստոնէից գալով անժոյժ.
Թուական Հայոց ճինգ հարիւր եւ ութ
նաեւ ութսուն երեք եւ ութսուն:

Թորոս Բ. իշխանի եղբայր Ստեփանէ այդ օրե-
րուն կ'ապստամբի եւ կուգայ Սեւ-լեբան վրայ մաս-
նաւոր իշխանութիւն մը կը հիմնէ. կը գրաւէ Մարաշ
բերդաքաղաքը: Յոյներ կը նախանձին Ստեփանէի
վրայ եւ խաբանօք կեանքէ կը զրկեն զայն:

Ստեփանէն սպանող կը կարծուի Մեղրանիկոս
զօրավարը, որ նախապէս հայերէ կրած պարտու-
թեան համար ոխացած էր. սակայն սրտին մաղձը
ատեն մը Թագուհանելով, օր մը ծաշի կը հրախիւ
զայն եւ կեանքէ կը զրկէ. ըստ Սմբատ եւ Վահրամ
պատմիչներու եռացած կաթաղի մէջ կը ձգուի:
Սոյն անգութ եւ անիթիգձ արարքին վրայ կը զայրա-
նան Ստեփանէի եղբարքը կը յարձակին յունաց վրայ
եւ իբր 10,000 յոյն ճարգելով վրէժնին կը լուծեն:

Մինչեւ Ռուբինեան իշխանութեան որոշ հաստա-
տութեան օրերը, Մարաշ փոփոխակի բախտով Յու-
նաց, Լատին իշխանաց եւ Թուրքաց ձեռքը խաղա-
լիբ կ'ըլլայ երկար ատեն եւ հազիւ 1206ին վերջա-
պէս կը գրաւուի Հեթում Ա. ի կողմէ.

նախ քան Օսմանեանց Թուրքիոյ տիրելը Սեւ-

ձուր իշխաններ Փոքր-Ասիոյ զանազան կողմերը իրենց տիրապետութեան ներքոյ առած էին եւ հաս-
տած մինչեւ Լենկիւրի. թէեւ Սուլթան Պալատի գլմ
կ'ելլէ Լէնկիւրիսուրի սակայն կը յաղթուի: Լէնկիւրի-
մուրի մահէն ետք անոր ինքնակալութիւնը շատ
արագ կը կործանի եւ զանազան իշխաններ առիթն
օգտուելով կրկին ձեռք կը բերեն իրենց կորուստ
երկիրները: Ռուբինեան թագաւորներէ ոմանց Մոն-
կոյ խաներու հետ ունեցած բարեկամութիւնը քաւա-
կան նպատակ էր Կիլիկիան խաղաղ պահելու: Լու-
սինեան իշխանութեան բարձումէն վերջ Կիլիկիա
եզիպտական Սուլթանութեան մաս կը կազմէ: Միւս
կողմէ, ալ Օսմանցիք զօրանալով զբեթէ ամբողջ
Փոքր-Ասիան կը նուաճեն: 1486ին եզիպտոսի Գայ-
թէպա Սուլթանը, Օսմանեան Սուլթաններէն Մէհմե-
մէթ Բ-ի հետ կռիւի կը բռնուի Մարաշի համար
թէեւ նախ Գայթէպա կը յաջողի տգաննել Մարաշի
Շէհսի-գար-Զիւպար իշխանը իւ անոր տեղ զնել
սպաննեալին Պուտագ անուն եղբայրը, սակայն ետքը
Մէհմեդ Բ. կը յաջողի հալածել զայն եւ տեղը կը
կարգէ Ալայիւտ Տէօղլէն:

(*) Սոյն Զիւլքուսը ցեղը շուրջ 100 տարի բռնա-
կալելով սիրած է Մաւաթի վրայ եւ գրեթէ ցայսօր
անոնց սերունդը մեծ ազդեցութիւն եւ յարց կը վաղելէ.
այս բնամիկը բաղդասմամբ ալ պէտքու մեղմ եւ
բարեացակամ ընթացք մը ունեցած է նաեղեալ քիւս-
սանէից:

Ժամանակ մը վերջ (1493) Սուլթան Պալատի
ղէպի Կիլիկիա կ'արշաւէ եւ կը յաջողի եզիպտացի-
ներէն զրաւել հաւանաբար եւ զՄարաշ:

1839ին Սուլթան Մահմուտի օրով եզիպտոսի
փոխարքայ Իպրահիմ փաշա կ'ապստամբի Թուրքաց
ղէմ: Սուլթան Մահմուտ, Հաֆրդ փաշայի հրահա-
նատարութեամբ բանակ մը կը զրկէ Իպրահիմի ղեմ.
Մծբինի (Նիսիպիս) մօտ իրար կը բաղխին, Հաֆրդ
կը յաղթուի եւ կ'առիպուի քաշուի ի Մարաշ: Եւրո-
պական տէրութեանց միջամտութեամբ Մէհմեդ
Ալի փաշա կը հաշտուի Օսմանեանց հետ միայն
եզիպտոսի փոխարքայութիւնը յորդոց յորդի իրեն
ցեղին մենաշնորհովը զօհանալով:

1840 թուականին պապականութիւնը ինչպէս
նաեւ 1850ին բողոքականութիւնը միախմբուած ձեռ-
քով մուտք կը գործէ ի Մարաշ:

1880ին հայ ազգայինք զեղեցիկ գաղափարը կ'ու-
նենան Կեղործական անուամբ բարձրագոյն նախա-
կրթարանի մը շինութեան:

1884 ին մեծ հրդեհ մը տեղի կ'ունենայ որ գրեթէ
մէկ երրորդը կոյրէ շուկային:

1895 ին Մարաշ մօտ 900 անձի կորուստ մը կ'ու-
նենայ, եւ Ս. Գէորգ ու Ս. Կարապետ եկեղեցիներն
ալ չըջակայ ու յարակից հայ շատ մը տուներով հրդե-
հարակ կ'ըլլան:

1908 ին Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ, Ատանայի աղէտին, Մարաշցին կ'ունենայ 150ր մօտ անձի զոհ:

1914 ին ընդհանուր հայաջինջ տարագրութենէն ալ անմասն չի մնար Մարաշ սակայն մեծ մասամբ Սուրիոյ կողմը զրկուած լինելուն, բաղդատմամբ այլ հայաբնակ գաւառներու ըիջ վնասով դուրս եկած էր զրեթէ օյո ին 35 զոհով մը:

Չինադադարէն ետք, երբ Անգլիացիք գրաւած էին Հալէպ, Բիւյա, Այնթապ, Ռուֆա եւ Մարաշ, ողջ մնացող Մարաշցիներ փութացած էին վերադառնալ Հայքենիք եւ վերաշինել աւերուած ու քանդուած օճախնին: Առաջնորդարանի կողմէ պատրաստուած վիճակագրութեան մը համեմատ իրր 22500 Բրիստօնէնայ քնակչութիւն կը հաշուէր ի Մարաշ:

1919 Հոկտեմբերին Անգլիացիներու հեռանալովը ֆրանսացիները վերագրաւուած էին բաղարը, տեղացի թուրք տարրը բնաւ չէր ախորժած այս փոփոխութենէն, քանզի չէին սիրած, որովհետեւ ցորաւ զերարեւուս եւ յարսբերութիւն մը սկսած էր սերմ գանել ու ծլիլ սրտերու մէջ, եւ երբ օր մըն ալ ֆրանսացիք նաւապարսկան զեկը մեռար առնելու կը մեռնարկեն թուրքեր կը մերժեն, մերժումին անմիջապէս կը յաջորդէ հրացանագութիւն ու քնդհաբուծ: Հայեր յանկարծակիի կուգան, 23 օր տեսող

1920 Յնվր. 22 14 փետր.) տոյն անլուր քնդհաբուծի, ջարդի, թալանի, հուրի չիւ տուրի զոհ կ'երթան 20,000 հայեր:

Այժմ՝ բաղարին մէջ կը մնան երեք յարանուանութիւններէ եւ երկու սեռէ շուրջ 8000 քրիստոնեաներ որոնք արտարին ամէն յարսբերութենէ կտրուած են, նոյնիսկ բողոքալէն դուրս հինգ վայր կեան չեն կրնար հեռանալ, ապրելու դիւրութիւն եւ միջոցներ կը պակսին խեղճութիւնը եւ թշուառութիւնը ամէն կողմ տիրած է, կարմիր խաչի կամ նպաստամատոյցի կողմէ կը նայուին կամ կը խնամուին:

Ընդհաբուծի օրերուն ամէն կողմ կրակ զրուած ըլլալով մեծ հրդեհներ տեղի ունեցած են, որով այրած են Հայոցս հինգ եւ բողոքականներուն երեք եկեղեցիները, ինչպէս նաեւ տուններ:

1. Վանքեր. — Մարաշի շրջանակին մէջ մանաւանդ սեւ լերան վրայ, Նշանաւոր եղած են երբեմն. 1. Արեգի, 2. Բարսեղեանց, (անապատ այժմ) 3. Ս. Դէորգ, 4. Ընկուզուտի եւ 5. Շուղրի վանքերը, որոնք միեւնոյն ատեն ուսումնաւայրեր ալ եղած են 12 եւ 13րդ դարերուն:

1. Բեղէր. — Բացի Մարաշ բաղարի կեդրոնինն մօտերը գտնուած են նաեւ ի հնումն սա բերդեր:

1. Ընկուզիկ բերդը, ղէպի արեւելք չորս ժամու չափ հեռու, բարձր լեռներու մէջ սրանչիլի օղ ու

ջուրով, հոս եղած է նաեւ համանուն գիւղ մըն ալ, որուն իբր առաջնորդ կը յիշուի Տէր Մխիթար մրցախօսը կայ տոյն գիւղը եւ կը կոչուի «Գօգլու տէրէ» քանզի հոս եւ շրջակայքը բազմաթիւ ընկուզենիներ կան ու կ'աճին. բնակիչք կրօնափոխ եղած են իսլամ են:

Նմանապէս Մարաշի արեւմտեան կողմը հազիւ ժամու կէս հեռաւորութեամբ, ցարդ կը նշմարուին աւերակները ձանձոյ բերդին, բարձր ու լայնանիստ բլուրի մը վրայ, տեղս դեռ կը կոչուի ձանձիկ. շրջակայքը փորուելով պատահաբար երեւան կուգան հին դրամներ եւ զարդեր. բերդատէրերէն յիշուած կը գտնենք Գոստանդին մը որ Լեւոնի թագադրութեան ներկայ եղող իշխաններու անուան ցանկին մէջ կը յիշուի: Սոյն անունով բերդ մըն ուղ հաւանաւի մօտերը կը յիշատակուի (Սխուան):

Վանքերու շարքին կ'արժէ յիշել նաեւ քաղաքիս արեւմտեան կողմը հայու թաղին վրայի Ս. Յակոբը, որ 1780ին փլցուած է թուրք մուսուլմանոց բղերի մը կողմէ:

Այլ տեղկութիւններ 1. Դիրքը. — Մարաշ տափարակ կամ հարթ գետնի վրայ չէ այլ 5—7 բլուրներու վրայ կառուցուած է, որոնք իրարմէ բաժնուած են ձորակներով. տոյն ձորերը երբեք նշաւաւոր եղած են իբր ոսթագործներու եւ յիւզակ-

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0148379

13447

